

COMPetencies for Agencies for Sustainable Site conversion

Prijedlog projekta održive obnove i prenamjene:

DIZAJN, UMJETNOST I OBRT U ILICI - URBANI LABORATORIJ

Lokacija:

Zagreb, Hrvatska

Interdisciplinarni projektni tim:

Jaka Ćosić, mag. geogr.

Ana Grgurač, mag. ing. arh.

Matea Savić, mag. ing. prosp. arh.

Tea Šaravanja, mag. ing. građ.

Daniel Šarić, mag. pol., mag. soc. et soc. anthrop.

Petra Šlošel, mag. art. hist., mag. philol. angl.

Mateja Štokan, mag. ing. prosp. arh.

Mentorica:

Petra Andrić, prof.soc. (DOOR)

Zagreb, ožujak 2017.

Sadržaj:

SAŽETAK	5
ABSTRACT	6
0. OPĆI PODACI O LOKACIJI	8
1. ANALIZA KONTEKSTA LOKACIJE	9
1.1. Prostorna analiza	9
1.2. Opće značajke stanovništva, gospodarstveni čimbenici	10
1.3. Analiza kulturno-društvenih sadržaja	17
2. OBRAZLOŽENJE KONCEPTA	20
2.1. Polazišta za koncept	20
2.2. Koncept / osnovna ideja	20
2.3. Pristup i cilj	20
2.4. Lokacije i sadržaji	22
2.5. Faznost provedbe (hodogram)	23
2.6. Vizualni identitet	27
2.7. Scenariji korištenja	28
3. PARTICIPATIVNI RAZVOJ PROJEKTA	30
3.1. Metodologija i kontekst	30
3.2. Dosadašnja participacija dionika: stanari, osvrt na postojeće inicijative i potencijalni suradnici, Grad Zagreb	32
3.3. Mogućnosti i smjernice za participaciju kroz budući razvoj projekta	36
4. TEHNIČKI OPIS PROJEKTA PRENAMJENE I OBNOVE	38
4.1. Osvrt na valorizaciju povijesne cjeline, status zaštite i urbana pravila gradnje	38
4.2. Zatečeno stanje	39
4.3. Tehnički opis mikrolokacija	43
4.4. Planirani tehnički zahvati	50
4.5. Prijedlozi za postizanje energetske učinkovitosti	54
5. OKOLIŠNI, DRUŠTVENI I KULTURNI UČINCI PROJEKTA PRENAMJENE I OBNOVE	59
5.1. Konkretni učinci predloženih mjera	59
5.2. Korištenje prostora i glavni korisnici	61
5.3. Komparativni primjeri dobre prakse	62
6. VANJSKI I UNUTARNJI RIZICI	66
7. POSLOVNI PLAN	68
7.1. Definiranje modela poslovanja	68

7.2. Prijedlog troškovnika za početne faze provedbe projekta	70
8. STRATEGIJA FINANCIRANJA I MAREKTINGA	72
8.1. Prijedlozi modela financiranja	72
8.2. Postizanje financijske održivosti	73
8.3. Strategija i provedba marketinga	73
POPIS SLIKA I IZVORA	75
POPIS TABLICA I IZVORA	79
POPIS LITERATURE	80

SAŽETAK

Urbana lokacija predviđena za prijedlog projekta obnove je potez Ilice dug oko 600 m, omeđen dvama gradskim trgovima, Britanskim trgom i Trgom dr. Franje Tuđmana. Protežući se od glavnog zagrebačkog trga do zapadnog dijela grada, Ilica je nekoć bila najduža zagrebačka ulica, a do danas ostaje i najpoznatija. Analizom prostornog, gospodarskog, rezidencijalnog i kulturnog konteksta prostora predviđenog za prenamjenu prepoznali smo dvije karakteristike koje smatramo ključnima za njegov identitet, a time i kvalitetnim temeljem za daljnji razvoj projekta prenamjene. S jedne strane, na Ilicu možemo gledati kao na mjesto susreta guste urbane izgradnje s obroncima i zelenilom zagrebačke gore i parka prirode Medvednice. S druge strane, Ilicu možemo promatrati i kao mjesto susreta obrtničke proizvodnje zapisane u tradiciji i povijesti te ulice s mladim stručnjacima iz područja kulturnih i kreativnih industrija, čije djelovanje niče iz današnjeg gospodarskog i kulturnog karaktera i potencijala Ilice.

Uzevši u obzir specifičnosti prostora predviđenog za prenamjenu, koji uključuje nekoliko manjih lokala duž Ilice, predlažemo da se projektom održive prenamjene uspostavi urbani laboratorij, koji će se sastojati od jednog središnjeg i njemu pridruženih satelitskih lokacija. Središnji prostor urbanog laboratorija okuplja stručnjake iz područja arhitekture i krajobrazne arhitekture, urbanizma, prostornog planiranja, građevine, sociologije, povijesti umjetnosti i drugih srodnih disciplina usmjerenih preobrazbi urbanog prostora. Njegova je osnovna zadaća kontinuirano istraživanje i analiza prostornih, društvenih i kulturnih čimbenika na potezu te potrebe lokalne zajednice, a kako bi se u prenamijenjenim prostorima satelitskih lokacija definirali, osmislili i pokrenuli novi sadržaji. Uvođenje novih sadržaja kulturnog i komercijalnog karaktera provodi se u suradnji s mladim stručnjacima iz područja kulturnih i kreativnih industrija te lokalnim obrtnicima.

Promišljajući provedbu predloženog projekta urbane obnove, definirali smo hodogram od sedam faza, kojima se prije svega uspostavlja urbani laboratorij sa svim resursima potrebnima za njegov daljnji rad, a zatim adaptiraju satelitske lokacije s novim sadržajem, no također predviđaju koraci koji omogućuju daljnju provedbu i širenje predloženog koncepta. U poglavlju o participativnom razvoju projekta predstavili smo metode istraživanja kojima smo uključili mišljenje lokalnog stanovništva i pojedinaca koji se i sami bave revitalizacijom Ilice te smo iznijeli specifične mogućnosti za aktivno uključivanje lokalne zajednice kroz daljnji razvoj projekta obnove.

U poglavlju o projektu obnove iznijeli smo klasifikaciju dodijeljenog poteza kao dijela zaštićene povijesne cjeline te s time u skladu predložili prikladan pristup obnovi. Nadalje smo iznijeli detaljne opise trenutnog stanja zadanih mikrolokacija i predložili plan njihove prenamjene utemeljen na minimalnim tehničkim zahvatima. Imajući na umu temeljne ciljeve čitavog projekta, istražili smo mogućnosti energetske obnove poteza s obzirom na karakter zadanih lokacija i ograničenja koja nose.

U sljedećim smo poglavljima razmotrili sve aspekte prijedloga kako bismo identificirali pozitivne učinke projekta na okoliš, društvo i kulturu te ga usporedili s nekim komparativnim primjerima urbane prenamjene, no istovremeno kako bismo iznijeli detaljnu analizu mogućih unutarnjih i vanjskih rizika te na njih ponudili rješenja. Budući da je zadani potez Ilice smješten blizu centra i stare gradske jezgre Zagreba, bilježi velik broj prolaznika i posjetitelja te je obilježen bogatom kulturom i poviješću te nosi identitet prepoznat među građanima, smatramo kako prednosti njegove revitalizacije nadilaze sve moguće rizike. U posljednjem poglavlju definirali smo prijedlog modela

poslovanja urbanog laboratorija kao udruge, popisali početne troškove prvih faza provedbe te razmotrili mogućnosti financiranja i marketinške strategije.

ABSTRACT

The urban location assigned for the regeneration project proposal is the 600-odd m long section of the Ilica Street defined as the stretch between two city squares, Britanac Square and Dr Franjo Tuđman Square. Stretching from the main city square (Ban Josip Jelačić Square) to the western boundaries of Zagreb, the Ilica Street used to be the longest street in Zagreb and certainly remains its most well-known street today. The analysis of the spatial, economic, residential and cultural context of the assigned area led to identifying its two characteristics that we find vital to its identity and consider to be solid basis for the further development of the regeneration project. Firstly, the Ilica Street may be viewed as the connecting area where the densely built city blocks meet the foothills and greenery of Medvednica, a mountain and nature park just north of Zagreb. Secondly, the Ilica Street may be further viewed as the space where the traditional artisan production rooted in its historical economic background blends with the young professionals of the cultural and creative industries, the latter having been based on its current economic and cultural traits and potential.

Building on the specific nature of the assigned area which includes several smaller locations along the Ilica Street, we propose the project of sustainable conversion to establish an urban laboratory, which encompasses one central location and its affiliated satellite locations. The central location of the urban laboratory brings together experts from the fields of architecture and landscape architecture, urbanism, spatial planning, civil engineering, sociology, art history and other professions/fields dealing with the transformation of the urban space. Its main goal is the continuous exploration and analysis of the spatial, social and cultural elements and of the needs of the local community in order to define, create and initiate new content introduced in the converted spaces of satellite locations. The latter aim to introduce cultural and commercial content by including as associates on this project young professionals of the cultural and creative industries and local artisans.

In order to carry out the proposed project of urban regeneration, we defined the seven stages of its implementation, structured to establish the urban laboratory and all resources necessary for its further functioning, to adapt and put in use the satellite locations with newly introduced content, but also anticipated steps that enable the further implementation and expansion of the proposed concept. In the chapter on participation, we presented the research methods that included gathering input from local citizens and individuals working towards the revitalization of the area themselves, while also presenting specific possibilities for a community inclusive development of the regeneration project.

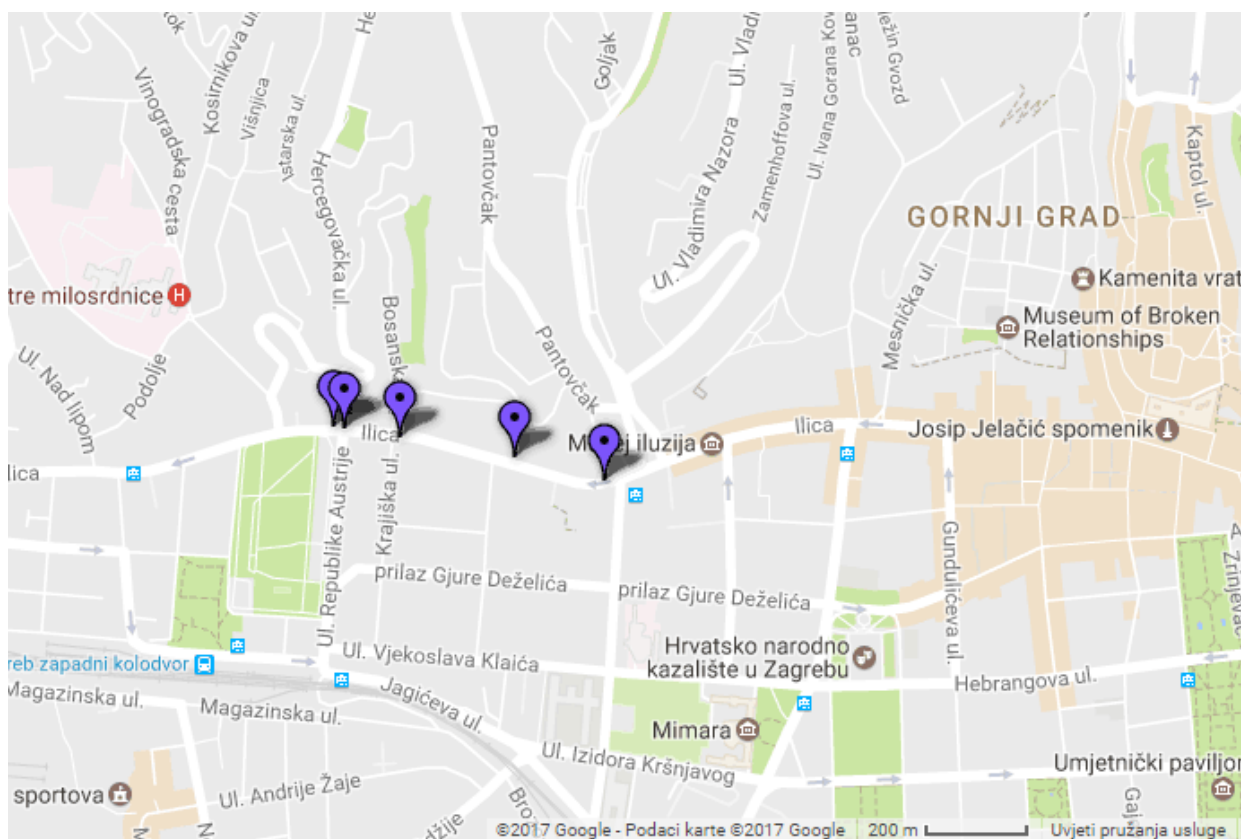
In the chapter on the project of adaptation, we identified the assigned area as part of protected heritage and suggested the appropriate approach accordingly. We further outlined a detailed description of the current state of the assigned locations within the area and suggested the plan for their adaptation based on a single unit. In keeping with the main goals of the entire project, we examined and proposed the possibilities for the energy-efficient renovation of the area while taking into account the nature of the assigned locations and the restrictions thereby implied.

In the following chapters, we looked closely into all the aspects of our proposal in order to identify all its positive effects on the environment, society and culture and compare it to some other examples of urban regeneration, but also to present a detailed analysis of all considerable internal

and external risks, as well as possible responses to those risks. Seeing as the assigned area of the Ilica Street is a very well-frequented part of Zagreb located near its very centre and the old town core, while at the same time deeply laden with rich cultural history and an identity recognizable and relatable to the citizens of Zagreb, the benefits of regenerating this area truly prevail over the possible risks. In the final chapters, we defined and proposed the business model of our urban laboratory as an association, outlined the initial expenses for the first stages of the implementation of the project and considered possible financing and marketing strategies.

0. OPĆI PODACI O LOKACIJI

Ime:	Potez Ilice od Britanskog trga do trga Franje Tuđmana
Adresa:	Ilica 90 – 150, Zagreb
Zemlja:	Hrvatska
Trenutačno stanje (napuštena, neadekvatno korištena ili sl.):	Neadekvatno korištena
Prijašnja namjena:	Prevladavao obrt i male trgovine
Vlasništvo (javno, privatno, miješano):	Miješano
Površina (ukupna bruto, u m2):	-

1. ANALIZA KONTEKSTA LOKACIJE

1.1. Prostorna analiza

Iako više nije najdulja, Ilica predstavlja vjerojatno najpoznatiju zagrebačku ulicu. Gradskom identitetu pridonosi svojim trgovinama, obrtima, tržnicama i drugim djelatnostima koje se odvijaju u šarenom nizu zgrada, svaka sa svojom pričom. Kroz povijest razvoja grada uvijek je imala značajno mjesto. Zagreb se u neku ruku razvijao oko Ilice i njezinih trgovaca.

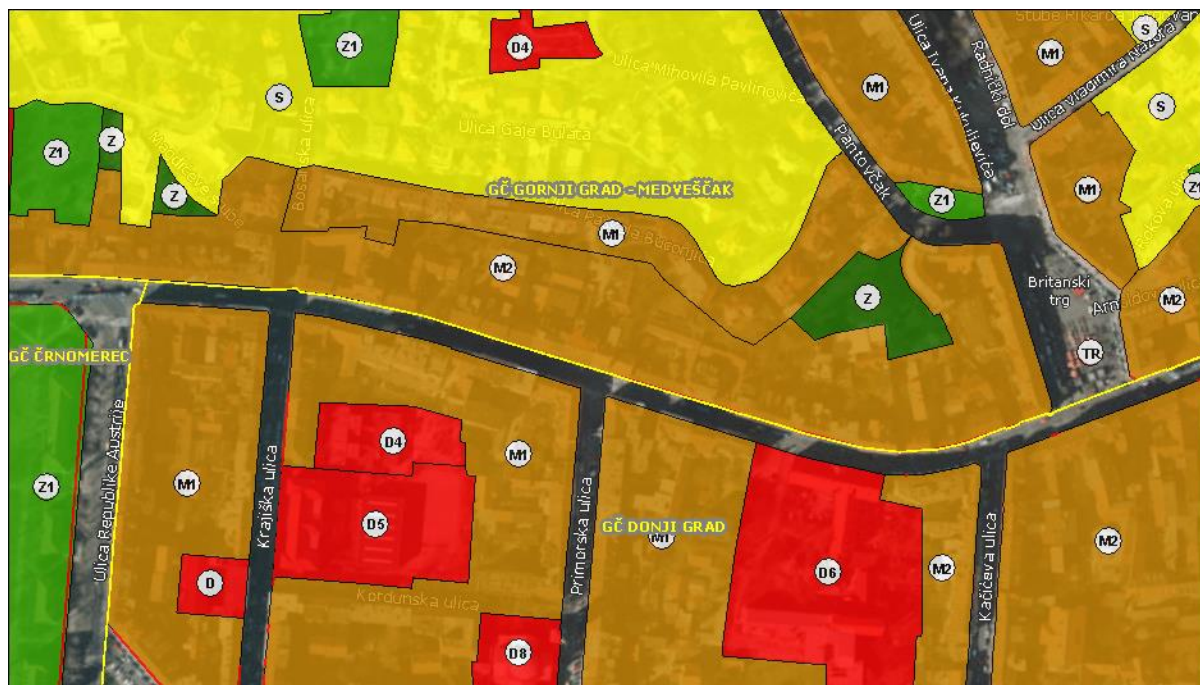
No, posljednjih 20 godina svjedočimo stagnaciji te pogoršanju ekonomskog razvoja Ilice što dokazuju napušteni i zatvoreni lokali. Također, cjelokupnoj slici doprinosi i narušen izgled ulice i njezinih zgrada na pojedinim potezima. Sve to dovodi do gubitka prvotnog identiteta Ilice, pada kvalitete prostora te kvalitete života lokalnog stanovništva.

Kao problematična karika u cjelokupnoj dužini ulice prepoznat je potez od 600 m od Britanskog trga do Ulice Republike Austrije. Naime, od Trga bana Jelačića do popularnog "Britanca" vidljiva je živost i dinamičnost u posjećenosti, uređenju pročelja zgrada, popunjenosti lokala te organizaciji raznih događanja u sporednim ulicama. Dalje od Britanskog trga upečatljiv je nedostatak sadržaja i ljudi. Ovaj projekt kreće od tih direktno vidljivih nedostataka i njegova je namjera dati novu živost i stari duh ovoj važnoj zagrebačkoj ulici. Povezivanjem aktera iz kulturnih i kreativnih industrija, obrazovnih institucija, lokalnih malih poduzetnika, organizacijom civilnog društva i lokalnog stanovništva, namjerava se revitalizirati Ilica na tom potezu do Ulice Republike Austrije. Prenamjenom napuštenih prostora u mjesta susreta i razmjene proizvoda, ideja, znanja i doživljaja želimo pokrenuti revitalizaciju Ilice. Istovremeno, ne želimo izgubiti njenu prošlost, identitet i stanovništvo te je stoga ključno sudjelovanje gore spomenutih aktera, posebice onih lokalnih, u projektu prenamjene.

Bitno je napomenuti kako aktivnosti ovog projekta neposredno zahvaćaju sve sastavnice prostora između "Britanca" i Ulice Republike Austrije. No, namjera projekta je utjecati na prostor i izvan ovih granica te privući organizacije i pojedince iz cijeloga grada, iz drugih dijelova Hrvatske te turiste koji posjećuju Zagreb.

Lokacije odabrane za uspostavljanje projekta prenamjene i obnove se nalaze na području dviju gradskih četvrti čije se granice protežu sjevernim rubom kolnika Ilice. Iz tog razloga lokacije na brojevima 96/2, 116 i 152/1 pripadaju četvrti Gornji Grad Medveščak, a lokacija Ilica 115 s dva prostor pripada gradskoj četvrti Donji Grad. Podjela ulice na dvije gradske četvrti ne mora nužno biti nedostatak. Proučavanjem Generalnog urbanističkog plana (GUP) vidljivo je kako se taj potez Ilice tretira gotovo jednako u obje četvrti, u prostorno-planskom smislu, kao područja mješovite namjene (Slika 1.).

Lokacije na sjevernoj strani Ilice su područja pretežito poslovne namjene (M2), dok je lokacija na južnoj strani pretežito stambene namjene (M1). Također, na južnoj strani Ilice nalaze se i područja javne i društvene namjene (D4, D5 i D6 - predškolske, školske, visoko učilište i znanost). Na sjevernoj strani vidimo područja Z kategorije - zaštitno zeleno područje i S - stambena namjena.

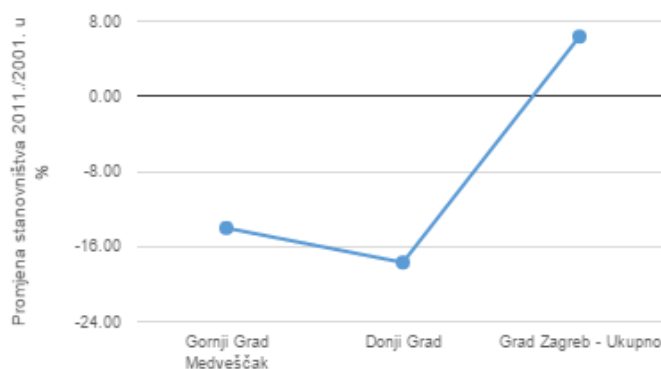
Slika 1. Dio karte Namjena prostora, Generalni urbanistički plan Zagreba 2016. godine

Kao prometnica, Ilica je u ovoj zoni jednosmjerna za privatna vozila, dok tramvajske linije voze u oba smjera. U prometnom smislu, Ilica je od velike važnosti za povezivanje Zapada i Istoka grada javnim gradskim prometom. Značajno je spomenuti i zelene površine koje okružuju ovaj potez prvenstveno jer pružaju svojevrsan kontrast napuštenoj i sivoj vizuri ulice. GUP-om je određeno čak 7 zelenih površina “radi potrebe zaštite okoliša (nestabilne padine, erozija, voda, potočne doline, tradicionalni krajolici, zaštita od buke, zaštita zraka i druge zaštitne zone)” (GUP Grada Zagreba, Izmjene i dopune, 2016).

Dalje, gradske četvrti se dijele na mjesne odbore i tri pokrivaju naše područje interesa: MO “Stjepan Radić”, MO “Ivan Kukuljević-Sakcinski” i MO “Petar Zrinski”. Ova podjela je bitna radi statističkih pokazatelja.

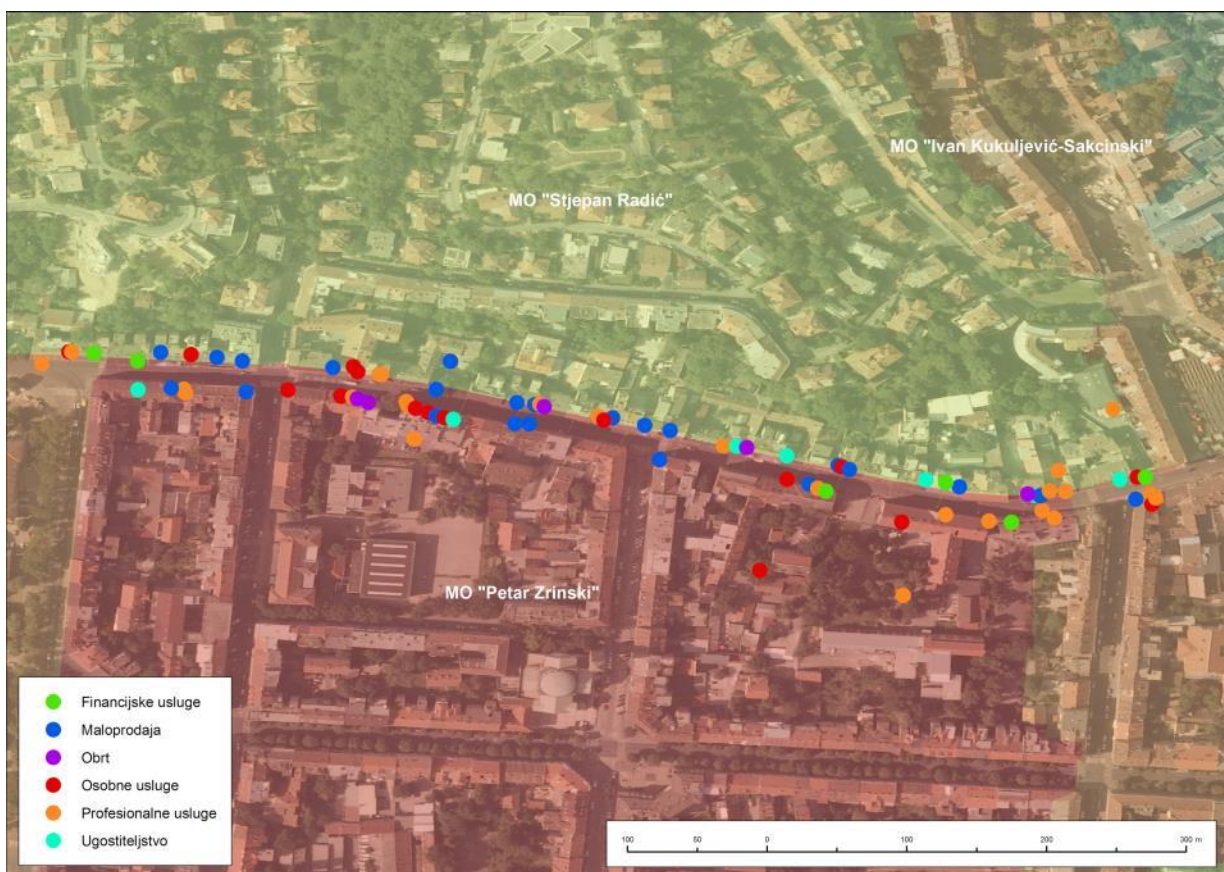
1.2. Opće značajke stanovništva, gospodarstveni čimbenici

Ključni faktori ovog projekta su lokalno stanovništvo i ekonomska aktivnost prostora, pritom mislimo na Grad Zagreb kao cjelinu, ali i relevantne gradske četvrti i niže razine. Radi reprezentivnosti istražili smo kretanja i sastav stanovništva Mjesnih odbora u gradskim četvrtima, kao najmanjim jedinicama gradske samouprave. Istovremeno, dio podataka je dostupan tek do razine gradske četvrti. Prema popisima stanovništva iz 2001. i 2011. godine vidimo kako se broj stanovnika mijenjao na razini Grada i gradskih četvrti. Stopa promjene broja stanovnika Grada Zagreba je pozitivna i ukazuje na rast, dok gradske četvrti bilježe pad (Slika 2.). To se može objasniti već naprednim urbanizacijskim procesom decentralizacije velikih središta, odnosno premještanja stanovništva i aktivnosti na rubove grada i satelitne gradove.

Slika 2. Stopa promjene u % stanovništva u Gradu Zagrebu i gradskim četvrtima Gornji grad Medveščak i Donji Grad u razdoblju 2001. i 2011. godina

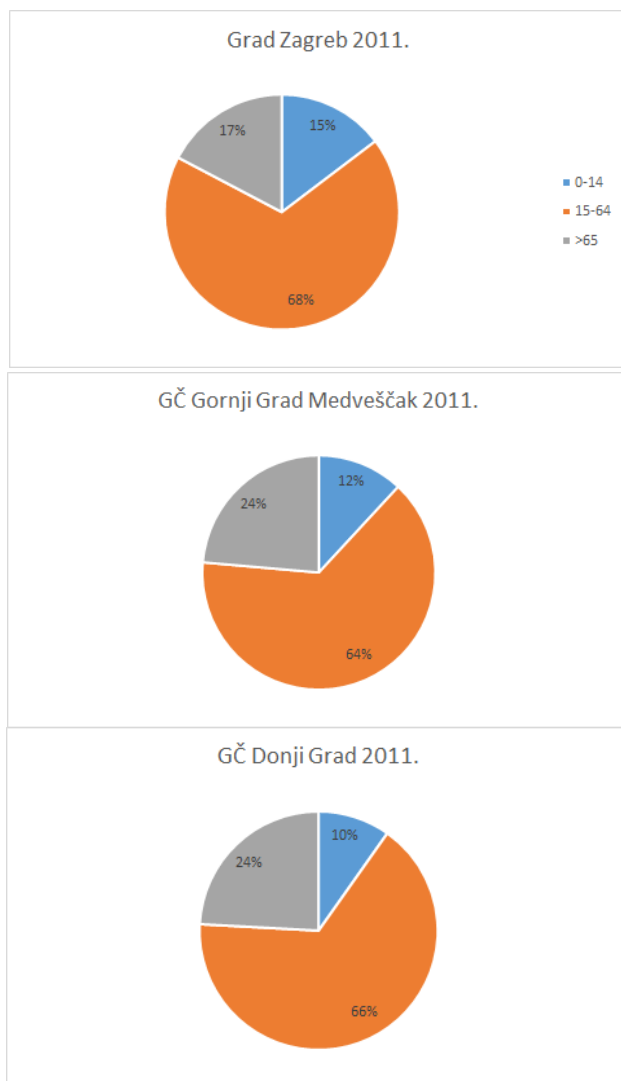
Proučavanje dostupnih informacija na Zagreb Geoportalu vidimo da je u sva tri mjesna odbora promatranog područja zabilježena negativna promjena stanovništva između dva popisa u rasponu od -20% do -10%. S druge strane po gustoći naseljenosti ističe se MO "Petar Zrinski" s više od 150 stan./ha (Slika 3). Od tri promatrana područja, MO "Stjepan Radić" ima najmanju gustoću s 20-50 stan./ha.

Slika 3. Mjesni odbori s gustoćom naseljenosti (crveno >150 stan./ha, žuto 20-50 stan./ha) i lokacijama poslovnih objekata kartiranih sredinom prosinca 2016. godine

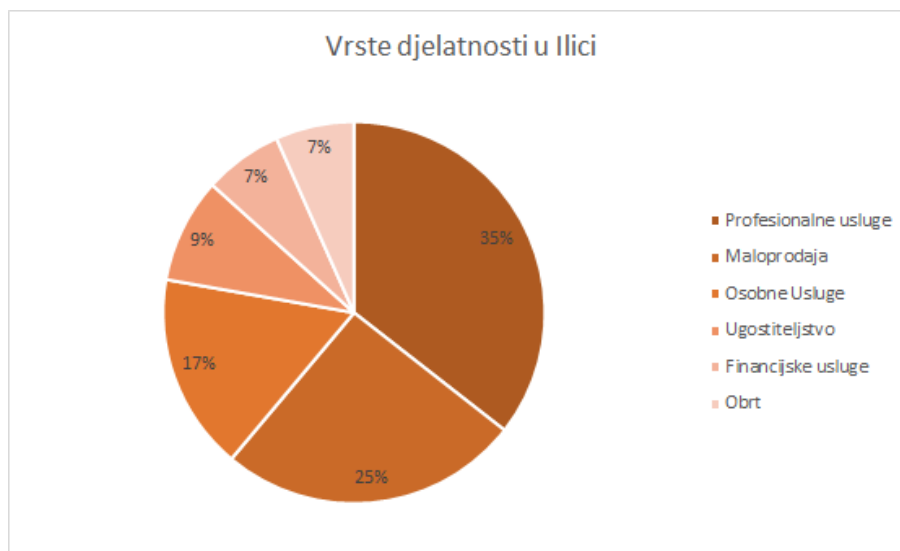
Sastav stanovništva po dobi u obje gradske četvrti je sličan. Prevladava stanovništvo radno sposobne dobi, dok je udio starog stanovništva gotovo dvostruko veći od mladog. Takvi pokazatelji upućuju na opću ostarjelost stanovništva, ali još uvijek održivu (Slika 4). Na razini grada vidimo da je slika nešto bolja. Ovakva demografska kretanja mogu upućivati na brže starenje gradskih četvrti kao posljedica niskog nataliteta zbog udjela starog stanovništva i iseljavanje mladih obitelji iz centra grada. Posljedica toga je više starijih osoba, najčešće samih. U MO "Petar Zrinski" udio samačkih kućanstava iznosi od 35 do 44% dok je u MO "Stjepan Radić" taj udio nešto manji i iznosi od 27 do 31%. Prosječna brojnost osoba u kućanstvu u MO "Stjepan Radić" iznosi 2,3-2,5 osobe, a u MO "Petar Zrinski" 2,0- 2,3 osobe (Zagreb Geoportal, 2011.).

Prosječna starost stanovnika u obje gradske četvrti je između 44 i 47 godina života što odgovara i na nižoj razini mjesnih odbora. Dobro je napomenuti kako je udio nezaposlenih osoba starijih od 15 godina u MO "Stjepan Radić" i "Ivan Kukuljević-Sakcinski" od 4 do 5%, dok se taj udio u MO "Petar Zrinski" kreće od 5 do 6%. Nezaposleno stanovništvo ovog prostora je među glavnim ciljanim skupinama koje ovaj projekt nastoji aktivno uključiti kao sudionike. Cilj projekta je socijalno i ekonomski pokrenuti ovo područje grada.

Slika 4. Udjeli stanovništva Grada Zagreba, MO Gornji Grad Medveščak, GO Donji Grad prema dobi prema Popisu stanovništva 2011. godine

Ekonomska aktivnost je raznolika unatoč nedostatku dinamičnosti i protoka ljudi (Slika 5). Samostalnim istraživanjem i kartiranjem na terenu utvrđeno je 90 aktivnih lokala na promatranom potezu. Najviše prevladavaju lokali s profesionalnim uslugama te maloprodaja. Od profesionalnih usluga prevladavaju odvjetnički uredi, od maloprodaje dućani rabljene robe. Obrti, njih ukupno šest, čine najmanji udio djelatnosti. Slične rezultate možemo vidjeti u radu Jakovčić¹ iz 2006. za drugu zonu koja obuhvaća Ilicu od Britanskog trga do Svetog Duha. Tu prvo mjesto zauzima maloprodaja, čak 50%, a zatim profesionalne usluge s 25%. Obrt je zastupljen s 5,6%.

Slika 5. Vrste djelatnosti u Ilici prema kategorijama usluga, stanje: Prosinac, 2016.

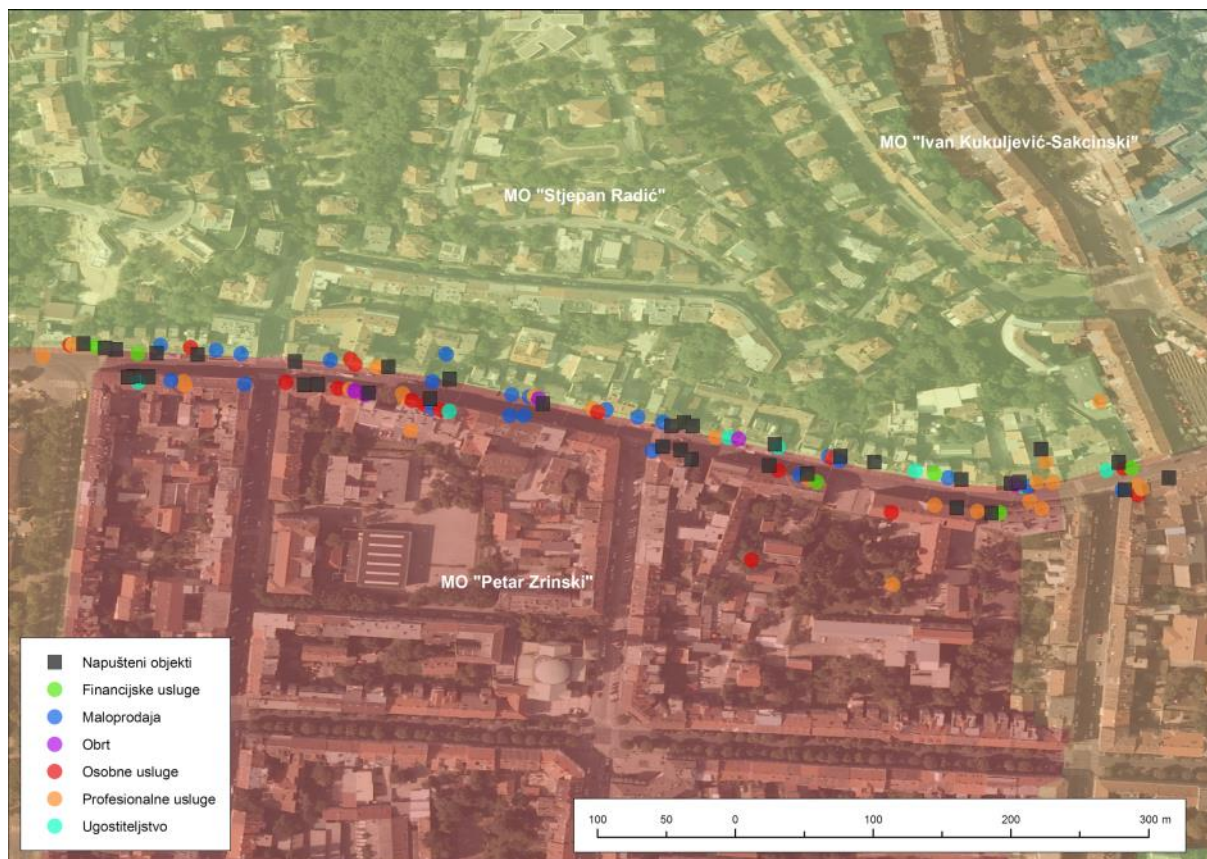
Ispražnjeni prostori na promatranom potezu Ilice, kao i njezin širi potez sve do Aleje Bologne, rezultat su ekonomske i političke, ali i društvene tranzicije koja još uvijek traje se u Zagrebu. Ovim procesima i njihovim utjecajem na prostor i društvo Zagreba, ali i Ilice, bavili su se do sada kroz različite vidove istraživači, umjetnici, aktivisti, gradski službenici i sami obrtnici. Uzimajući to u obzir, ovaj projekt ne kreće od nule, već uzima kao temelj te već odrađene studije, karte, izložbe, radove i projekte koji nastoje iskoristiti skrivene potencijale tih napuštenih prostora. Upravo akteri tih primjera dobre prakse mogu biti među potencijalnim sugovornicima i dionicima i s kojima bi se moglo naći prostora za participaciju građana i zainteresirane javnosti.

Definiraju se dva temeljna procesa koji se mogu vezati uz ispražnjene i zatvorene poslovne prostora u Ilici i širem gradskom središtu Zagreba. Jedan je pojava trgovačkih centra u stranom i domaćem vlasništvu na gradskoj periferiji koja je dovela do decentralizacije trgovine². Primjerice, od 1994. do 2004. u Zagrebu je otvoren 31 trgovački centar, a samo između 2001. i 2006. je zatvoreno preko 50 poslovnih prostora u Ilici³. U istom istraživanju je otkriveno kako 41,9% svih zakupaca smatra da otvaranje trgovačkih centara loše utjecalo na njihov posao, a kod maloprodaje je taj postotak 55,6%.

¹ M.Jakovčić, Business Functions and Problems of Closure of Commercial Premises in Ilica Street in Zagreb, *Hrvatski geografski Glasnik* 68/1,27-50, 2006.

² M.Sić, Spatial and Functional Changes in Recent Urban Development of Zagreb. *Dela* 27:5-15. 2007

³ M.Jakovčić, Business Functions and Problems of Closure of Commercial Premises in Ilica Street in Zagreb, *Hrvatski geografski Glasnik* 68/1,27-50, 2006.

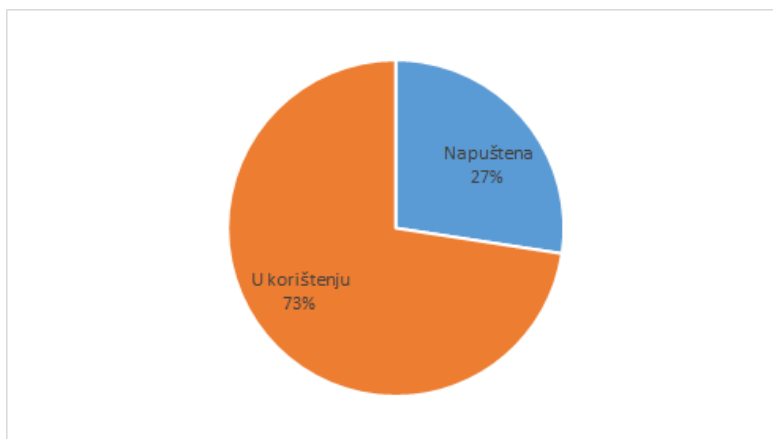

Slika 6. Lokacije napuštenih i poslovnih objekata u Ilici

Drugi proces je pravno-politički proces restitucije, tj. povrata privatnog vlasništva nad imovinom koja je pretvorena u društveno vlasništvo tijekom Jugoslavije. Upravo su poslovni prostori, koji se nalaze u zgradama većinski izgrađenim kao privatno vlasništvo prije Drugog svjetskog rata, predmet povrata kao načina ispravljanja percipirane nepravde nacionalizacije. Taj proces je pokrenut zakonom iz 1997. godine te još uvijek traje za neke od poslovnih prostora⁴.

Prema radu iz 2006., Jakovčić kartira čak 49 napuštenih prostora u drugoj zoni koja obuhvaća i potez Ilice ovog projekta. U svome istraživanju Jakovčić pokazuje da je u čitavoj dužni Ilice bilo 161 zatvoren poslovni prostor, što je tada bio udio 18.6% svih poslovnih prostora u Ilici. Brojčano je bilo najviše zatvorenih maloprodaja s 45.96%. Najviši je bio udio zatvorenih obrta 28.4% (najviše zlatarna, zatim postolara i krojača), a zatim ugostiteljskih lokala s 27.7.%(najviše kafića). Prilikom kartiranja u prosincu 2016. na našem potezu Ilice je zabilježeno 34 napuštena poslovnih prostora (Slika 6). Njihova prijašnja namjena se u najvećoj mjeri nije mogla odrediti. Udio napuštenih lokala je nešto veći od četvrtine ukupno kartiranja lokala (Slika 7).

⁴ B. Mucko, *Ispražnjeno u povratu prilog etnografiji praznine*, Heinrich Böll Stiftung i Udruga za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja, Zagreb, 2012

Slika 7. Odnos napuštenih i lokala u korištenju za vrijeme kartiranja u prosincu 2016. godine.

Upravo je udio zatvorenih obrta važan za projekt prenamjene jer se obrti vide kao akteri koji bi trebali sudjelovati u revitalizaciji Ilice (Tablica 1). Potrebno je dublje proučiti jesu li postojeći obrti održivi ili je trend zatvaranja obrta nepovratan proces. Na ovo pitanje nije moguće odgovoriti u samom prijedlogu projekta, ali bi se kroz aktivnosti obrtnika u budućim prenamijenjenim prostorima, njihovu suradnjom s drugim granama kreativnih industrija te prezentaciji njihovih proizvoda i vještina građanima i turistima, mogla utvrditi održivost tradicije malih obrta u Zagrebu.

Tablica 1. Kartirani obrti u Ilici između Britanskog trga i trga Franje Tuđmana

Naziv obrta	Djelatnost
Perzer	Orijentalni tepisi i nakit
Tašel i grofica	Krojački popravci i izrada nakita
D.art	Izrada nakita
Staklarska radionica	Staklar
Radionica popluna	Izrada popluna
Postolar Meky	Postolar

U anketnom istraživanju Jakovčić, 2006. godine ispitanici nemaju problem sa samom Ilicom (Slika 8). Kao što smo prije naveli, to je ključna ulica za povezivanje zapadnog predgrađa grada sa samim centrom. S druge strane, vidimo kako je problematičan odnos centar-periferija koji se javlja prilikom razgovora o trgu bana Jelačića kao centru i prostoru Ilice, kao periferiji. Istraživanje je pokazalo kako je nešto manje od pola zakupaca/vlasnika prostora u potpunosti zadovoljno lokacijom. Usporedno je taj iznos u zoni do Britanskog trga bio gotovo 74%.

Slika 8. Mišljenja 13 zakupaca/vlasnika prostora na prostoru Ilice od Britanskog trga do Svetog Duha, o lokaciji njihovih prostora u odnosu na centar

Također, anketom je otkriveno kako je povezanost među djelatnicima u Ilici niska, no želja za suradnjom postoji, iako u manjoj mjeri. Najveću želju za suradnjom su izrazili vlasnici maloprodajnih lokala, dok najmanju profesionalne i osobne usluge⁵. Značajno je da postoji želja da Grad inicira i koordinira suradnju. Istovremeno, nema želje za stvaranjem jedinstvenog plana za prostor ulice (Slika 9). To bi nam moglo upućivati na otvorenost za gradske inicijative i pokrete civilnih udruga. S druge strane, inicijative ne bi smjele ograničavati uključivanje i utjecaj vanjskih aktera. Projekt održive prenamjene prostora upravo bi trebao biti poticaj uspostavljanju redovitih kontakata i suradnje između samih zakupaca/vlasnika (obrotnika) kao i jedne šire zajednice.

Slika 9. Mišljenja vlasnika/zakupaca poslovnih prostora o suradnji na razini ulice među poslovnim subjektima

Izgled susjedstva je također ključan faktor ekonomskog uspjeha i privlačenja kupaca i klijenata. Neslužbene asocijacije koje prve stižu vezano za naš promatrani prostor su često negativne, npr. sivo, mrtvo, hladno, prazno, opasno, itd. Istraživanje 2006. godine upućuje na umjereno zadovoljstvo izgledom susjedstva koje drastično opada među poslovnim prostorima u unutarnjim dvorištima. S druge strane, više od pola smatra da imidž susjedstva utječe na posao i to smatraju uglavnom subjekti smješteni direktno na ulici. Kakav je recentan stav stanovništva i djelatnika u Ilici nije istraženo u ovoj analizi.

Slika 10. Mišljenja vlasnika/zakupaca poslovnih prostora o izgledu susjedstva i njegovom utjecaju na posao

Antropologinja Gulin Zrnić također ukazuje da je uz upražnjavanje poslovnih prostora prisutan i trend ispunjavanja javnih prostora⁶. Trg Bana Jelačića, Cvjetni trg, Bogovićeve ulica postaju prepuni stolova i stolica obližnjih kafića, štandova i šatora. Perspektiva ulice i trga se izgubila. Tranzicijom tj.

⁵ M.Jakovčić, Bussines Functions and Problems of Closure of Comercial Premises in Ilica Street in Zagreb, *Hrvatski geografski Glasnik* 68/1,27-50, 2006.

⁶ V. Gulin Zrnić, *Puno i prazno u Zagrebu*, dostupno na: <https://resurbanae.files.wordpress.com/2012/07/val.pdf> pristup: 8.2.2017.

privatizacijom poslovnih prostora oni se ispražnjuju, dok se javni prostor privatizira. Ovaj proces bi na neku ruku mogao simbolizirati “Advent u Zagrebu”, koji je do sada upravo centralizirao ispunjenje javnog prostora. S druge strane, noviji trend širenja, premda privremenog opseg “Adventa”, na “Design district” i niz Ilicu daje naznaku da i ti dijelovi grada mogu opet pokazati svoju vitalnost. Napušteni prostori bi se nanovo ispunili u trajnijoj formi tržišnim, kulturnim i drugim djelatnostima, a javni prostor možda ponovno dobije svoje druge karakteristike osim one tržišne, koja se bar u strogom centru Zagreba čini dominantom.

1.3. Analiza kulturno-društvenih sadržaja

Analizom kulturno-društvenih sadržaja obuhvaćene su lokacije i objekti od kulturnog, umjetničkog i društvenog značaja za povijesni razvoj i današnje stanje zadanog poteza, a koje su smještene na samom potezu te u njemu neposrednoj blizini. Zagrebački **Britanski trg** smješten na Ilici, među stanovnicima grada popularno poznat i kao „Britanac“, primjer je javnog prostora koji je kroz desetljeća svoga postojanja definiran i oblikovan pretežno spontano, neplanski te u skladu s izravnim potrebama stanovništva i korisnika prostora. Njegova primarna funkcija očuvana do današnjeg dana jest trgovačka. Krajem 19. stoljeća (1885. – 1887.) navedeni je prostor na inicijativu lokalnog stanovništva uređen kao tržnica na otvorenome.⁷ Urbanističkim osnovama, planovima i regulacijama koje su uslijedile narednih godina i desetljeća u više su se navrata predlagala i razvijala razna rješenja za uređenje prostora Britanskog trga, no u konačnici nijedno nije ostvareno. Tako je Britanac zadržao svoju primarnu funkciju trženja pod otvorenim nebom, kojoj je uvođenjem trgovanja antikvitetama i knjigama te uređenjem terasa obližnjih ugostiteljskih objekata tome prostoru dodana zanimljiva, jedinstvena te stoga i iznimno vrijedna dimenzija društveno-kulturnog sadržaja. Tradicionalna funkcija tržnice zadržana je i obogaćena dodatkom jedinstvenog ugođaja kojim je identitet Britanskog trga ne samo definiran, već i prepoznatljiv te omiljen među stanovnicima grada Zagreba. Vrijednost i značaj prostora Britanskog trga leži nadalje upravo u njegovoj autentičnosti i spontanom procesu oblikovanja u skladu s potrebama te direktnim sudjelovanjem korisnika toga prostora.

Slika 11. Pogled na Britanski trg sa sjevera

Slika 12. Sijam antikviteta na Britancu

Nekadašnji Trg Francuske Republike, današnji Trg dr. Franje Tuđmana, značajan je javni prostor zelene površine smješten na potezu Ilice između Trga bana Josipa Jelačića i autobusnog terminala Črnomerec. Zbog blizine Zapadnog kolodvora i željezničke pruge krajem 19. stoljeća (1889.) izgrađen je na navedenoj lokaciji vojarni kompleks u historicističkom stilu, naziva Rudolfova vojarna prema

⁷ Snješka Knežević, *Ugledna povjesničarka umjetnosti: 'Britanac je alternativa, zato ga treba sačuvati!'*, Jutarnji list, 5.7.2016. <<http://bit.ly/2kXlqzP>> pristup: 28.12.2016.

projektu austro-ugarskih arhitekata Ferdinanda Grubera i Carla Völcknera.⁸ Godine 1978. srušen je veći dio opisanog kompleksa te su od izvornih trinaest ostale sačuvane četiri zgrade kompleksa pješačke vojarne i to glavna upravna zgrada te tri stambene zgrade. Iste su godine sačuvani historicistički objekti zaštićeni kao spomenici kulture te adaptirani za novu namjenu.⁹ Javni prostor zelene površine, odnosno parka funkcionira kao socijalizirani prostor na korištenje lokalnog stanovništva i građanstva, a od 1998. godine planiran je zahvat njegova uređenja projektom arhitekta Nenada Fabijanića koji je osvojio prvo mjesto na za to raspisanom natječaju. Fabijanićev projekt obuhvaća čitav potez od Ilice do južnije smještene pruge te nudi arhitektonsko rješenje višenamjenskog paviljona na sjevernom djelu bivšeg kompleksa vojarne, zatim novo oblikovanje urbanog parka kao pandana Lenucijevoj potkovi Donjeg grada te novu prometnu regulaciju kojom se pruga djelomično smješta pod zemlju čime se u konačnici spajaju zagrebačke četvrti Črnomerca i Trešnjevke.¹⁰ Fabijanićev projekt ocijenjen je pozitivno od strane struke i javnosti te čeka na realizaciju. Gradonačelnik Zagreba Milan Bandić najavio je 2015. godine podizanje spomenika prvom hrvatskom predsjedniku Franji Tuđmani na istoimenom trgu. Iako spomenuti spomenik nije predviđen Fabijanićevim projektom, arhitekt je izjavio da bi isti bilo moguće uklopiti u njegovo prvonagrađeno rješenje navedenog prostora.¹¹ Prostor Trga dr. Franje Tuđmana prepoznat je danas u mišljenju struke i javnosti kao javni prostor koji ima veći potencijal korištenja i uređenja nego što je to trenutačno ostvareno.

Slika 13. Akademija likovnih umjetnosti na adresi Ilica 85

Slika 14. Crkva sv. Blaža

Na zadanome potezu Ilice smještena je na adresi Ilica 85 zgrada **Akademije likovnih umjetnosti**, koja se ističe svojim značajem i kao arhitektonski spomenik i kao obrazovno-kulturni sadržaj koji definira i odlikuje prostor. Najranije podignut dio zgrade Akademije, koji čine umjetnički atelijeri, sagrađen je 1896. godine prema projektu historicističkog arhitekta Hermana Bolléa, uvelike zaslužnog za izgradnju i urbanistički razvoj grada Zagreba u posljednjim desetljećima 19. stoljeća. Nadogradnje dodatnim umjetničkim atelijerima uslijedile su 1907. godine prema projektu Viktora Grossa, 1916. godine dogradnjom dvoetažnog južnog krila, 1922. godine prema projektu arhitekta Ćiril Metoda

⁸ „Rudolfova vojarina“, portal Zagrebački info <<http://bit.ly/2k7mlcx>> pristup: 28.12.2016.

⁹ Snješka Knežević, *Zašto ne znamo iskoristiti vrijednu vojnu baštinu iz Austro Ugarske*, Telegram, 8. kolovoza 2015. <<http://bit.ly/1JeGymr>> pristup: 28.12.2016.

¹⁰ Snješka Knežević, *Vodeća povjesničarka umjetnosti recenzira spomenik domovini koji će biti postavljen u Zagrebu*, Telegram, 20. travnja 2016. <<http://bit.ly/2lv69Eh>> pristup: 28.12.2016.

¹¹ Sanja Simić, *Pričali smo s uvažanim arhitektom Fabijanićem o Bandićevoj najavi podizanja spomenika Tuđmanu*, Telegram, 31. svibnja 2015., <<http://bit.ly/2kqCMLu>> pristup: 28.12.2016.

Ivekovića te u konačnici 1957. godine trokatnom nadogradnjom na južnom dijelu kompleksa prema projektu arhitekta Ive Geršića. Čitav je kompleks zgrada Akademije likovnih umjetnosti proglašen zaštićenim kulturnim dobrom.¹²

Nedaleko zadanog poteza, na križanju Prilaza Gjure Deželića i Primorske ulice, smještena je **Crkva sv. Blaža** podignuta 1912. – 1914. prema projektu arhitekta Viktora Kovačića, velikana hrvatske i zagrebačke povijesti arhitekture na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Crkva je koncipirana kao dvorana tlocrta grčkog križa natkrivena armirano-betonskom kupolom na tamburu s pandantivima. Građevina je jedini primjer sadržaja sakralne arhitekture na zadanome potezu, a njezin značaj leži i u izrazitoj graditeljsko-tipološkoj, arhitektonskoj i urbanističkoj kvaliteti, kao i očuvanim sakralnim inventarom. Izniman značaj Kovačićeve crkve prepoznat je od strane struke te zgrada nosi status zaštićenog kulturnog dobra.¹³

Smještena u prizemnom prostoru s uličnim izlogom na sjevernoj strani Ilice nedaleko Britanskog trga nalazi se **Galerija Greta**. Otvorena 2012. godine, Galerija Greta kontinuirano nudi bogat izložbeni program usmjeren na predstavljanje hrvatskih suvremenih umjetnika stručnoj i široj zainteresiranoj javnosti. Naglaskom na kreiranje opuštene atmosfere uz priliku za upoznavanjem autora izloženih umjetničkih radova, Galerija Greta postala je u kratkom vremenu iznimno omiljeno, a istovremeno značajno mjesto zagrebačke likovne scene.

Na adresi Ilica 90 nalazi se **Histrionski dom**, sjedište te izvedbena dvorana glumačke družine Histrioni. Osnovani 1975. godine u Zagrebu na inicijativu glumca, redatelja i producenta Zlatka Viteza, Histrioni su dugi niz godina djelovali kao putujuća glumačka družina. U 1980-ma osnovali su Histrionsko ljeto na Opatovini, a od 2007. godine njihove se predstave mogu pogledati i na iličkoj adresi. Osobita zasluga Histriona leži i u ponovnoj popularizaciji djela Marije Jurić Zagorke, ali i pokretanju inicijative za podizanje spomenika toj najčitanijoj hrvatskoj književnici. Kao takvi, Histrioni predstavljaju značajan dio aktualne zagrebačke kazališne i šire kulturne ponude te svojim prisustvom u navedenom dijelu grada doprinose njegovom naglašenom kulturno-umjetničkom sadržaju.¹⁴

Zagrebačkoj turističkoj ponudi nedavno se pribrojio i novootvoreni **Muzej iluzija** smješten na adresi Ilica 72, nedaleko Britanskog trga. S preko 70 eksponata i najvećom zbirkom holograma na ovom dijelu Europe Muzej iluzija brzo je postao privlačna turistička lokacija, čiji smještaj uz Britanski trg pridonosi i većoj frekvenciji posjetitelja Zagreba van najstrožeg centra grada.¹⁵

---

¹² Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: Akademija likovnih umjetnosti <<http://bit.ly/2lofZep>> pristup: 28.12.2016.

¹³ Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: Crkva sv. Blaža <<http://bit.ly/2kqDe3l>> pristup: 28.12.2016.

¹⁴ Web stranice glumačke družine Histrioni <<http://www.histrion.hr/?p=tekst&m=p&f=index&i=80>> pristup: 23.1.2017.

¹⁵ Web stranice Muzeja iluzija: <<http://muzejiluzija.com/o-nama/>> pristup: 23.1.2017.

2. OBRAZLOŽENJE KONCEPTA

2.1. Polazišta za koncept

Lokacija i identitet prostora

Potez Ilice između Britanskog trga i Trga Francuske Republike već dugi niz godina obilježava gubitak identiteta propadanjem karakterističnih tradicionalnih obrtničkih radnji kao i većine sadržaja koji bi se pokušali uspostaviti na tom području. Međutim, temeljem analize konteksta i lokacije prepoznate su zanimljive značajke prostora na kojima će se temeljiti prijedlog revitalizacije.

Tradicija, potrebe i potencijali

Zanimljiva je tradicija malih obrtničkih radnji na potezu, iako su se do danas održale u malom broju, prepoznate su kao vrijednost koju bi se željelo naglasiti i održati.

Potencijal je prepoznat i u koncentraciji specifičnih kulturnih sadržaja u neposrednoj blizini poteza - Britanski trg kao okupljalište građana, tržnica i sajam antikviteta te Akademija likovnih umjetnosti, Arhitektonski fakultet, Studij dizajna i Tekstilno - tehnološki fakultet kao generatori obrazovanja u kreativnim industrijama.

Prepoznata je potreba za stalnim mjestom za rad, izložbu i prodaju radova i proizvoda mladih umjetnika i kreativaca. Trenutno ne postoji stalno mjesto na kojem bi se izlagali i prodavali njihovi radovi, već se takvi mali sajmovi održavaju povremeno na različitim lokacijama u gradu.

Uočena je i zanimljiva geografska pozicija poteza, osim što je dio samog centra grada i jako dobro dostupan pješački i javnim prijevozom, potez ima i specifičnu poziciju granice u topografskom smislu čineći liniju u kojoj se urbano tkivo donjeg grada susreće sa zelenim prstima koji se spuštaju s Medvednice.

2.2. Koncept / osnovna ideja

Osnovna ideja temelji se na davanju novog identiteta potezu na dvije razine:

- (1) Spajanjem tradicijske posebnosti i perspektivnih mladih aktera iz kreativnih industrija - mjesto susreta lokalnog obrta i mladih umjetnika
- (2) Isticanjem geografske specifičnosti - mjesto susreta urbanog tkiva donjeg grada i zelenih prstiju Medvednice

2.3. Pristup i cilj

Satelitski pristup

Projektom prenamjene zadanih lokacija predlaže se osnovati urbani laboratorij koji će se sastojati od središnje lokacije i njoj pridruženih satelitskih lokacija. Središnja lokacija bila bi ured urbanog laboratorija, koji bi okupljao stručnjake iz područja arhitekture, građevine, urbanizma, prostornog planiranja, sociologije, povijesti umjetnosti i dr. Osnovni su ciljevi urbanog laboratorija kontinuirano istraživanje i analiza prostornih elemenata, društvenih i kulturoloških čimbenika te ispitivanje potreba lokalnog stanovništva za uvođenjem novih sadržaja, kako bi se isti definirali, osmislili te pokrenuli. Po uvođenju novih sadržaja daljnja je zadaća urbanog laboratorija praćenje njihovog funkcioniranja i iskoristivosti te reakcija lokalnog stanovništva koje koristi uvedene sadržaje, a s ciljem njihove prilagodbe i unaprjeđivanja ili pak daljnjeg uvođenja novih sadržaja.

Pokretanjem satelitskih mikrolokacija duž zadanog poteza Ilice namjerava se uvesti kulturno-umjetničke i komercijalne sadržaje, koji bi s jedne strane odgovarali potrebama lokalnog stanovništva četvrti, a s druge strane reaktivirali zadani potez Ilice te privukli i ostatak građana na učestalije korištenje ili boravak unutar zadanog poteza. Uvođenjem novog sadržaja putem satelitskih mikrolokacija te u kasnijoj fazi predviđenim velikim multifunkcionalnim prostorom, u čitav bi se projekt uključile udruge umjetnika, obrtnika i studenata s primarnim naglaskom na kreativne industrije, čime se ideja nadovezuje na tradicionalni povijesni karakter navedenog poteza Ilice, kao i na njegove današnje najistaknutije aktere prethodno navedene i opisane u analizi konteksta lokacije (funkcija Britanskog trga kao tržnice i popularnog okupljališta građanstva, Akademija likovnih umjetnosti, Arhitektonski fakultet, Studij dizajna i Tekstilno - tehnološki fakultet kao generatori obrazovanja u kreativnim industrijama).

Cilj

Kroz projekt prenamjene planira se dati nova živost i identitet Ilici povezivanjem aktera iz kulturnih i kreativnih industrija, obrazovnih institucija, lokalnih malih poduzetnika, organizacija civilnog društva te lokalnog stanovništva. Prenamjenom mikrolokacija u mjesta susreta i razmjene proizvoda, ideja, znanja i doživljaja cilj je pokrenuti revitalizaciju Ilice na potezu od Britanskog trga do Ulice Republike Austrije, no bez gubitka njene postojeće memorije, identiteta i dionika te je stoga sudjelovanje gore spomenutih aktera, posebice onih lokalnih u projektu prenamjene ključno.

Bottom-up pristup

Bottom-up pristup znači uključivanje lokalnih aktera u proces donošenja odluka o strategiji razvoja i u izboru prioriteta za razvoj svojeg prostora. Na europskoj razini, bottom-up najviše je naglašan prilikom razvoja politika ruralnog razvoja, najviše zbog nazadovanja ruralnih područja u svim europskim državama. Ovakav pristup proizlazi iz logike da lokalno stanovništvo najbolje zna što mu nedostaje u prostoru i društvu. ELARD (European LEADER Association for Rural Development)¹⁶ doduše ističe kako iz iskustva je vidljivo da bottom-up pristupi ne bi smjeli biti isključiva alternativa i suprotnost top-down pristupima središnje i lokalne vlasti, već bi se trebali međusobno kombinirati i međudjelovati u prostoru kako bi se postigli najbolji rezultati. Kao općenita napomena, svakako je primjenjiva na urbani prostor. Dinamičnost gradskog prostora svakako iziskuje kombinaciju različitih pristupa umjesto inzistiranja na jedinstvenom načinu razvoja.

Polazišta ovog projekta proizlaze iz stanja samog prostora i potreba stanovništva. Namjera mu je stvoriti platformu koja će povezati različite aktere i dati im prostor za stvaranje novih ideja i politika koje će dugoročno doprinositi razvoju cijelog područja. Ideja je uključiti i gradsku upravu u ove aktivnosti, u kojima će direktno vidjeti i čuti želje svojih građana.

---

¹⁶ Web stanice ELARD <http://www.elard.eu/en_GB/the-bottom-up-approach> pristup: 10.2.2017.

2.4. Lokacije i sadržaji

Mikrolokacija I. Urbani Laboratorij (adresa: Ilica 150)

Urbani laboratorij smješta interdisciplinarni tim stručnjaka iz područja arhitekture i krajobrazne arhitekture, građevne, prostornog planiranja, povijesti umjetnosti, sociologije itd., čiji su osnovni ciljevi:

(0) provedba inicijalnog projekta;

(1) kontinuirano istraživanje i dokumentiranje zahtjeva i potreba zadanog poteza i njegovih stanovnika i korisnika;

(2) definiranje i razvijanje rješenja i projekata kojima se na zadani potez uvodi održiv i društveno koristan sadržaj;

(3) nadzor i održavanje provedbe sadržaja uz potrebnu primjenu prilagodbi.

Satelitske mikrolokacije II.-IV.

Satelitske mikrolokacije provode sadržaj definiran od strane urbanog laboratorija u suradnji s akterima - organizacijama, koje te iste sadržaje pružaju, prema sljedećoj strukturi:

(1) satelitske lokacije manje površine (adrese: Ilica 96/2, Ilica 115, Ilica 116): prostori preuzeti od Grada Zagreba duž zadanog poteza u kojima predviđamo provedbu projekta adaptacije, a zatim uvođenje odabranog sadržaja kulturno-umjetničkog karaktera uz mogućnost komercijalnog sadržaja prodaje proizvoda. Korisnici mikrolokacija trebaju se baviti revitalizacijom predmetnog prostora te na definiranoj vremenskoj bazi organizirati određena događanja, npr. izložbe, sajmove, radionice u svrhu podizanja posjećenosti poteza.

(2) multifunkcionalni prostor veće površine : prostor koji u idejnoj fazi razmatramo za ovu namjenu nalazi se u Ilici 152, s obzirom na to da za prostor nismo uspjeli utvrditi status vlasništva, a prema očitovanju Gradskog ureda prostor je u proces povrata imovine, isti će se prostor potencijalno zamijeniti s nekom drugom lokacijom na potezu Ilice. Za multifunkcionalni prostor predviđamo provedbu projekta adaptacije, a zatim uspostavljanje multifunkcionalnog prostora za potrebe prezentiranja programa korisnika satelitskih lokacija kao i vanjskih sudionika te obrtnika, uz mogućnost komercijalnog sadržaja prodaje proizvoda. Ured urbanog laboratorija može taj prostor ustupiti na dnevno/poludnevno korištenje i drugim organizacijama ukoliko će se njihov doprinos u sklopu aktiviranja prostora se pokazati efikasnim.

Predviđeni sadržaj

Na temelju analize zadanog poteza, koja je uključivala analizu današnjih sadržaja, povijesni razvoj prostora te potrebe stanovnika i korisnika poteza, predlažemo da se uspostavljene satelitske mikrolokacije prenamjene za potrebe korištenja od strane organizacija/udruženja umjetnika, obrtnika, dizajnera, arhitekata, pri čemu su posebno ciljana skupina mladi stručnjaci za koje smatramo da nose veliki kreativni potencijal, a istovremeno im je potrebna infrastruktura za realizaciju svojih radova / proizvoda / usluga.

Karakter sadržaja definirali su postojeći preduvjeti: Akademija likovnih umjetnosti smještena na središnjoj poziciji unutar poteza, Britanski trg kao danas već kultno mjesto obilježeno upravo kulturnim sadržajem (Histrioni, Greta, sajam antikviteta...) te blizina drugih sveučilišnih sastavnica s

naglaskom na kreativne i kulturne industrije (Tekstilno-tehnološki fakultet, Arhitektonski fakultet, Studij dizajna pri AF).

2.5. Faznost provedbe (hodogram)

1. Faza - uspostava i financiranje urbanog laboratorija

- pravno osnivanje urbanog laboratorija
- definiranje strategije/ciljeva/upravljanja
- osiguravanje financijskih sredstava - natječaji, fondovi i donacije u skladu s propisanim zakonima
- definiranje uvjeta korištenja 5 prostora (na 4 mikrolokacije/adrese: Ilica 96/2, Ilica 115, Ilica 116, Ilica 150) s gradom Zagrebom i preuzimanje u najam

Slika 15. Prva faza provedbe

2. Faza - pokretanje mikrolokacije urbanog laboratorija

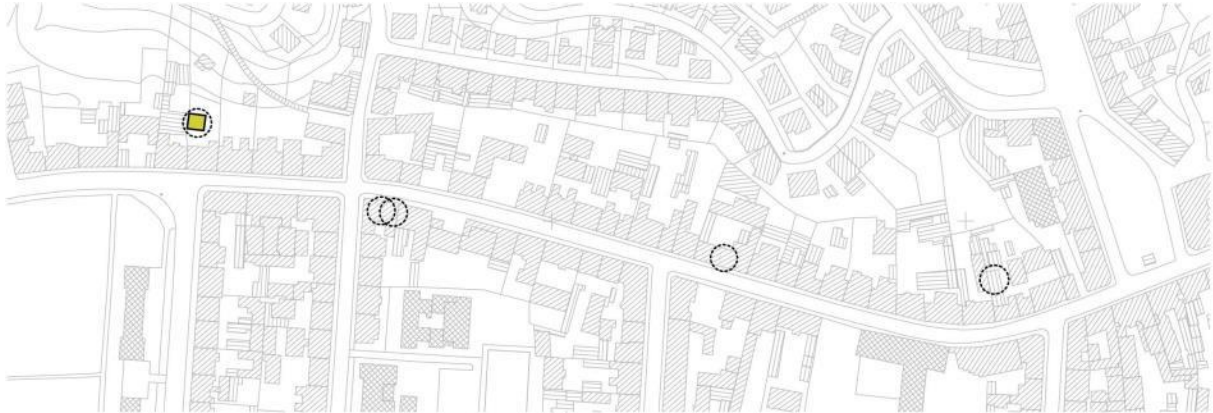
- adaptacija, uređenje i oprema mikrolokacije urbanog laboratorija na adresi Ilica 150 (traženje ponuda, odabir i provedba)
- odabir sudionika i definiranje uvjeta zajedničkog poslovanja na mikrolokacijama - uključujemo udruge, zadruge, umjetnike, kreativce...

Slika 16. Druga faza provedbe

3. Faza - uspostava ostalih satelitskih mikrolokacija

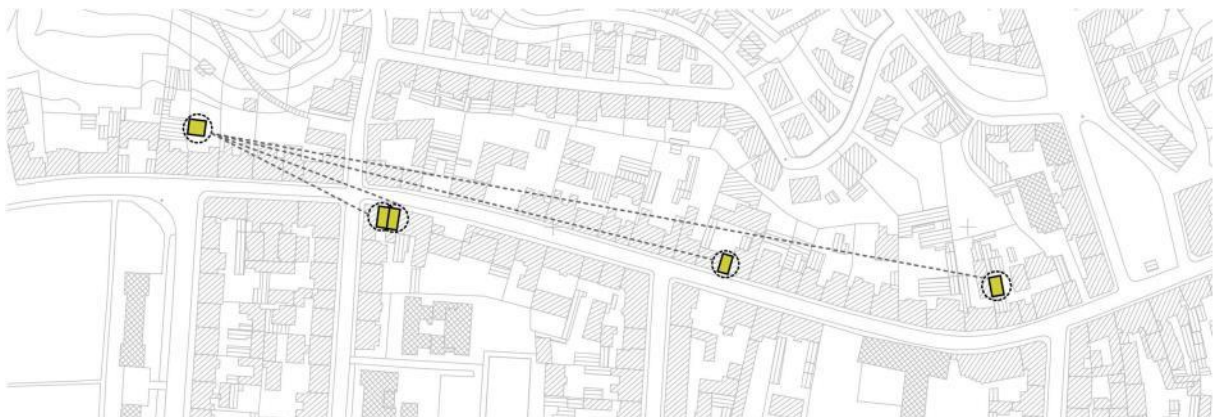
- adaptacija, uređenje i oprema satelitskih mikrolokacija na adresama Ilica 96/2, Ilica 115 (2 prostora) i Ilica 116 - zajednički vizualni identitet
- definiranje pojedinačnih programa od strana sudionika prema urbanom laboratoriju
- definiranje zajedničkih programa od strane urbanog laboratorija
- početak marketinga

Slika 17. Treća faza provedbe

4. Faza - pokretanje satelitskih mikrolokacija

- provedba programa i početak djelovanja na ostalim mikrolokacijama
- provedba nadzora i koordinacije od strane urbanog laboratorija
- početak manjih javnih događanja u organizaciji sudionika - korisnika mikrolokacija , ali i zajedničkih većih događanja u organizaciji urbanog laboratorija
- istraživanje potrebe za velikim zajedničkim izložbeno - prodajnim prostorom

Slika 18. Četvrta faza provedbe

5. Faza - uspostava multifunkcionalnog prostora

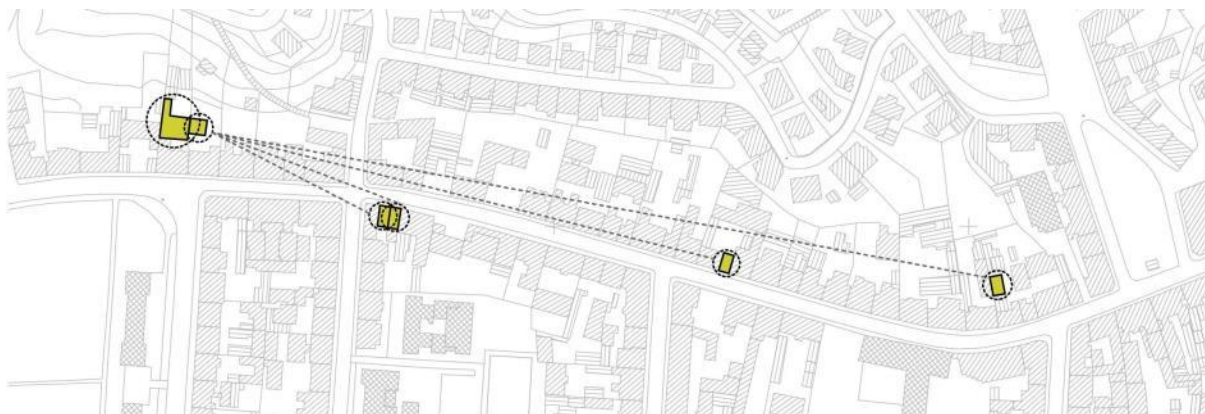
- Razmatranje lokacije za multifunkcionalni prostor od strane urbanog laboratorija i ispitivanje opcija preuzimanja lokacije (rješavanje vlasništva, procjena stanja objekta itd.)
- razmatranje vanjskih suradnika/sudionika za planirana povremena događanja

Slika 19. Peta faza provedbe

6. Faza - pokretanje multifunkcionalnog prostora

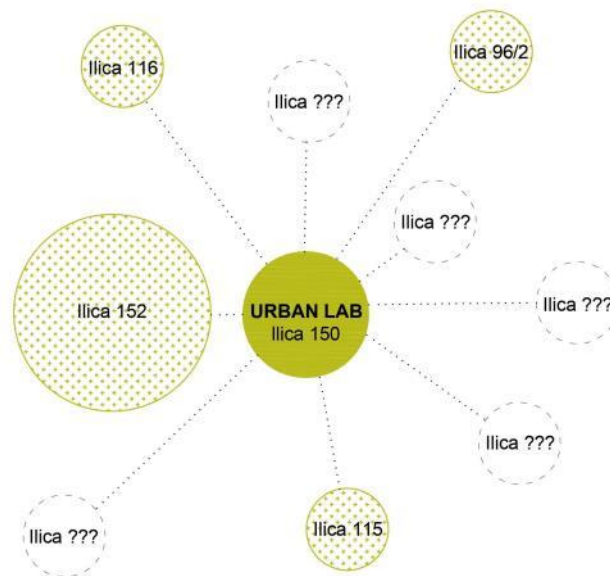
- preuzimanje i adaptacija ili izgradnja multifunkcionalnog prostora na adresi Ilica 152 i povezivanje s urbanim laboratorijem
- kreiranje godišnjeg programa događanja koja uključuju suradnju urbanog laboratorija, korisnika ostalih mikrolokacija, vanjskih suradnika i obrtnika
- javne prezentacije, izložbe, radionice, edukacije, sajmovi, “tržnica” - omogućila bi prodaju proizvoda sudionika na jednom mjestu na nekoj ustaljenoj vremenskoj bazi (npr. jednom tjedno ili mjesečno), suradnja s obrtnicima...

Slika 20. Šesta faza provedbe

7. Faza - širenje razrađenog modela

- širenje razrađenog modela na daljnje raspoložive mikrolokacije na potezu

Slika 21. Sedma faza provedbe

8. Faza - širenje modela na druge dijelove grada

- ukoliko bi se ovakav "eksperiment" u Ilici pokazao uspješnim, gledano dugoročno urbani laboratorij bi mogao proširivati svoj rad i početi tražiti potencijale za primjenu ovakvog pristupa/ koncepta i na druge dijelove grada

2.6. Vizualni identitet

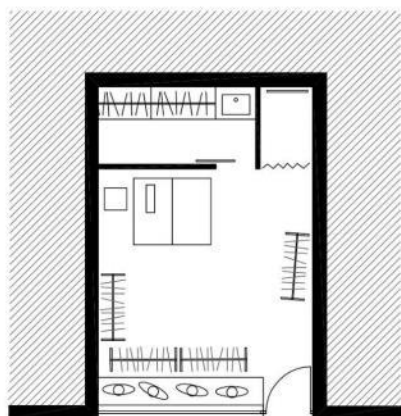
Ideja je dati vizualni identitet cijelom projektu te i time promijeniti percepciju o tom dijelu Ilice, što bi se postiglo unificiranjem pročelja svake raspoložive mikrolokacije uključene u projekt. Vizualni identitet nadovezivao bi se na geografsku specifičnost poteza kao susreta čvrstog urbanog tkiva donjogradskog bloka i zelenih prstiju koji se spuštaju s Medvednice, tako što bi se pročelja istaknula zelenim elementima u izlozima. Tako bi se s postupnim povećanjem broja mikrolokacija uključenih u projekt, također ozelenjela Ilica, čime bi njezina geografska specifičnost postala vizualno i doživljajno istaknuta i duž same ulice.

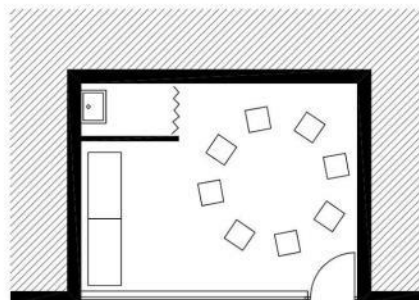
Slika 22. Susret čvrstog tkiva donjogradskog bloka i zelenih prstiju s Medvednice

2.7. Scenariji korištenja

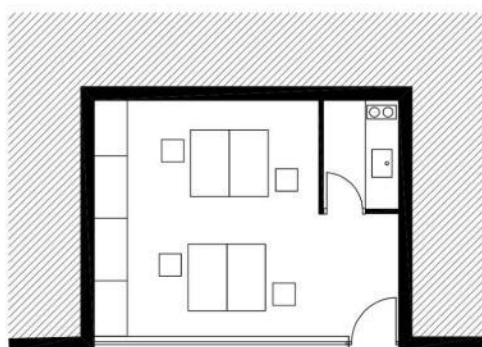
(1) Scenariji korištenja satelitskih lokacija manjih površina

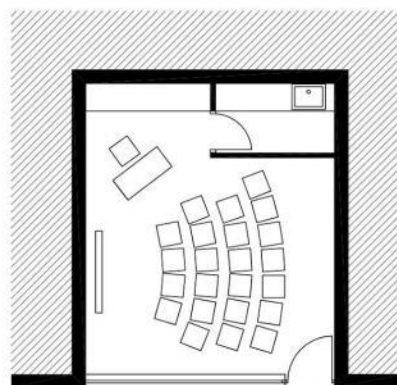
prodaja

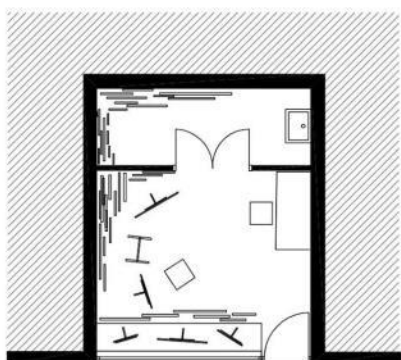
radionice

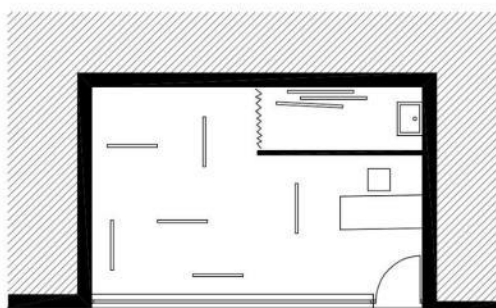
radni prostor

prezentacije

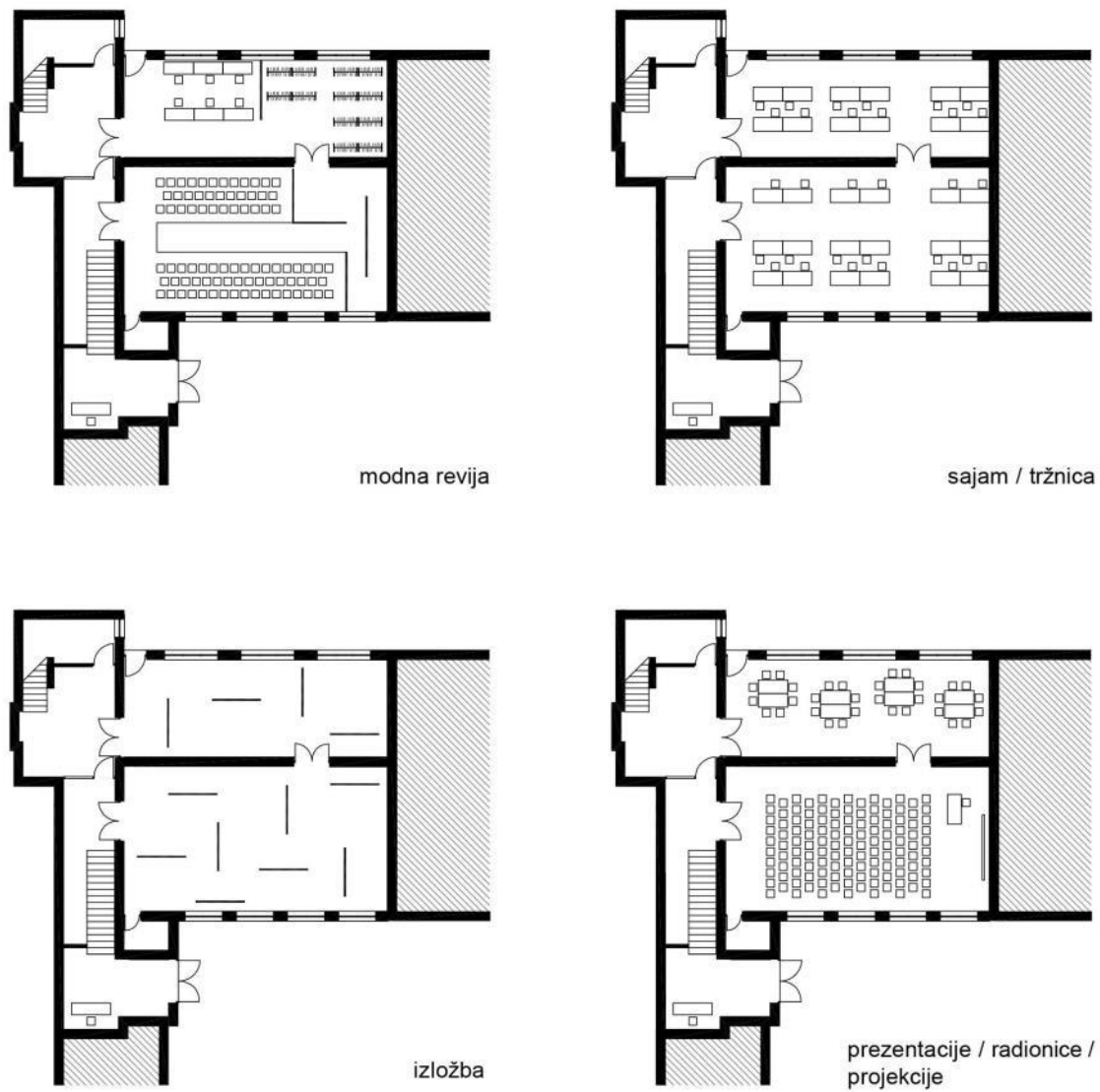
atelier

izložba

Slika 23. Scenariji korištenja satelitskih lokacija manjih površina

(2) Scenariji korištenja multifunkcionalnog prostora na adresi Ilica 152

Slika 24. Scenariji korištenja multifunkcionalnog prostora

3. PARTICIPATIVNI RAZVOJ POJEKTA

3.1. Metodologija i kontekst

Metodologija

Zbog ograničenosti vremenom za pripremu projektnog prijedloga te neizvjesnosti koja je proizlazila iz statusa samih mikrolokacija za prenamjenu jer se iste nalaze u procesu povrata, participativna uključenost dionika bila je također ograničena. Unatoč spomenutim ograničenjima, uspostavljena je komunikacija s nekim od dionika, a određeni broj je također zahvaćen metodom intervjuja. Za spomenute intervjuje izrađena su dva protokola s polu-strukturiranim pitanjima - jedan za stanare, a drugi za potencijalne suradnike i korisnike urbanog laboratorija. Isti su bili provedeni u obliku polu-strukturiranih intervjuja ili dostavljanjem protokola putem e-pošte. Dio intervjuiranih osoba je dobiven metodom snježne grude, što podrazumijeva da su osobe koje su ranije intervjuirane ukazale na njih.

Grupa je četiri puta izlazila na sam potez prenamjene i mikrolokacije, tijekom čega su obavljani razgovori s dionicima - predstavnicima gradskih ureda, obrtnicima i stanarima. Također je vođena korespondencija s Gradskim uredom za strategijsko planiranje i Gradskim uredom za imovinsko pravne poslove i Imovinu grada. U DOOR-u je također vođen razgovor s jednom stanarkom gradske četvrti gdje se nalaze mikrolokacije.

Participativni element jedan je od ključnih preduvjeta ovog projekta. Pozitivan feedback i prihvaćanje od strane dionika i građana nužno je za uspostavu i razvoj urbanog laboratorija. Iz tog razloga potrebno je predstaviti kontekst u kojem se ta participacija odvija, trenutne uvide dobivene od dionika (institucija, sudionika i građana) te mogućnosti i ograničenja buduće participacije.

Kontekst

Tranzicijsko razdoblje 1990-ih, kada je u Hrvatskoj došlo do demokratizacije, Zagrebu je paradoksalno donijelo centralizaciju i smanjenost participacije građana. Na temelju zakona iz 1992. i 1994. ukidaju se društveno-političke organizacije (211 mjesnih zajednica). Tek postepeno su ponovno uvedeni mehanizmi participacije građana, tako su 2000. održani prvi izbori za vijeća gradskih četvrti, a mjesni odbori osnovani su tek 2009., kada su održani i prvi izbori za tu najnižu razinu lokalne vlasti. Dakle, punih 18 godina nakon demokratskih izbora u Gradu Zagrebu su građani mogli ponovno birati svoje predstavnike u Mjesnim odborima¹⁷. Još jedan važan element participacije je i izravni izbor gradonačelnika uveden 2009., koji omogućuje građanima da sami odluče o osobi koja će voditi grad, a ne da se ista posredno bira kroz skupštinu ili postizborne političke dogovore.

Osim spomenutog razvoja mehanizama političke participacije građana Grada Zagreba u zadnja dva desetljeća, došlo je i do širenja društvene participacije kroz osnivanje i razvoj brojnih udruga civilnog društva. Brojni građani Grada Zagreba aktivno su se uključili u spomenute udruge, koje se bave humanitarnim, kulturnim i sportskim aktivnostima, zagovaranjem ljudski, socijalnih i drugih prava te zaštitom okoliša i razvojem i podizanja kvalitete života i prostora u gradskim četvrtima i gradu kao cjelini. Prema podacima Grada Zagreba u Zagrebu je registrirano 12.339¹⁸ udruga civilnog društva, što pokazuje da želja za participacijom u društvu od strane građana Grada Zagreba itekako postoji. Valja spomenuti i brojna kulturna, umjetnička i društvena događanja koja su nastala u Zagrebu u zadnjem

¹⁷ Razvitak mjesne samouprave u Zagrebu: <http://bit.ly/2lojzFx> pristup:4.1.2017.

¹⁸ Civilno društvo <http://bit.ly/2k80eTS> pristup:4.1.2017.

desetljeću, od kojih su brojna započeta kao neformalne inicijative i inicijative udruga civilnog društva. Grad Zagreb također doprinosi toj participaciji - primjerice kroz ciljane programe u 2013. je 3,95%¹⁹ gradskog proračuna bilo namijenjeno za financiranje udruga civilnog društva, a udruge imaju mogućnosti dobit u najam i prostore kojima je grad vlasnik ili upravlja.

Procesi obnove i transformacije urbanih prostora uvelike utječu na kvalitetu života građana i kvalitetu prostora u kojem oni žive i obitavaju te se iz tog razloga pretpostavlja participacija građana²⁰. U Zagrebu su upravo primjeri urbane obnove izazvali participaciju građana koja nadilazi institucionalne okvire. Primjerice, nedavno su građani gradske četvrti Savica pokazali da žele biti snažnije uključeni i sudjelovati te biti informirani o procesima donošenja odluka vezanim za obnove urbanih prostora u njihovoj sredini. Jedan od najpoznatijih primjera participacije građana u Zagrebu je i urbana obnova Cvjetnog Trga kroz projekt Cvjetni. Izvođenje istog omogućeno je izmjenama GUP-a te denivelacijom javno-prometne površine, pješačke zone²¹. Participacija građana ogledala se u tome što je 54.000 građana potpisalo je peticiju protiv izmjena GUP-a, a tisuće građana sudjelovalo u prosvjedima protiv tog projekta pod vodstvom organizacija civilnog društva tražeći pravo na grad. Pravo građana koji nastanjuju i čine grad da snažnije participiraju u odlukama koje se tiču njihovog grada, tj. odlukama kako se gradski prostor oblikuje i ostvaruje²².

Ti primjeri i procesi pokazuju nužnost da se stanovnike i zainteresirane građane što prije obavijesti te uključi od samih početaka u procese obnove urbanog tkiva neovisno je li riječ o jednom gradskom bloku ili mnogo većem projektu. Ako taj prostor participacije bude sužen ili nepostojeći, vjerojatno je da će dio građana ili čak većina građana osporavati takve projekte te se okrenuti gore spomenutim alternativnim oblicima participacije, što bi moglo zaustaviti procese urbane obnove koji su gradu potrebni.

Jedan od primjera je i proces donošenja Zagreb Plana - razvojne strategije Grada Zagreba,²³ koji se može vidjeti kao važan korak k participativnom odlučivanju, u kojem administrativna tijela grada, javne institucije, tvrtke i stručnjaci u sinergiji razvijaju plan. Posebice uspostavljanje Partnerskog vijeća Grada Zagreba²⁴ kao tijela koje nadgleda provođenje strategije i čiji su članovi predstavnici strukovnih udruženja, udruženja poslodavaca, sindikata i organizacija civilnog društva. To bi trebao biti poticaj da se i na nižim razinama dodatno osnaži participacija raznih dionika i samih zainteresiranih građana.

---

¹⁹ Civilno društvo <http://bit.ly/2k80eTS> pristup:4.1.2017.

²⁰ J. Zlatar, *Urbane Transformacije Zagreba: sociološka analiza*, Plejada i Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2013.

²¹ A Svirčić Gotovac, Aktualni revitalizacijski i gentifikacijski procesi na primjeru Zagreba, *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, Vol.48 No.2 (187), 2010.

²² D.Šarić, *Urban Renewal, Enterprenurism and the Right to the City: a Research of the Social Actors and their Contestation of Gentrification in Post-socialist Zagreb*, Central European University, Budapest, 2012.

²³ Zagreb Plan: Razvojna strategija Grada Zagreba: <http://bit.ly/1r3eajx> pristup: 4.1.2017

²⁴ Zaključak o osnivanju i imenovanju Partnerskog vijeća Grada Zagreba: <http://bit.ly/2kwdMvC> pristup: 4.2.2017.

3.2. Dosadašnja participacija dionika: stanari, osvrt na postojeće inicijative i potencijalni suradnici, Grad Zagreb

Stanari

Stanari su jedni od ključnih dionika te su i dionici koji mogu razviti otpor prema projektu i time potencijalno ugroziti njegovu provedbu. Stoga je nužno što bolje istražiti njihove stavove i potrebe te ih upoznati s projektom i koristima kojih bi oni i potez od istog imao. Izražena podrška projektu koju bi izrazila većina stanara ili barem njihova neutralnost prema istom važna je element za uspješnost njegove provedbe. Upravo podrška lokalne zajednice može dodatno osnažiti projekt te ga pretvoriti u primjer dobre prakse koji bi bio atraktivan kao potencijalni model održive obnove i drugih urbanih poteza u Gradu Zagrebu i šire.

Stanari primjećuju da je Ilica doživjela promjene od kada žive u njoj (1960-tih), posebice uređenjem parka Franje Tuđmana. Zamijetili su zatvaranje poslovnih prostora, kao i njihovo preseljenje izvan centra. Ostaju samo ili se otvaraju ekskluzivni dućani koji si većina stanara ne mogu priuštiti, posebice umirovljenici. Djelatnosti koje se najčešće zatvaraju su obrti, čime se narušila kvaliteta života stanara u Ilici. Problem koji imaju stanari je i ne-obnovljena tramvajska pruga zbog čega novi nisko-podni tramvaji stvaraju buku i vibracije. ZET je obećao obnoviti prugu, no to se još nije ostvarilo. Ono što bi podiglo kvalitetu života bila bi obnova i sanacija zgrade koju je koristio Uvez d.o.o., stanari žele čisti zrak i mir u dvorištu.

Iz razgovora sa stanarima doznalo se da je na lokaciji za prenamjenu u Ilici 152 prvotno bila drveno - prerađivačka tvrtka Javor, a od 1981. godine tiskara i knjigovežnica Uvez²⁵ (do tada je imala prostor na Trešnjevci). Od tada je dogradnjom zgrade i baraka zapriječen prilaz kao i pogled stanarima iz ulične zgrade na vrt koji je bio zajedničko vlasništvo. 2000-ih osnovana je tvrtka Trgo-Uvez, koja je otkupila zemljište koje se vodilo kao zajednički vinograd iznad zgrade tiskare, s namjerom da na čitavoj dvorišnoj parceli izgradi stambenu zgradu. Grad Zagreb na to je uložio prigovor jer je namjena postojeće zgrade uvijek bila poslovna. Trgo-Uvez je zatim dobio građevinsku dozvolu za gradnju stambeno-poslovne zgrade, na isto su se žalili stanara Ilice 152 zbog prevelike izgrađenosti i ne pridržavanja urbanih pravila. Ipak, radovi su započeli, postojeća zgrada je ogoljena i izvađene su instalacije. Skinuti je azbestni crijep s barake isto na pritužbu susjeda, no isti se još uvijek nalazi na parceli. Nesanirana zgrada u kojoj je građevinski otpad poput staklene vune i nepropisno zbrinutog azbestnog crijepa prijetnja je stanarima.²⁶

---

²⁵ Tvrtka Uvez danas posluje na lokaciji u industrijskoj zoni Zaprešić, zbog nedoumica oko statusa same lokacije Ilice 152 (po dosadašnjim saznanjima u privatnom vlasništvu) kao i zbog istraživanje samog poteza Ilice i njegove povijesti i identiteta u faza razvoja projekta bili bi uputno uspostaviti kontakt i sa tvrtkom Uvez. Više informacija o tvrtci dostupno je na njezini mrežnim stranicama (Uvez - o nama <http://bit.ly/2kqLYGy> , te u sljedećem videomaterijalu (Uvez pvhr 232 <http://bit.ly/2lsru0r>)

²⁶ Izneseni podaci prikupljeni u razgovoru sa stanarima

Osvrt na postojeće inicijative i intervjuiranje potencijalnih suradnika

Za potrebe ispitivanja spremnosti na suradnju u predloženom projektu intervjuirali smo petoro sugovornika koji su ujedno pokretači i zagovaratelji inicijativa s ciljem revitalizacije Ilice ili pak djeluju u području kulturnih i kreativnih industrija.

Akademski umjetnik Leo Vukelić pokretač je projekta Ilica kulture, koji za glavni cilj ima upravo revitalizaciju Ilice ponovnim vraćanjem u upotrebu 44 odabrana, godinama zatvorena ulična lokala njihovom prenamjenom u umjetničke atelijere i izložbeno-prodajne prostore. Projektom se zalaže za uvođenje poticajnih mjera u vidu oslobađanja kupca umjetnina poreza na dodanu vrijednost kao metode stimulacije prodaje te oslobađanja korisnika dodijeljenih prostora od plaćanja komunalne naknade i pristojbi. U zamjenu za navedene ustupke, korisnici bi se obvezali na realizaciju šest javnih izložbi godišnje te četiri sata dnevno otvorena vrata atelijskih prostora. Prva akcija s ciljem ukazivanja na problem napuštenih prostora u Ilici, ali i veće vidljivosti projekta, održana je u trajanju od 45 dana u jesen 2016. godine. Tijekom tog perioda zakupljen je lokal na adresi Ilica 202, u kojem je realiziran program sadržaja 15 dvodnevni izložbi, okruglih stolova, predavanja i koncerata. Uspjeh ostvarenog programa mjerljiv je sudjelovanjem 40 različitih sudionika te oko 3000 posjetitelja.

Kao sugovornik iznimne upućenosti u konkretne probleme napuštenih lokala Ilice, Leo Vukelić naglasio je kako ti prostori odašilju negativnu poruku stanovnicima, prolaznicima i posjetiteljima, dok su aktivni lokali u upotrebi prepuni jeftinog i zastarjelog sadržaja te su preostale obrtničke radnje također na putu odumiranja. Vukelić nadalje primjećuje kod preostalih otvorenih lokala trend učestalog mijenjanja sadržaja i najmoprimaca, što je pokazatelj niske održivosti tih radnji. Vukelić se dodatno osvrnuo i na potrebu za oblikovanjem prostora Trga dr. Franje Tuđmana iskazavši mišljenje da on u svom trenutačnom izdanju i nije trg, već poljana.²⁷

Razgovor s Leom Vukelićem rezultirao je povezivanjem s **Hrvatskim klasterom konkurentnosti kreativnih i kulturnih industrija**, čiji je on suradnik upravo na zajedničkoj inicijativi revitalizacije prostora Ilica. HKKKK uspostavljen je 2013. godine od strane Ministarstva gospodarstva te kroz svoje djelovanje objedinjuje grane gospodarstva, javne uprave i znanstveno-istraživačkog sektora. Osnovni su mu ciljevi uspostavljanje komunikacije i suradnje među sektorima, umrežavanje predstavnika industrije, državnih i akademsko-znanstvenih institucija, ali i izrada dokumenata i studija sa svrhom usustavljanja terminologije i metodologije djelovanja aktera u kulturnim i kreativnim industrijama. Ivana Nikolić Popović, akademska slikarica i predsjednica HKKKK-a, predstavila nam je ukratko kratkoročni plan revitalizacije Ilice, koji će se tijekom sljedeće dvije godine realizirati manjim događanjima s ciljem podizanja svijesti javnosti o problemu napuštenih prostora Ilice te informiranju o mogućim rješenjima za njihovu prenamjenu i ponovno korištenje. Prvo od takvih događanja održat će se u svibnju 2017. godine, usporedno s manifestacijom Tjedna Europe, kojom se obilježava osnivanje Vijeća Europe 1949. godine. Tim će se povodom određen broj uličnih lokala na potezu Ilice privremeno otvoriti za korištenje, a realizirani sadržaji pokrivat će sudionike-djelatnike iz područja kulturnih i kreativnih industrija. S ciljem poticanja participativnih aktivnosti te umrežavanja i suradnje ka zajedničkom cilju revitalizacije Ilice, u događanjima povodom Tjedna Europe u organizaciji HKKKK-a postoji mogućnost predstavljanja i projekta Urbanog laboratorija.²⁸

²⁷ Izneseni podaci prikupljeni su u E-mail prepiskom s Leom Vukelićem dana 18. siječnja 2017.

²⁸ Izneseni podaci prikupljeni su u razgovoru s Ivanom Nikolić Popović dana 21. siječnja 2017.

Nastavno na ideju ostvarivanja programa u napuštenim iličkim lokalima u suradnji s umjetnicima te temeljem smještaja Akademije likovnih umjetnosti na adresi Ilica 85, čime su njezini studenti svakodnevni korisnici navedenog prostora, razgovarali smo i s **Vidom Meić, studenticom završne godine diplomskog studija smjera slikarstva na ALU**. Osim ukazivanja na već prepoznate i analizirane probleme ovog poteza, Vida Meić ukazala je i na njegove prednosti, kao što su atraktivnost lokacije u blizini najužem gradskom centru, koja utječe i na veliku količinu prolaznika koji se radije odlučuju potez propješačiti nego se voziti tramvajem, te prisustva kulturnog kafića Sedmice i galerije Greta, koja doprinose okupljanju stanovnika upravo kulturnih i kreativnih struka. Meić je nadalje istaknula kao posebnu vrijednost ovog gradskog prostora dojmljivu arhitekturu stambenih blokova, koja mu daje jedinstven vizualni identitet unutar grada Zagreba. Istovremeno, ukazala je i na njihovo derutno stanje i potrebu za obnovom velikog broja pročelja.

U razgovoru s Vidom Meić, kao predstavnicom ciljane skupine suradnika, osvrnuli smo se i na prepreke s kojima se suočavaju mladi djelatnici u kulturnim i kreativnim industrijama, koji akademskim uspjehom stjecanja diplome istovremeno gube infrastrukturu djelovanja i plasiranja svojih radova na tržište, a koje im je prethodno pružala akademska obrazovna institucija. U tome smislu, prepoznati su potreba za omogućavanjem prostora i okvira djelovanja navedenih mladih stručnjaka te moguća daljnja suradnja na ostvarivanju zajedničkih ciljeva.²⁹

Polazeći od gore definirane potrebe, ispitali smo i mogućnost surađivanja s mladim stručnjacima srodnih disciplina iz područja kulturnih i kreativnih industrija u razgovoru s **Josipom Vurnek, upraviteljom prve hrvatske zadruge studenata Fabric8 co-op**. Zadruga studenata Tekstilno-tehnološkog fakulteta osnovana je 2015. godine s ciljem poticanja poduzetničkih te društvenih, znanstvenih, kulturnih i umjetničkih djelatnosti studenata i bivših studenata TTF-a, ali i suradnje s drugim zainteresiranim strankama. Kao spoj društvenog i akademskog poduzetništva, Fabric8 svojim djelovanjem direktno podiže standard mladima i studentima samozapošljavanjem nakon studiranja, stalnom osposobljavanju te organizacijom i provedbom likovnih i tekstilno-izvedbenih edukativnih radionica za članove i druge zainteresirane stranke.

Uz već ranije navedene probleme prisutne duž Ilice, s naglaskom na veliku količinu zatvorenih radnji i napuštenih prostora, Josipa Vurnek istaknula je kako upravo estetska i kulturna dimenzija Ilice najviše ispaštaju njenim trenutačnim stanjem. Smatra da je nemar osobito vidljiv na primjeru praznih izloga pocrnjelih od neodržavanja i nakupljenih nečistoća, ali i lijepljenja plakata. Kao daljnje konkretne probleme identificirala je upravo nedefinirani prostor za oglašavanje duž poteza te djelovanje mjesnih odbora usmjereno pretežno na populaciju umirovljenika, dok je tendencija aktiviranja mlađih stanovnika osjetno niža iako su upravo oni spremni na aktivno sudjelovanje s ciljem unaprjeđenja zajednice.

Josipa Vurnek iskazala je u ime Fabric8 co-opa velik interes za suradnjom na revitalizaciji zadanog poteza Ilice te dodala da se temeljem svoj dosadašnjeg iskustva, uz prethodno opisano djelovanje i ponudu proizvoda svojih članova - industrijskih, modnih i tekstilnih dizajnera, u daljnji razvoj projekta mogu uključiti i u vidu savjetovanja oko poduzetničkih inicijativa.³⁰

---

²⁹ Izneseni podaci prikupljeni su u razgovoru i e-mail prepiskom s Vidom Meić dana 20. siječnja 2017.

³⁰ Izneseni podaci prikupljeni su u e-mail prepiskom s Josipom Vurnek dana 25. siječnja 2017.

Na posljertku, razgovarali smo i s **Lukom Janešom**, doktorandom Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji se u svome radu bavi **područjem bioetike**, djelujući unutar okvira Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku te Hrvatskog bioetičkog društva. Kao disciplina unutar filozofije usmjerena na proučavanje ljudskog djelovanja u odnosu na sav život, bioetika nudi interdisciplinarno i pluriperspektivno razmišljanje o temama ljudskog zdravlja, smrti, života, okoliša te razvoja znanosti, politike i ekonomije u kontekstu života i okoliša. Luka Janeš iskazao je u razgovoru interes za sudjelovanjem u inicijativi za revitalizaciju Ilice te istaknuo da bi poseban doprinos ciljanom rješavanju problema tog prostora mogao biti upravo promišljanje unutar bioetike koje je usmjereno ka unaprjeđenju kvalitete ljudskog života u urbanim sredinama postizanjem skladnijeg suživota s okolišem. Kao sadržaj kojim smatra da bi se u tome smjeru moglo djelovati, Janeš predlaže organizaciju, osmišljavanje i provedbu savjetovanja građana edukacijama, radionicama, panelima, okruglim stolovima te poticanje na edukaciju o agrotterapiji (terapija biljem) s posebnim naglaskom na probleme stanovništva urbanih, gradskih sredina.³¹

Grad Zagreb je kroz Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada participirao u projektu od njegovog početka kao lokalni partner DOOR-u. Upravo je Grad Zagreb predložio potez Ilice i navedene mikrolokacije za prenamjenu. U suradnji s Gradskim uredom za imovinsko - pravne poslove i imovinu grada 15.11.2016. organiziran je obilazak poteza i mikrolokacija.

Iako mikrolokacijama trenutno upravlja Grad Zagreb bilo je potrebno utvrditi njihov točan pravni status, posebice jer je grupa dobila informaciju od stanara da je mikrolokacija Ilica 152 u privatnom vlasništvu, a da Grad upravlja nad mikrolokacijom u Ilici 150 koja nije bila uključena u izvorni prijedlog prenamjene i obilazak. Pri organiziranom obilasku 15.11. za mikrolokaciju Ilicu 152 je bilo navedeno da Grad upravlja sa samo 50 m² iste. Iz tog razloga grupa je zatražila da Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada ponovno kontaktira Gradski ured za imovinsko-pravne poslove i imovinu grada, da se isti očituje o pravnim statusima lokacija te pokuša pribaviti nacрте za iste. Prema očitovanju Gradskog ureda za imovinsko-pravne poslove i imovinu grada, koje je grupi dostavljeno dana 13.01.2017., potvrđeno je da su sve mikrolokacije u procesu povrata sukladno Zakonu o oduzetoj imovini za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine te da Grad Zagreb njima upravlja samo do okončanja sudskih postupaka. Zbog tog je isti Gradski ured u očitovanju naveo da grupa "razmotri oportunističku provedbu projekta na tim mikrolokacijama". Do završetka ovog projektnog prijedloga nacрте za spomenute mikrolokacije nisu nabavljeni, a također, grupa nije uspjela pristupiti mikrolokaciji na Ilici 150. Jedino je izvršena izmjera na mikrolokaciji 152. Za svako daljnji razvoj projekta nacрте i pristup lokacijama su nužni.

Daljnja participacija Grada Zagreba nužna je za održivost projekta jer isti bez implementacije na spomenutim mikrolokacijama ili alternativnim mikrolokacijama na Ilici ne može biti proveden u sadašnjem obliku. Druga je mogućnost da se uz participaciju grada uključi i Država koja ima u vlasništvu prostore na spomenutom potezu, jer su poslovni prostori u vlasništvu države svi oni koji nisu ostvarili povrat i za čije vlasništvo nema fizičkog ili pravnog nasljednika.

U slučaju da prostori mikrolokacija ne bi mogli biti osigurani u Ilici, postojala bi mogućnost aktivacije prostora koji su u vlasništvu Grada Zagreba, a kojima su prije raspolagale Društveno-političke

---

³¹ Izneseni podaci prikupljeni su u razgovoru s Lukom Janešom dana 30. siječnja 2017.

zajednice. Prema dosadašnjim saznanjima takvi prostori se ne nalaze na spomenutom potezu Ilice. Ta bi mogućnosti pak podrazumijevala gotovo cjelovitu preformulaciju projekta temeljenu na novim analizama konteksta i potreba alternativnog urbanog prostora u kojem bi se isti razvijao. Sve spomenute mogućnost nužno je razmotriti uz daljinu participaciju Grada Zagreba i one su jedan od ključnih elementa za daljnji razvoj projekta.

Također, nužno je s Gradom Zagrebom i nadležnim uredima utvrditi modalitete korištenja spomenutih ili alternativnih mikrolokacija, uzimajući u obzir da svi prostori koji su u vlasništvu Grada Zagreba ili kojima isti upravlja podliježu Odluci o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora³². S obzirom na pravne okvire neprofitne organizacije u kojima Urbani laboratorij planira djelovati i same ciljeve projekta u kojem je vidljiv javni interes, nužno bi bilo s Gradom Zagrebom doći do prijedloga zakupa mikrolokacija, koji bi jamčio održivost projekta posebice u njegovog prvoj godini dok financijski okvir u potpunosti ne bi bilo konsolidiran.

3.3. Mogućnosti i smjernice za participaciju kroz budući razvoj projekta

U suradnji s Gradskim uredom za strategijsko planiranje i razvoj Grada planira se održati prezentacija projekta urbanog laboratorija u okviru izložbe tri projekta nastalih tijekom provedbe projekta Compass. Ista prezentacija omogućit će Gradu Zagrebu i nadležnim tijelima, poput Službe za mjesnu samoupravu, vijećima gradskih četvrti i mjesnih odbora da se bolje upoznaju s projektom. Ona također predstavlja mogućnost da se projekt predstavi i medijima te time i široj javnosti. Očekuje se da će se zainteresirani građani kao i potencijali suradnici moći kroz izložbu upoznat i s projektnim prijedlogom urbanog laboratorija.

Tijekom svibnja 2017. projekt planira biti predstavljen u samom potezu prenamjene ili u njegovoj blizini u okviru Europskog tjedna i Mjeseca kulturnih i kreativnih industrija. To je predstavljanje važno prvenstveno zbog prisutnosti brojnih dionika iz kulturnih i kreativnih industrija te zbog povezivanja s potencijalnim suradnicima, ali i sa sličnim inicijativama u Gradu Zagrebu. Isto je također važno radi vjerojatne participacije lokalnih obrtnika i stanovništva, a otvara mogućnost participacije i dobivanje povratnih informacija od spomenutih dionika kroz organizaciju anketa, intervjua i okruglih stolova. To predstavljanje također bi bilo prvo ciljano ulaženje projekta u potez Ilice gdje se nalaze prostori za prenamjene.

Smjernice za daljinu participaciju uvelike ovise o mogućnosti i dinamici provedbe projekta i osnivanju samog urbanog laboratorija. Prisutnost projekta na potezu Ilice primjerice korištenje zidnih novina te izloga mikrolokacija i prije njihove prenamjene te ostvarenje privremenih instalacija i prisutnosti na mikrolokacija neke su od mogućnosti za daljnju participaciju dionika. Posebice je važna mogućnost suradnje s mjesnim odborima kao važnom kontakt točkom prema lokalnim dionicima i stanovništvu.

Po osnivanju urbanog laboratorija participacija sudionika iz kulturnih i kreativnih industrija u njegovim programima podrazumijeva njihovu suradnju s koordinatorom i istraživačkim timom u razradi i ostvarenju programa i sadržaja na mikrolokacija. Po prenamjeni i otvaranju izložbeni

---

³² Odluka o zakupu i kupoprodaji poslovnoga prostora dostupno na: <http://bit.ly/2lowmb5> pristup: 8.2.2017.

prostora uz participaciju spomenutih suradnika planira se uključanje lokalnih obrtnika i drugih dionika.

Također je planirana participacija šire zajednice, posjetitelja i korisnika kroz događanja na mikrolokacijama te u izložbenom prostoru, i to putem sajмова, radionica, izložbi i okruglih stolova, kao i kroz projekte istraživačkog tima.

Na temelju postojanja obostranog interesa planira se mogućnost učlanjenja suradnika kao članova urbanog laboratorij kako bi se osiguralo njegovo jačanje i širenje, stvaranje novih timova i inovativnih programa i pristupa transformaciji poteza Ilice i daljnjih mikrolokacija te razvoj društvenog i kulturnog sadržaja.

Uključanje lokalnih dionika i stanovišta, posebice vlasnika i korisnika zgrada na kojima se nalaze mikrolokacije te ostalih zainteresiranih za suradnju i stvaranje energetske obnove zgrada, koja će u sinergiji s novim sadržajima kulturnih i kreativnih industrija dovesti do podizanje kvalitete prostora i života poteza, kao i njegove trajne održivosti i otpornosti.

Upravo je participacija spomenutih dionika u navedenim fazama ključni element pretvaranja ovog poteza Ilice u urbani tranzicijski laboratorij, koji ima mogućnosti postati primjer dobre prakse i model održivosti, elastičnosti, transformacije i otpornosti za druge gradske četvrti i Zagreba kao suvremenog grada u Europskoj mreži gradova koji razvijaju slične modele³³.

---

³³ Za razvoj novog modela Europskih gradova diljem EU na temelju europskih politika prepoznata su sljedeća tri temeljna meta-cilja: povećanje energetske učinkovitosti, povećanje kvaliteta urbanog prostora koja uključuje kvalitetu okoliša te povećanje društvene kohezije: A. G. Calafati, *European Cities' Development Trajectories: A Methodological Framework*, European Commission (Directorate General for Regional Policy). 2012: <http://bit.ly/2kqEQtW> pristup: 05.02.2017.

4. TEHNIČKI OPIS PROJEKTA PRENAMJENE I OBNOVE

4.1. Osvrt na valorizaciju povijesne cjeline, status zaštite i urbana pravila gradnje

Potez Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana dio je veće gradske cjeline koja nosi status zaštićenog kulturnog dobra, točnije zaštićene povijesne cjeline prema odredbi Ministarstva kulture iz 2011. godine, kojom je uvrštena u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.³⁴ Vrijednost povijesne urbane cjeline Grada Zagreba, koja "obuhvaća nekoliko područja određenih prirodnim, topografskim, kulturno-povijesnim i razvojnim osobitostima, stečenim tijekom stvaranja i razvitka grada" nalazi se iznad svega u istovremenoj prisutnosti i suživotu arhitekture i urbanizma koji demonstriraju "razvojne etape grada do polovice 20.st. koje su značajne za formiranje urbane matrice grada kao izrazite povijesne, urbanističke i arhitektonske cjeline".³⁵ Navedeni potez Ilice za koji se predlaže projekt revitalizacije pripada zapadnom dijelu povijesne cjeline te je kao takav sastavni čimbenik u određivanju urbanističkog razvoja i fizionomije zapadnog dijela grada.

Sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (na snazi od 30. prosinca 2014. godine), za područja zaštićena kao kulturno-povijesne cjeline, obavezno je izraditi konzervatorsku podlogu radi njihove zaštite i očuvanja.³⁶ Obavezno je, nadalje, prije započinjanju bilo kakvih građevinskih radova osigurati na zaštićenom kulturnom dobru posebne uvjete zaštite koje izdaje nadležno konzervatorsko tijelo³⁷, što je u slučaju grada Zagreba Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode. Osim regulacije građevinskih radova i svakog oblika intervencije na zaštićenim kulturnim dobrima, zakonski je definirano i obavljanje gospodarskih djelatnosti unutar zaštićenih dobara i cjelina te se ono smije provoditi samo uz prethodno odobrenje nadležnog tijela.³⁸ Nepoštivanje navedenih propisa smatra se prekršajem te je kažnjivo novčanom kaznom.

Prema Generalnom urbanističkom planu grada Zagreba, navedeni potez Ilice prepoznat je također kao jedna od povijesnih graditeljskih cjelina, za koje se kao primarne smjernice pri daljnjoj urbanoj izgradnji predlažu zaštita, održavanje, uređenje i dogradnja povijesnih cjelina, kao i zadržavanje postojeće urbane matrice i tipologije gradnje te zadržavanje postojeće raznolikosti visina uličnih građevina. Prema preciznijim programskim smjernicama potez Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana obuhvaćen je dvama cjelinama dodatno definiranim Detaljnim planovima uređenja (DPU): DPU Dalmatinska - Frankopanska - Prilaz Gj. Deželića - Medulićeva i DPU Deželićeva - Primorska - Klaićeva - Krajiška. Programskim smjernicama predlaže se zadržavanje mješovite pretežno poslovne namjene bloka za prethodnu, odnosno zadržavanje mješovite pretežno stambene namjene bloka za potonju cjelinu. Po pitanju zahvata rekonstrukcije, rušenja i nove gradnje GUP-om se preporuča prethodna integralna valorizacija stanja te povijesne i funkcionalne vrijednosti bloka, dok se s ciljem prenamjene u prostore namijenjene javnom korištenju predlažu djelatnosti iz područja trgovine, ugostiteljstva i kulture. Po pitanju konkretnijih smjernica za novu izgradnju, GUP-om se predlaže usklađivanje visine građevina s pretežitom visinom gradnje u bloku. Za potonje

³⁴ Z-1525 / Narodne novine br.92/11, dostupno na web stranicama: <<http://bit.ly/2kXpnEF>> pristup 27.1.2017.

³⁵ Web stranice Galerije nepokretnih kulturnih dobara Grada Zagreba: <<http://bit.ly/2k7kSIH>> pristup 27.1.2017.

³⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Članak 57

³⁷ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Članak 61.b

³⁸ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Članak 65

navedenu cjelinu preporučaju se nadalje i osiguravanje mogućnosti pješačkog prolaza te zaštita i uređenje postojećeg zelenila u istočnom dijelu bloka.³⁹

4.2. Zatečeno stanje

Prema konceptu prenamjene i obnove u sam proces uključuju se cjelokupni potez Ilice od Britanskog trga pa sve do Trga dr. Franje Tuđmana. Budući da se cjelokupni koncept promatra kroz potez, posebna pozornost obratila se na strukturu i stanje građevina, što je u daljnjem tekstu i opisano. Tipološki je postojeća struktura donjogradski blok te pripada u povijesnu graditeljsku cjelinu čije ulične zgrade podliježu striktnim mjerama zaštite prethodno opisanim u točki 4.1. *Osvrt na valorizaciju povijesne cjeline, status zaštite i urbana pravila gradnje.* Katnost građevina varira od P+1 do P+4. Svi objekti međusobno su povezani, a prolaz u unutrašnja dvorišta osiguran je kroz haustore. Tlocrtno gledano može se uočiti da su većim dijelom izvedeni dvostrešni krovovi, a završni pokrov je crijep. Vizualnim pregledom poteza Ilice i pročelja građevina koje gledaju na Ilicu može se reći da se na ovoj lokaciji nalaze građevine različite starosti. Većina građevina izgrađena je krajem 18. stoljeća, te kroz 19. stoljeće. Neke građevine starijeg tipa gradnje uočljive su po svojim specifičnim dekorativnim elementima na fasadi – štukaturama.

Građevine na potezu Ilice u lošem su stanju i oštećene, a na pojedinim mjestima došlo je od ljuštenja i opadanja fasadne žbuke. Isto tako, vidljivi su tragovi prodora vlaga, što ukazuje i na unutrašnja oštećenja građevina. Na bočnom pročelju pojedinih građevina iz ovog razdoblja fasada je uklonjena te je vidljiv zid od pune opeke. Na potezu Ilice nalaze se i građevine koje, u odnosu na prethodno opisane, prepoznajemo po jednostavnim ravnim linijama, bez dodatnih interpolacija na pročelju građevine. Kod ovih građevina završna obrada pročelja u prizemlju izvedena je fasadnim kamenim pločama, dok su gornje etaže obrađene fasadnom žbukom. Građevine su u vrlo dobrom stanju, nema jasnih i vidljivih oštećenja na fasadi.

Slika 25. Prikazi zatečenog stanja Ilice

³⁹ Generalni urbanistički plan grada Zagreba: Čl. 59, tekst dostupan na web stranicama <<http://bit.ly/2IsEGm4>> pristup 27.1.2017.

Osim već opisanog poteza Ilice, u sklopu projekta prenamjene ukupno će se uključiti pet mikrolokacija: Ilica 96/2, 116 i 150 sa sjeverne strane, Ilica 115 u kojoj se nalaze dva susjedna prostora sa južne strane, te Ilica 152.

Predmetne mikrolokacije se prema GUP-u Grada Zagreba (Odluka GUP-a Zagreb 16/2007, Izmjene GUP-a Zagreba 8/2009, 7/2013, 9/2016, 12/2016) nalazi u sljedećim zonama:

I. MIKROLOKACIJA na adresi Ilica 150 u sklopu zgrade izgrađene na k.č.br. 589 k.o. Črnomerec.

- prema kartografskom prikazu Namjena prostora u zoni M2 – mješovita namjena pretežito poslovno

Slika 26. Prikazi I. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Slika 27. Prikazi I. mikrolokacije namjena iz GUP-a

II. MIKROLOKACIJA na adresi Ilica 96/2 u sklopu zgrade izgrađene na k.č.br. 3811/1 k.o. Črnomerec.

- prema kartografskom prikazu Namjena prostora u zoni M2 – mješovita namjena pretežito poslovno

Slika 28. Prikazi II. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

a

Slika 29. Prikazi II. mikrolokacije namjena iz GUP-a

III. MIKROLOKACIJA na adresi Ilica 115 koju čine dva susjedna prostora u sklopu iste zgrade izgrađene na k.č.br. 3749 k.o. Črnomerec.

- prema kartografskom prikazu Namjena prostora u zoni M1 – mješovita namjena pretežito stambeno

Slika 30. Prikazi III. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

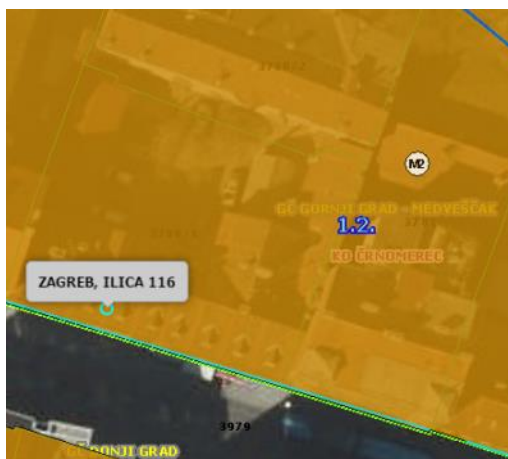
Slika 31. Prikazi III. mikrolokacije namjena iz GUP-a

IV. MIKROLOKACIJA na adresi Ilica 116 u sklopu zgrade izgrađene na k.č.br. 3780/1 k.o. Črnomerec.

- prema kartografskom prikazu Namjena prostora u zoni M2 – mješovita namjena pretežito poslovno

Slika 32. Prikazi IV. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

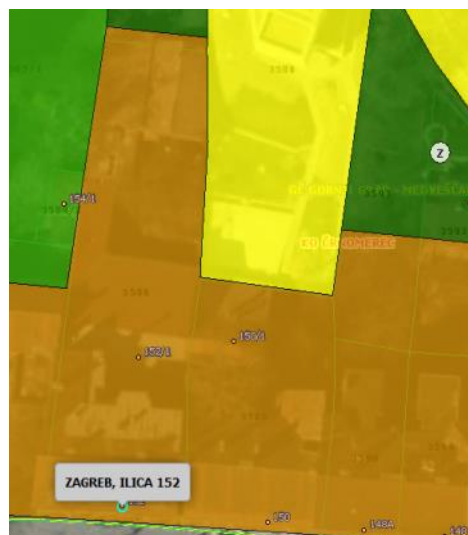
Slika 33. Prikazi IV. mikrolokacije namjena iz GUP-a

V. MIKROLOKACIJA na adresi Ilica 152 u sklopu zgrade izgrađene na k.č.br. 3586 k.o. Črnomerec.

- prema kartografskom prikazu Namjena prostora u zoni M2 – mješovita namjena pretežito poslovno

Slika 34. Prikazi V. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Slika 35. Prikazi IV. mikrolokacije namjena iz GUP-a

4.3. Tehnički opis mikrolokacija

Tehnički opis pojedinih mikrolokacija dan je na temelju stanja zatečenoga prilikom uviđaja 16.11.2016. godine te je uz iste priložena fotodokumentacija.

Tablica 2. Tehnički podaci za I. mikrolokaciju

I. MIKROLOKACIJA, Ilica 150

GRAĐEVINA	Poslovni prostor
VLASNIŠTVO	Javno, u vlasništvu Grada Zagreba
PRIJAŠNJA NAMJENA	Nepoznata
TRENUTAČNO STANJE	Napušteno, onemogućen pristup
RAZDOBLJE GRADNJE	19. stoljeće
ETAŽA	I. kat
INFRASTRUKTURA	Djelomično uređeno, prostor unutarnjeg dvorišta s izlazom na Ilicu.
PROČELJE	Uređeno
LIMARIJA	Izvedena
TEMELJI	Izvedeni
NOSIVA KONSTRUKCIJA	Puna opeka
STROPNA KONSTRUKCIJA	Polumontažna
PODNA OBLOGA	Betonska podloga
PROZOR, VRATA	Drvo, jednostruko ostakljenje
INSTALACIJE VODE	Nepoznato
INSTALACIJA KANALIZACIJE	Nepoznato
INSTALACIJA EL. ENERGIJE	Nepoznato
INSTALACIJA PLINA	Nepoznato

Predmetni prostor nalazi se u unutarnjem dvorištu koji ima izlaz na Ilicu. Predmetni prostor je prethodno bio povezan s objektom na adresi Ilica 152, čiji je zadnji korisnik bila je tiskara Uvez d.o.o.. U trenutku uviđaja otvor prema navedenom prostoru bio je zazidan te istome nismo mogli pristupiti. Prostor se nalazi na I. katu, ali je pristup osiguran vanjskim stubištem.

Tablica 3. Tehnički podaci za II. mikrolokaciju

II. MIKROLOKACIJA, Ilica 96/2

GRAĐEVINA	Poslovni prostor u Ilici 96/2
VLASNIŠTVO	Javno, u vlasništvu Grada Zagreba
PRIJAŠNJA NAMJENA	Auto-mehaničarska radionica
TRENTAČNO STANJE	Napušteno
RAZDOBLJE GRADNJE	19. stoljeće
ETAŽA	Prizemlje
INFRASTRUKTURA	Djelomično uređeno, prostor unutarnjeg dvorišta s izlazom na Ilicu.
PROČELJE	Uređeno
LIMARIJA	Izvedena
TEMELJI	Izvedeni
NOSIVA KONSTRUKCIJA	Puna opeka
STROPNA KONSTRUKCIJA	Drveni grednik
POKROV	Jednstruko krovšte djelomično otvoreno, pokrov salonit ploče
OBRADA ZIDOVA	Djelomično ožbukani i oličeni
OBRADA STROPA	/
PODNA OBLOGA	Betonska podloga
PROZOR, VRATA	Vrata – metalna, ostakljena
INSTALACIJE VODE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA KANALIZACIJE	/
INSTALACIJA EL. ENERGIJE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA PLINA	Izvedena s priključkom na mrežu

Prva mikrolokacija smještena je neposredno u blizini Britanskoga trga, a predmetni prostor nalazi se u unutarnjem dvorištu koji ima izlaz na Ilicu. U sklopu dvorišta nalaze se još dva manja poslovna prostora, ateljei te montažna drvena spremišta. Prostor je tlocrtno pravokutnik te je napušten. Ispred ulaza u prostor nalazi se otvor u stropnoj konstrukciji, što je ujedno i jedini pristup prema tavanskom prostoru.

Slika 36. Pročelje II. mikrolokacije

Slika 37. Unutrašnji prostor II. mikrolokacije

Tablica 4. Tehnički podaci za III. mikrolokaciju

III. MIKROLOKACIJA, Ilica 115

GRAĐEVINA	Poslovni prostori
VLASNIŠTVO	Javno, u vlasništvu Grada Zagreba
PRIJAŠNJA NAMJENA	Frizerski salon i do njega obrt s ekološkim ručno izrađenim proizvodima
TRENTAČNO STANJE	Napušteno
RAZDOBLJE GRADNJE	19. stoljeće
ETAŽA	Prizemlje
INFRASTRUKTURA	Uređena
PROČELJE	Uređeno
LIMARIJA	Izvedena
TEMELJI	Izvedeni
NOSIVA KONSTRUKCIJA	Puna opeka
STROPNA KONSTRUKCIJA	Polumontažna
POKROV	Četverostrešno krovništvo, pokrov crijep
OBRADA ZIDOVA	Ožbukani i oličeni
OBRADA STROPA	Spušteni strop, gips – kartonske ploče
PODNA OBLOGA	Keramičke pločice
PROZOR, VRATA	Ostakljena drvena, u punoj svijetloj visini otvora
INSTALACIJE VODE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA KANALIZACIJE	/
INSTALACIJA EL. ENERGIJE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA PLINA	Izvedena s priključkom na mrežu

Predmetni prostori nalaze se na Ilici, točnije u istom se objektu na kč.br. 115 nalaze dva prostora različite namjene. Prostori su odvojeni pregradnim zidom te svaki ima svoj ulaz s Ilice. Prostor smješten istočno u odnosu na susjedni jest uspravno položeno pravokutnog tlocrta i ujedno najmanja mikrolokacija. U lijevom krajnjem uglu nalazi se ugaona pregradna konstrukcija izvedena od gips kartonskih ploča. U prostoru zapadnije smještenom u odnosu na susjedni prostor nalazi se izveden manji zid dimenzija 1,5 x 2,75 m, a tlocrt je nepravilnog oblika.

Slika 38. Pročelje III. mikrolokacija

Slika 39. Unutrašnji prostor III. mikrolokacije

Tablica 5. Tehnički podaci za IV. mikrolokaciju

IV. MIKROLOKACIJA, Ilica 116

GRAĐEVINA	Poslovni prostor
VLASNIŠTVO	Javno, u vlasništvu Grada Zagreba
PRIJAŠNJA NAMJENA	Frizerski salon, prethodno u najmu društva koje se bavilo slikom i zvukom
TRENTAČNO STANJE	Napušteno
RAZDOBLJE GRADNJE	19. stoljeće
ETAŽA	Prizemlje
INFRASTRUKTURA	Uređena
PROČELJE	Uređeno
LIMARIJA	Izvedena
TEMELJI	Izvedeni
NOSIVA KONSTRUKCIJA	Puna opeka
STROPNA KONSTRUKCIJA	Polumontažna
POKROV	Dvostruko krovništvo, pokrov crijep
OBRADA ZIDOVA	Ožbukani i oličeni, djelomično keramičke pločice
OBRADA STROPA	Spušteni strop, gips kartonske ploče
PODNA OBLOGA	Kamene ploče
PROZOR, VRATA	Ostakljena, metalna u punoj svijetloj visini prostora
INSTALACIJE VODE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA KANALIZACIJE	/
INSTALACIJA EL. ENERGIJE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA PLINA	/

Predmetni prostor nalazi se na sjevernoj strani Ilice. Kompletno pročelje prostora je metalna stijena sa jednokrillnim ulaznim vratima. Prostor je zatečen u vrlo dobrom stanju. Od sanitarne opreme instaliran je umivaonik. Prostor ima postavljenu novu razvodnu ploču za struju pa je pretpostavka da su provedene i nove električne instalacije. Tlocrt prostora je pravilno položen pravokutnik. U prostoru je izveden spušteni strop, a osvjetljenje je riješeno fluo cijevima.

Slika 40. Unutrašnji prostor IV. mikrolokacije

Tablica 6. Tehnički podaci za V. mikrolokaciju

V. MIKROLOKACIJA, Ilica 152 – multifunkcionalni prostor

GRAĐEVINA	Poslovno proizvodni prostor
VLASNIŠTVO	Privatno vlasništvo
PRIJAŠNJA NAMJENA	Knjigovežnica i tiskara Uvez d.o.o.
TRENUTAČNO STANJE	Napušteno
RAZDOBLJE GRADNJE	19. stoljeće
ETAŽA	Prizemlje i I. kat
INFRASTRUKTURA	Djelomično uređeno, prostor unutarnjeg dvorišta s izlazom na Ilicu.
PROČELJE	Urušeno, bez vanjske stolarije
LIMARIJA	Izvedena
TEMELJI	Izvedeni
NOSIVA KONSTRUKCIJA	Puna opeka
STROPNA KONSTRUKCIJA	Drvena međukatna konstrukcija
POKROV	
OBRADA ZIDOVA	Oljušteni, oštećeni, vidljivi tragovi vlage
OBRADA STROPA	Ožbukani, urušeni, vidljiva trajna oštećenja
PODNA OBLOGA	Betonska podloga
PROZOR, VRATA	Ulazna vrata drvena, prozori - uklonjeni
INSTALACIJE VODE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA KANALIZACIJE	/
INSTALACIJA EL. ENERGIJE	Izvedena s priključkom na mrežu
INSTALACIJA PLINA	Nepoznato

Predmetni prostor nalazi se u unutarnjem dvorištu koje ima izlaz na Ilicu. Zadnji korisnik bila je tiskara Uvez d.o.o., trenutno vlasništvo nismo uspjeli sa sigurnošću utvrditi, a prema očitovanju Gradskog ureda prostor je u procesu povrata imovine. U trenutku uviđaja prostor je zatečen u vrlo lošem stanju. Njemu se pristupa kroz ostakljena drvena vrata u unutrašnjem dvorištu i pri ulasku se nailazi na manji prizemni dio koji je povezan s ostatkom objekta sjeverno od ulaza. Veći prostor objekta na I. katu je napušten i u vrlo lošem stanju. Zidovi i stropovi su oštećeni i urušeni, vidljivi su jasni tragovi vlage i plijesni. Prozorski otvori na objektu orijentirani na jug su uklonjeni te su improvizirano zatvoreni najlonom i drvenim daskama. Kod stolarski otvori na sjeveru ostali su samo zidarski otvori obrasli u raslinje i bršljan. Kompletan prostor je zapušten, neodržavan, zatrpan građevinskim materijalom i otpadom.

Slika 41. Južno pročelje V. mikrolokacija

Slika 42. V. mikrolokacija - Pristupni prostor u prizemlju i stubište prema I. katu

Slika 43. V. Mikrolokacija - Unutrašnjost prostora na I. katu

Zatečene mikrolokacije, unatoč činjenici da se nalaze u urbanom središtu grada, napuštene su te iste nisu u funkciji skoro po godinu dana i više. Zatečeno stanje mikrolokacija odgovara stanju u kakvom ih je ostavio prethodni najmoprimac. Na pojedinim mikrolokacijama izvedeni su građevinski radovi sa svrhom da se funkcionalno prilagode tada potrebnoj namjeni. Nalaze se u objektima starijeg tipa gradnje, a sama kvaliteta ugrađenih materijala je prosječna. Uz sve navedeno može se utvrditi da mikrolokacije nisu u potpunosti funkcionalne i da bi za iste bilo potrebno provesti minimalne tehničke zahvate. U sljedećem poglavlju predložen je opis tehničkih zahvata koje je potrebno izvršiti na mikrolokacijama sa svrhom prilagodbe namjeni koja je predviđena ovim projektom.

4.4. Planirani tehnički zahvati

Konceptualna ideja ovog projekta je revitalizirati potez Ilice od Britanskog trga do Trga Franje Tuđmana, a isto je detaljno opisano u točki „2. *Obrazloženje koncepta*“. Novi koncept predviđa revitalizaciju Ilice kroz pet mikrolokacija, čija je namjena opisana o točki „2.4. *Lokacije i sadržaji*“. Sukladno navedenom opisu, I. - IV. mikrolokacije čine urbani laboratorij i satelitski prostori za najam, dok je posljednja, V. mikrolokacija, multifunkcionalni prostor. Provedba ove prenamjene predviđa se kroz sedam faza, a prvenstveni fokus je na prve četiri mikrolokacije, dok je multifunkcionalni prostor dio koji se razmatra u petoj i šestoj fazi provedbe projekta.

Za sve mikrolokacije iz prve četiri faze provedbe projekta planiraju se izvesti minimalni tehnički zahvati kako bi prostori doveli u funkcionalno stanje sukladno namjeni koja će se odrediti tijekom provedbe projekta. Isto tako, tehničkim zahvatima planira se mikrolokacijama dati identičan izgled i identitet. Ovim opisanim tehničkim zahvatima ne predviđaju se planirani radovi za V. mikrolokaciju, multifunkcionalni prostor, jer postoji mogućnost da će biti potrebno razmotriti i neke druge lokacije u svrhu izložbenog prostora. Isto tako, u konceptualnoj fazi nije moguće sa sigurnošću utvrditi da će se javiti potreba za izložbenim prostorom.

Kako nismo bili u mogućnosti detaljno pristupiti nacrtima i provesti izmjeru predmetnih mikrolokacija, planirani tehnički zahvati predlažu se kao popis potrebnih mjera, koji je ovisno o potrebi moguće provesti na svakoj lokaciji. Mikrolokacije su slične svojim pročeljem, tlocrtnim izgledom i površinom te odstupanja do kojih bi moglo doći smatraju se minimalna i sukladno time nije potrebno detaljno raspisivati tehničke zahvate svake pojedine lokacije. Spomenuti popis tehničkih zahvata je idejni prijedlog za sve potencijale vrste radova na svim mikrolokacijama.

Popis tehničkih zahvata:

- Demontaža i uklanjanje postojeće dotrajale vanjske stolarije, s utovarom i odvozom na gradsku deponiju. Obračun po komadu.
- Demontaža i uklanjanje sve postojeće dodatno ugrađene unutarnje oprema koju nije potrebno zadržati, a postavljena je od prethodnih najmoprimac. Stavka također uključuje uklanjanje postojećih tapeta sa zidova. Obračun paušalni, s odvozom na gradsku deponiju.
- Nabava materijala i izvedba cementnog estriha i završnih slojeva poda, ukoliko isti već nisu izvedeni. Izbor materijala za završni sloj poda po dogovoru. Obračun po m² izvedenog poda.
- Izrada ravnog spuštenog stropa od gips-kartonskih ploča sa spuštanjem do 30 cm na pocinčanu potkonstrukciju i priprema do ličenja. Obračun po m².
- Ugradnja mineralne vune debljine 15 cm na međukatnu stropnu konstrukciju. Obračun po m² ugrađene mineralne vune. U cijenu su uključeni komplet rad i materijal.
- Priprema i ličenje zidova poludisperznom bojom 2x u jednom svjetlom tonu. Obračun po m².
- Priprema i ličenje stropova od GK ploča poludisperznom bojom 3x u jednom svjetlom tonu. Obračun po m².
- Dobava i ugradnja vanjske stolarije izveden od aluminija s dvostrukim izolacijskim ostakljenjem. Sva stolarija u identičnoj boji. Obračun po m² izvedene stolarije.
- Provjera sanitarne opreme, nabava i ugradnja keramičkog umivaonika ukoliko isti nije izveden. Obračun po komadu.
- Provjera svih električnih instalacija i razvodne ploče, te po potrebi provesti nove električne instalacije za rasvjetna mjesta, utičnice i prekidača. Stavka uključuje i montažu novih utičnica

i prekidača. Obračun po komadu.

- Dobava i instalacija novih LED rasvjetnih tijela niske energetske potrošnje. Obračun po komadu.

Nastavno na popis tehničkih zahvata u sljedećoj tablici br. 7 dana je gruba procjena vrijednosti radova, a u skladu s popisom tehničkih zahvata. Pri procjeni vrijednosti radova koriste se podaci izdani od službenih institucija koje se bave prikupljanjem podataka i cijena u graditeljstvu, podaci prikupljeni od većih građevinskih tvrtki u RH, javno dostupni podaci putem internet portala, a uzimajući u obzir stupanj uređenosti i opremljenosti svih mikrolokacija.

S obzirom da se nije moglo pristupiti detaljnoj izmjeri mikrolokacija, kao ni arhivskim nacrtima, sve vrste radova i količine utvrđene su prema stanju zatečenom prilikom uviđaja 16.11.2016. godine, prema vlastitoj procjeni i u skladu s fotodokumentacijom koja je prikazana u tehničkom opisu ovog projekta.

Tablica 7. Troškovnik planiranih tehničkih zahvata za mikrolokacije I. – IV.

R.br.	Opis radova	Jedinica mjere	Količina	Jedinična cijena	Ukupna cijena (kn)
1.	Demontaža i uklanjanje postojeće dotrajale vanjske stolarije (ulazna vrata, prozor, staklene stijene). Obračun po komadu s odvozom na deponiju.	kom.	8,00	180,00	1.440,00
2.	Demontaža i uklanjanje sve postojeće dodatno ugrađene unutarnje oprema za četiri mikrolokacije. Stavka također uključuje uklanjanje postojećih tapeta sa zidova na II. mikrolokaciji . U cijenu je uključen sav potreban rad s odvozom na gradsku deponiju.	komplet	1,00	2.500,00	2.500,00
3.	Izvedba plivajućeg armiranog cementnog estriha. Gornja površina estriha mora biti vodoravna i završno obrađena i u potpunosti pripravljena za postavu podne obloge. Izvedba dilatacija na maksimalno 5m. Stavka obuhvaća pripremu površina, dobavu i ugradnja. Obračun po m ² izvedenog estriha.	m ²	30,00	80,00	2.400,00

4.	Izvedba završnog sloja poda ovisno o namjeni prostora (keramika, parket, laminat). U cijenu je uključen sav rad i materijal. Obračun po m ² izvedene podloge.	m ²	30,00	110,00*	3.300,00
5.	Izrada ravnog spuštenog stropa od 1x1 GK ploča sa spuštanjem do 50,00 cm na pocinčanu podkonstrukciju i priprema do ličenja. U cijenu su uključeni komplet rad i materijal.	m ²	120,00	130,00	15.600,00
6.	Ugradnja mineralne vune debljine 15 cm na međukatnu stropnu konstrukciju. Obračun po m ² ugrađene mineralne vune. Stavka uključuje i postavljanje PE folije debljine 0,2 mm. U cijenu su uključeni komplet rad i materijal.	m ²	120,00	110,00	13.200,00
7.	Priprema i ličenje zidova poludisperznom bojom 2x u jednom svjetlom tonu. U cijenu su uključeni komplet rad i materijal. Obračun po m ² .	m ²	360,00	20,00	7.200,00
8.	Priprema i ličenje stropa od GK ploča poludisperznom bojom 3x u jednom svjetlom tonu po izboru investitora. U cijenu su uključeni komplet rad i materijal. Obračun po m ² .	m ²	120,00	25,00	3.000,00
9.	Dobava i montaža umivaonika u bijeloj boji, dimezija 40 x 70 cm. Uz umivaonik uračunata stojeća jednoručna armatura za hladnu i toplu vodu, odvodni ventil sa čepom za zatvaranje. Obračun po ugrađenom kompletu.	komplet	3,00	250,00	750,00
10.	Dobava i ugradnja vanjske stolarije izveden od aluminijske sa dvostrukim izolacijskim ostakljenjem. Sva stolarija u identičnoj boji. Obračun	m ²	25,00	450,00	11.250,00

	po m ² .				
11.	Provjera svih električnih instalacija i razvodne ploče, te po potrebi provesti nove električne instalacije za rasvjetna mjesta, utičnice i prekidača. Stavka uključuje i montažu novih utičnica i prekidača. Obračun paušalno za svaku mikrolokaciju, po izvedenom kompletu.	komplet	4,00	1.200,00	4.800,00
12.	Dobava i instalacija novih LED rasvjetnih tijela niske energetske potrošnje. Obračun po komadu.	kom. (cijevi)	55,00	16,00	880,00
		kom. (žarulje)	35,00	12,00	420,00
UKUPNO:					66.740,00

*Navedena je prosječna cijena podopolagačkih radova budući da predloškom tehničkih zahvata nije utvrđena završna podloga u prostoru, odnosno ista ovisi o budućim korisnicima prostora

4.5. Prijedlozi za postizanje energetske učinkovitosti

Zbog specifičnosti navedenih mikrolokacija i činjenice da je riječ o malim prostorima koji su dio stambeno – poslovnih zgrada, bilo kakve građevinsko – arhitektonske mjere poboljšanja energetske učinkovitosti imale bi smisla samo u slučaju provedbe na čitavom objektu. Osim toga, prema opisu povijesnog identiteta lokacije u točki „4.1. Osvrt na valorizaciju povijesne cjeline, status zaštite i urbana pravila gradnje“ ovog poglavlja utvrđeno je da nije moguće provesti građevinsko – arhitektonske mjere energetske obnove pročelja jer isto mora zadržati svoj vizualni identitet. Za slučaj ovakvih situacija postoji mogućnost toplinske izolacije vanjskih zidova iznutra. Ovakva vrsta toplinske izolacije je manje učinkovita, a zidovi izolirani s unutrašnje strane podvrgnuti su znatnim toplinskim razlikama i postoji puno veća mogućnost da dođe do pojave vlage. Isto tako, izvedbom toplinske izolacije iznutra umanjila bi se neto korisna površina na mikrolokacijama. Zaključak je da nema potrebe za ovakvom vrstom unutarnje izolacije jer se istom ne bi postigla značajna energetska ušteda.

Osim vanjske izolacije objekata, na ovom potezu razmatrala se i ideja postavljanje solarnih panela kao nadstrešnice iznad ulaznih vrata kako bi se time ekonomično iskoristio prostor, a dodatno bi se lijepim dizajnom istaknula pročelja mikrolokacija u Ilici.

Slika 44. Solarni paneli kao nadstrešnice

Razmatranjem ovakve ideje uočili smo da su mikrolokacije smještene u prizemlju zgrada prema kojima nema dovoljnog pristupa sunčeve svjetlosti, a isto tako veći dio mikrolokacija nalazi se na sjevernoj strani ulice te je time dodatno umanjen prirodan pristup svjetlosti. Iz tog razloga ideju da se izvede ugradnja solarnih panela ostavili smo kao opciju za 6. fazu projekta, kada se prilikom uspostave multifunkcionalnog prostora na Ilici 152 može razmotriti koje su tehničke mogućnosti za postavljanje solarnih panela.

Kako pozicija ovog poteza nije povoljna za implementaciju solarnih panela, odlučili smo se za varijantu koja odgovara samoj tradiciji poteza i činjenici da je ovaj potez Ilice linija gdje se urbani dio grada susreće sa zelenim prstima koji se spuštaju s Medvednice. Prema tome bi se kao rješenje energetske održivosti, ali i vizualnog identiteta, mogla predložiti izvedba montažnih zelenih zidova u interijerima mikrolokacija. U ovom slučaju, u obzir dolazi uređenje jednog zida u interijeru mikrolokacije ili samog izloga, ovisno o poziciji u odnosu na sunčevu svjetlost i tlocrtu mikrolokacije,

sukladno primjerima dobre prakse na sljedećim slikama⁴⁰.

Slika 45. Primjer zelene strukture unutar okvira određenog formata

Slika 46. Zeleni zid sastavljen od panela koji prekrivaju čitavu zidnu plohu

Zbog prostornih ograničenja dviju lokacija koje su unutar haustora (dijele zajedničko dvorište s okolnim lokalima i stanovnicima zgrade, a nalaze se na sjevernoj strani ulice), a koje karakterizira manjak sunčeve svjetlosti i mnogo vlage i hladu, nije moguće izvesti stalne prostorne intervencije u smislu uređenja zelenim strukturama. U tom slučaju, mogu se tijekom razvoja urbanog laboratorija i projekata planirati kratkoročne "zelene" intervencije u prostoru koje će biti u skladu s prostornim zahtjevima lokacija.

⁴⁰ Biljke probavljaju štetne toksine uz oslobađanje kisika u zrak, hlade zrak u toplijim ljetnim mjesecima (proces poznat kao evapotranspiracija), dok u zimskim mjesecima pridodaje izolaciji čime se smanjuju troškovi energije za grijanje (dodatni sloj zraka između biljaka i zida) te pomaže u snižavanju razine buke kroz reflektiranje, prelamanje i upijanje akustične energije. U pitanju su vrste biljaka koje podnose izravno ili indirektno sunce te se održavaju zalijevanjem prema potrebi i prihranom do dva puta godišnje. Izvor: <<http://bit.ly/2neNI04>> , pristup 7.3.2017.

Tablica 8. Popis biljaka za zelene strukture u interijerima mikrolokacija

Biljke pogodne za vertikalne strukture (paneli na zidovima)	Biljke pogodne za horizontalne strukture (podovi, police, stolovi)
<p><i>Aglaonema sp.</i> <i>Epipremnum aureum</i> <i>Philodendron sp.</i> <i>Spathiphyllum sp.</i> <i>Syngonium sp.</i> <i>Calathea sp</i> <i>Marantas sp.</i> <i>Ferns sp.</i> <i>Ficus repens</i> <i>Pilea sp.</i> <i>Crotons sp.</i> <i>Chlorophytum comosum</i></p>	<p><i>Dracaena marginata</i> <i>Dracaena deremensis</i> <i>Dracaena fragrans</i> <i>Calathea sp</i> <i>Schefflera arboricola</i> <i>Ficus benjamina</i></p>
<p>Količina sadnica mjeri se po komadu, a ovisi o veličini jednog panela i količini istoga (ispunjava li cijeli zid ili samo jedan dio) te se vrste biljaka na jednom panelu mogu međusobno kombinirati.</p>	<p>Količina sadnica mjeri se po komadu, a ovisi o veličini i vrsti lončanica. Biljke se mogu međusobno kombinirati ili biti zasebno. Određene biljke prikladnije su za smještanje u razini poda dok su ostalima pogodnije razine stolova ili niskih polica.</p>

Zeleni paneli postavljaju se na dodatnu konstrukciju pričvršćenu na zid (zračni prostor između zida i panela koji služi strujanju zraka), a uz njih je potrebno montirati i sistem navodnjavanja kap po kap i dodatno osvjetljenje za biljke (ukoliko u interijeru manjka sunčeve svjetlosti) te izabrati vrste biljaka prema predloženom popisu.

Osim navedenih prijedloga zelenih zidova u interijerima manjih prostora, koji su sastavni dio većeg objekta, moguće je kroz par manjih zahvata poboljšati energetska učinkovitost te smanjiti potrošnju energije provedbom edukacije korisnika zgrade o mogućnostima energetske uštede. U daljnjem tekstu daje se prijedlog mjera energetske učinkovitosti koje ne zahtijevaju detaljnu razradu, a relativno se brzo mogu primijeniti i učinkovite su.

Opće mjere

- Provesti edukaciju korisnika zgrade o mogućnostima energetske uštede na manjim prostorima, upoznavanje s racionalnim korištenjem energije, ugrađenim sustavima i načinom korištenja.
- Korištenje energetski učinkovitijih elektroničkih uređaja u urbanom laboratoriju (energetski razred A i viši).

Građevinsko - arhitektonske mjere

- Predlaže se izvedba sustava toplinske izolacije međukatne stropne konstrukcije bazirano na mineralnoj vuni. Mjera uključuje izvedbu ravnog spuštenog stropa od gips-kartonskih ploča sa spuštanjem do 30 cm na pocinčanu potkonstrukciju i ugradnja mineralne vune.
- Predviđena je zamjena postojeće drvene, aluminijske i PVC stolarije i ugradnja novih aluminijskih stijena s ugrađenim dvostrukim izolacijskim staklom (vanjsko staklo deblje radi zaštite od buke) s jednim niskoemisivnim slojem i punjenjem međuprostora stakala argonom (6/16Ar/c4), uz prosječno učešće stakla u ostakljenju 70%. Koeficijent okvira je U_f i ostakljenja U_g mora zadovoljiti današnje propise koji za prozirne elemente iznosi $U_{max} = 1,40 \text{ W/m}^2\text{K}$.

Elektrotehničke mjere

- Zamjena postojeće rasvjete fluo cijevima ili žaruljama sa žarnom niti u svim prostorima s ekvivalentnim LED izvorima svjetlosti.

Budući potrošači električne energije i emisija CO2

U tablicama su prikazani glavni potrošači energije, količina energije koju troše te ukupan obračun godišnje potrošnje električne energije. Potrošnja plina izračunata je prema prosječnoj vrijednosti potrošnje plina po m³ na web stranici <https://www.hera.hr/hr/html/index.html>. Mikrolokacije Ilica 115 i 96/2 imaju instalacije plina i grijati će se na plin. Druge mikrolokacije nemaju riješene plinske instalacije tako da će se grijati na električne radijatore, čija je potrošnja uključena u proračun električne energije.

Točan popis glavnih potrošača energije i ukupna potrošnja te emisija CO₂ bit će poznata po utvrđivanju konkretne namjene svake mikrolokacije.

Tablica 9. Potrošnja električne energije prema instaliranoj rasvjeti

VRSTA IZVORA SVJETLOSTI	KOM	UKUPNA SNAGA (W)	UKUPNA SNAGA (kW)	RADNO VRIJEME (h/a)	POTROŠNJA ENERGIJE (kWh/a)
Led Neonke 60 cm, 9 W	16	144,00	0,144	1.095,00	157,68
Led žarulje 10 W	12	120,00	0,120	1.095,00	131,40
UKUPNO:					289,08

Tablica 10. Procjena potrošnje električne energije na mikrolokacijama I. - IV.

UREĐAJ	KOM	SNAGA (W)	UKUPNA SNAGA (W)	RADNO VRIJEME (h/a)	POTROŠNJA ENERGIJE (kW/a)
Mini hladnjak	1	200,00	200,00	8.760,00	1.752,00
Računalo	2	350,00	700,00	2.920,00	2.044,00
Električni štednjak	1	1.000,00	1.000,00	365,00	365,00
Printer/scener/fax	1	500,00	500,00	365,00	182,00
Televizor	1	70,00	70,00	1.095,00	76,65
Projektor	1	500,00	500,00	365,00	182,5
Električne grijalice	2	1.000,00	2.000,00	1.440,00	2.880,00
UKUPNO:					7.482,15

Tablica 11. Godišnja emisija CO₂

ENERGENT	GODIŠNJA POTROŠNJA ENERGIJE (kWh/a)	FAKTOR EMISIJE CO ₂ (kgCO ₂ /kWh)	GODIŠNJA EMISIJA CO ₂ (kg/a)
PRIRODNI PLIN (m ³)	3.900 (prosječna godišnja potrošnja po m ³ ; https://www.hera.hr/hr/html/index.html)	0,220	858,00
EL. ENERGIJA (kWh)	7.771,23	0,376	2.875,35
UKUPNO (kg/a) :			3.733,35
UKUPNO (t/a) :			3,8

5.OKOLIŠNI, DRUŠTVENI I KULTURNI UČINCI PROJEKTA PRENAMJENE I OBNOVE

5.1. Konkretni učinci predloženih mjera

Okolišni učinci

Revitalizacijom poteza od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana ulica će postati vizualno privlačnija i sadržajno atraktivnija te će se tako podići kvalitete života stanovnika Ilice, lokalnih obrtnika i korisnika prostora.

Kako na utjecaj onečišćenja od strane prometa ne možemo direktno utjecati, ovim projektom predlažu se ostale mogućnosti pozitivnih učinaka na okoliš: smanjena i optimizirana potrošnja vode u sanitarnim čvorovima svih mikrolokacija (korištenje štednih slavina s ugrađenim perlatorom, ugradnja wc školjki s dualnim sistemom ispiranja), racionalna potrošnja grijanja i električne energije uvođenjem mjera energetske učinkovitosti čime se smanjuju emisije CO₂, te upotreba materijala u obrtničkim radnjama i atelijerima koji su manje štetni na okoliš. Isto tako, unošenjem zelenih elemenata (biljke čistači na zidovima i izlozima) na mikrolokacije osiguralo bi čišću i zdraviju mikroklimu zraka malog prostora⁴¹, pospješila očuvanje energije (grijanje i hlađenje prostora), djelovalo bi i kao 'bukobran' (smanjenje akustike prostora i buke izvana) te bi pozitivno utjecalo na raspoloženje, blagostanje (*well being*) i produktivnost ljudi koji borave u prostorima mikrolokacija.

U tom pogledu, zadaća urbanog laboratorija bit će koordinirati i upotrebu kemikalija posebice za čišćenje kako bi se izbjeglo onečišćenje voda; upravljati otpadom kroz cirkularni pristup (smanjivanje gomilanja otpada kroz korištenje materijala čiji proces razgradnje traje znatno kraće te stvaranje onoga što se može dalje koristiti; upcycling i reduce-reuse-recycle principi) te poticati etički konsumerizam. U sklopu revitalizacije cijelog poteza s uspostavom svih mikrolokacija uključena je i edukacija građana i svih ostalih dionika o održivom načinu života.

Kroz revitalizaciju zadanog poteza od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana znatno bi se utjecalo na održivo upravljanje ljudskom potrošnjom – stvaranjem održivog cjelovitog ciklusa proizvodnje; na unaprjeđenje životnih stilova i potrošačkih obrazaca stanovnika četvrti, postojećih usluga i obrta te korisnika mikrolokacija II-V potražnjom i uporabom resursa i usluga održivih karakteristika (lokalni materijali koji su održivi).

Društveni učinci

Uključivanje lokalnog stanovništva i ostalih dionika u život ulice važan je faktor u revitalizaciji našeg prostora. Time će se potaknuti aktiviranje poduzetništva, jačanje postojećih obrtničkih radnji i otvaranje novih te umrežavanje obrtnika i mladih umjetnika. Kroz plan i program za svaku godinu koji će izraditi Urbani laboratorij stvorit će se više sadržaja koji će privući nove korisnike iz drugih dijelova grada i turiste.

---

⁴¹ Često, u zatvorenim prostorima, javlja se problem loše kvalitete zraka stvaranjem VOC-a (Volatile organic compounds - plinova iz raznih krutih ili tekućih tvari) koji smanjuju kvalitetu zraka i značajno doprinose "sindromu bolesnih zgrada" (izraz kojim se opisuje niz simptoma za koji se misli da su uzrokovani okolišem u interijerima u kojima boravimo). Biljke u zatvorenom prostoru mogu značajno smanjiti i VOCs i ugljični dioksid iz zraka, a rezultat tomu su čišći, prirodniji, sretniji i produktivniji domovi i radni prostori. Kako mikroorganizmi iz tla uklanjaju VOCs tako su i same biljke odgovorne za uklanjanje ugljičnog dioksida iz zraka, koja nema samo ekološku ulogu u očuvanju okoliša planete, nego djeluje tako da pozitivno utječe na raspoloženje i produktivnost ljudi. Izvori: <<http://bit.ly/2mZxYYY>>, pristup 7.3.2017., <<http://bit.ly/2mhNKef>>, pristup 7.3.2017.

Revitalizacijom prostora unaprijedit će se kvaliteta života građana, potaknuti socijalna pravda posebice vezano uz jednakost bogatih i siromašnih, međugeneracijska jednakost te participacija, tj. uključivanje svih dionika (stanovnici Ilice, obrtnici, umjetnici, korisnici prostora) od dna do vrha. Time će se unaprijediti suradnja između lokalne samouprave i građana, prvenstveno uspostavom povjerenja kroz dijeljenje informacija i planova, suradnjom i provedbom zajedničkih projekata važnih za zajednicu.

Kulturni učinci

Sudjelovanjem studenata umjetničkih fakulteta u projektu kroz korištenje mikrolokacija II. - V. i izlaganjem svojih radova (izložbe i radionice) na mikrolokaciji V. osvježit će se kulturna ponuda na cijelom potezu Ilice od Britanskog trga do trga dr. Franje Tuđmana tijekom cijele godine.

Isto tako, s obzirom na povijesni i tradicijski aspekt Ilice, povezivanjem i suradnjom studenata likovnih umjetnosti i lokalnih obrtnika rezultat će očuvanjem i promocijom tradicionalnih i kulturno važnih vrsta obrta što će obogatiti kulturnu i turističku ponudu što bi još više utjecalo na revitalizaciju ovog dijela grada.

Slijedeći faze revitalizacije poteza Ilice od Britanskog trga do trga dr. Franje Tuđmana, predviđa se i obnova pročelja kako bi se sačuvao nekadašnji izgled staroga dijela Ilice koji je trenutno zanemaren.

Ekonomski utjecaji

Poticanjem suradnje između obrtnika na potezu Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana i korisnika mikrolokacija II.-V. te njihovim usmjeravanjem prema održivom načinu rada, ojačao bi se položaj postojećih lokala i obrtničkih radnji. Time bi se privukli novi obrtnici i poduzetnici, ojačala bi turistička ponuda, a ako postoji neka djelatnost da nedostaje bilo bi ju vrijedno predložiti.

Revitalizacijom poteza potaknut će se održivo poslovanje i mogućnost veće etičke ekonomije, koja više uzima u obzir socijalne i ekološke posljedice tržišnog ponašanja. Nastavno tome, povećavanjem ekonomskog rasta otvorilo bi se više mogućnosti za nove poslove i time potaknuo rast kvalitete života cijelog poteza Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana pa i okolice.

Energetsko-efikasnim uređenjem mikrolokacije V. (multifunkcionalni prostor) i urbanog laboratorija (mikrolokacija I.), kao i mikrolokacija II. - IV., znatno bi se optimizirali troškovi korištenja prostora. Stvorila bi se i pogodnost redukcije otpada koja bi dovela do ušteda u troškovima odlaganja, manjih ekoloških kazni te povećanje tržišnog udjelu cijelog projekta revitalizacije zbog poboljšane javne slike tog dijela Ilice.

5.2. Korištenje prostora i glavni korisnici

Korištenje prostora

Korištenje poteza Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana te predloženih mikrolokacija I.-V. temelji se na konceptu urbanog laboratorija (mikrolokacija I.) i njegovih satelitskih prostora (mikrolokacije II.-V.) kojima koordinira.

Karakter i popratna komercijalna ponuda poteza Ilice od Britanskog trga do Trga dr. Franje Tuđmana bit će jedinstvena te će nuditi priliku za upoznavanje grada Zagreba na posve novi način. Nadalje, projekt revitalizacije poteza odgovara na prepoznat porast potrebe za radnim i izložbenim prostorom među kreativnim djelatnicima i obrtnicima, osobito onima mlađe životne dobi na početku radnog staža. Po principu obostrane dobiti, sudionici koji će kreirati sadržaj i ponudu za uzvrat imaju na raspolaganje radni prostor (mikrolokacije II.-IV.) bez obveze plaćanja najma (ako ne prodaju svoje radove i robu na licu mjesta), priliku da uspostave stalnu bazu korisnika i kupaca te promidžbu u okviru čitavog projekta.

Projektom se predviđa ciljana publika, **korisnici**, koju je moguće podijeliti na slijedeće skupine:

Lokalno stanovništvo zadanog poteza Ilice, koji taj prostor koristi aktivno i na svakodnevnoj bazi, izravno će osjetiti prednosti uvođenja novog sadržaja i unaprjeđenja ponude i aktivnosti kulturnog i komercijalnog sadržaja, koje će doprinijeti i općenitom poboljšanju kvalitete života;

Umjetnici, dizajneri, arhitekti, modni dizajneri te obrtnici, koji bi aktivno sudjelovali u provođenju revitalizacije poteza, doprinijeli bi istome ponudom jedinstvenih proizvoda, rezultata svog kreativnog rada i aktivnosti, ali i osmišljavanjem te provedbom dodatnog sadržaja u vidu popratnog programa poput izložbi i sajмова kojima bi predstavili svoje proizvode, ali i radionica kojima bi educirali zainteresiranu javnost o svojim djelatnostima i postupcima rada. Angažmanom ovih sudionika dobit je dvostruka: s jedne strane za ponudu i sadržaj projekta, a s druge strane za same sudionike koji će oni imati na raspolaganju prostore potrebne za djelovanje;

Šire stanovništvo grada Zagreba privučeno novom ponudom sadržaja i aktivnosti moći će češće posjećivati zadani potez Ilice, ali i aktivno sudjelovati u ponuđenim sadržajima, čime se postiže njihovo prepoznavanje zadanog poteza kao novog okupljališta u ponudi grada Zagreba.

Turisti u posjetu gradu Zagrebu, koji će zadani potez Ilice prepoznati kao prostor s jedinstvenom ponudom kulturnog sadržaja i aktivnosti, ali i jedinstvenom ponudom dizajnerskih i obrtničkih proizvoda plasiranih kao poklone i suvenire.

5.3. Komparativni primjeri dobre prakse

S obzirom na karakter koncepta i bottom-up pristupa u revitalizaciji poteza Ilice od Britanskog trga do trga dr. Franje Tuđmana, naišli smo na/istaknuli smo nekoliko sličnih primjera dobre prakse u Europi.

(A) Rouge Artists Studio (Manchester, UK)

Rogue artists Studio, kao jedan od najvećih nezavisnih grupnih studija, osnovan je 1995. godine. Unutar revitaliziranog objekta 'Crusader Mill', u 9000 m² prostora (atelijeri i dvorane), djeluje devedesetak umjetnika (od diplomiranih do već etabliranih umjetnika sa širokim spektrom disciplina i medija u kojima rade).

Jednom godišnje održe Dane otvorenih vrata, na kojima pozivaju druge umjetnike, izvođače i širu javnost da sudjeluju na radionicama, izložbama te sajmovima. Osim toga, tijekom cijele godine organiziraju razna kulturna događanja u Velikoj dvorani koja inicijalno služi za izložbe, umjetničke rezidencije i razmjene kao i jednokratne događaje.

Slika 47. Obnovljena zgrada 'Crusaders Mill', ulaz i jedan od ateljea

Dodirne točke: Širok spektar djelovanja umjetnika, koncept korištenja prostora i sudjelovanje javnosti u stvaranju novih sadržaja.

Problem: S obzirom na to da je cijela zgrada kupljena te će u budućnosti biti samo stambene namjene, neminovna je relokacija studija (nova lokacija je još uvijek upitna). No, cijeli tim Sum Studiosa i njegovi korisnici, dalje će podupirati umjetnike u ovom dijelu Manchestera kroz osiguravanje prostora za njihov rad i održavati dobru komunikaciju s lokalni stanovništvom kroz razna događanja i sl..

(B) SUM STUDIOS (Heeley, Sheffield, UK)

'Sum Studios' okuplja umjetnost, poduzetništvo i zajednicu na jednom mjestu, a djeluje u tri održivo obnovljenim školskim zgradama iz Viktorijanskog doba u vlasništvu mjesne zajednice/vijeća i u dugoročnom partnerstvu sa Zakladom 'Heeley Development'. Razvoj projekta prolazi kroz tri faze: prva faza odnosila se na izgradnju imovine (financijske i reputacijske), na koju se nastavila faza uređenja i uspostave prostora za radionice i umjetnike te završna faza u kojoj se planira uspostaviti prostor za lokalnu zajednicu/javnost.

Svi koji žive u kvartu ili rade, ili su na neki drugi način povezani sa zajednicom aktivno sudjeluju u razvoju 'Sum Studios'. S obzirom na financijske izazove, treća faza (obnova i uspostava prostora za zajednicu) stagnira, stoga je trenutno samo korištenje prostora za lokalnu zajednicu ograničeno.

Isto tako, 'Sum Studios' je uključen u proces šireg društvenog i gospodarskog razvoja Zaklade 'Heeley Development' unutar kojeg je 1996. godine izgrađen i 'People's Park'. Njime upravljaju ljudi iz lokalne zajednice i svi ostali korisnici, a osim toga se objavljuju i redovito kvartovske novine, otvoreno je uspješno poduzeće za popravak bicikla i reciklažu istih, održavaju se radionice informatičke pismenosti, kao i godišnji festival te drugi događaji značajni za zajednicu.

Slika 48. Dio pročelja i unutrašnjost obnovljenih školskih zgrada iz Viktorijanskog doba - prostori u kojima djeluju svi korisnici Sum Studios

Dodirne točke: 'Sum Studios' dio je jedne inicijative kojom se namjerava jedno područje transformirati spajanjem krajobraza, zgrada i ljudi s ciljem očuvanja kulturne baštine, povezivanjem s okolinom i lokalnim stanovnicima. Time se ističe kao dobar primjer bottom up pristupa u razvoju revitalizacije jednog područja.

(C) Norrby innovation platform (Borås, Švedska)

Norrby je četvrt na području nekadašnjeg prostora tvornice koji je dugi niz godina bio zapušten nakon što su tvrtke ili propale ili iselile. Područje karakterizira multikulturalnost, veća stopa umirovljenika, nezaposlenost i slabiji uspjesi u školi od ostalog prosjeka grada Boråsa.

Platforma - 'Living Lab' uključuje javni sektor, privatno tržište i civilna društva s ciljem da se razviju nova rješenja za društvene izazove u tom dijelu grada Boråsa. To je platforma za istraživanja, razvoj projekata i učenje, koja potiče inovacije u održivom urbanom razvoju same četvrti (ekološki, ekonomski i društveno održiv razvoj zajednice).

U razvoju ideje primijenjene su različite metode i pristupi (poslovne administracije, sociologije, obrazovanja, urbanog razvoja i dizajna), a ponajviše se oslanja na "pristup kulturnom planiranju", koji pokušava otkriti lokalne kulturne resurse i učiniti ih sastavnim dijelom lokalnog razvoja i urbanizma. Metoda ima za cilj pronaći nove načine za jačanje lokalne samopouzdanje i razvijaju je zajedno sa stanovnicima.

Slika 49. Karta grada Boråsa

Slika 50. Vizualizacija-simulacija četvrti

Dodirne točke: Očuvanje povijesnog i tradicionalnog karaktera područja kroz inovacije u održivom urbanom razvoju. Povezivanje tradicionalnog s inovativnim pristupom uz komunikaciju sa stručnjacima i lokalnim stanovništvom.

(D) Quartier Zukunft -Labor Stadt (Karlsruhe, Njemačka)

U gradu Karlsruhe, od 2012. godine, nalazi se životni prostor posebne vrste: Quartier Zukunft - Labor Stadt (čtvrta budućnosti - grad laboratorij), u kojem se testira i razvija život u gradu budućnosti. "Quartier Zukunft - Labor Stadt" je istraživački i razvojni projekt Tehnološkog instituta grada Karlsruhe (KIT), koji kroz inovativne pristupe želi pripremiti cijelu gradsku četvrt i njezine stanovnike za budućnost.

Slika 51: Prostori u kojem djeluju aktivnosti platforme Quartier Zukunft - Labor Stadt

Quartier Zukunft može biti platforma, radionica, zvučnik i pozornica: Ovdje se mogu različiti, akteri urbanog prostora, koji streme ka održivosti, međusobno povezati, upoznati, surađivati. Ovo područje održivosti i znanosti, mjesto je susreta i radionica za sve sudionike iz znanosti i prakse; mjesto istraživanja interdisciplinarnog tima platforme; mjesto podrške za sve ostale stručnjake na području razvoja načina života; gdje se održavaju seminari, radionice, predavanja i izložbe.

Cilj je pokrenuti promjene, zajedno s građanima, tvrtkama, udrugama i drugim suradnicima. Znanstveno interdisciplinarni tim Quartier Zukunft-a podržava, koordinira i moderira rad održivosti u četvrti te prati projekt kroz istraživanja.

Dodirne točke: Interdisciplinarni tim koji radi na osmišljavanju revitalizacije jedne četvrti na održiv način kao života budućnosti.

6. VANJSKI I UNUTARNJI RIZICI

Tablica 12. Vanjski rizici

Rizik	Procjena vjerojatnosti rizika (niska, srednja, visoka)	Procjena i opis utjecaja rizika na projekt (nizak, srednji, visoki)	Popis mjera izbjegavanja ili ublažavanja rizika
Gubitak prostora rješavanjem pravnih procesa povrata imovine	visoka	visoki	Širenje koncepta na druge gradove, traženje sponzora i donatora koji bi nadomjestili izgubljene prostore
Promjena političkog i pravnog okvira	srednja	srednji	Praćenje promjena zakona i odgovarajuće prilagodbe programa u slučaju mogućih promjena
Neprihvatanje od strane korisnika	niska	visoki	Informiranje korisnika o aktivnostima projekta kroz različite medije, javnim pozivima na sudjelovanje i kroz provođenje anketa o zadovoljstvu
Financijska neodrživost	srednja	visoki	Realno planiranje dobiti i troškova za svaki događaj, aktivno potraživanje sponzora i donatora tijekom cijelog trajanja projekta
Gubitak potpore Grada Zagreba	niska	visoki	Širenje koncepta na druge gradove, regionalne i nacionalne institucije
Izostanak potpore stanara ulice	srednja	nizak	Redovito informiranje o planiranim aktivnostima, pozivi na sudjelovanje i redovito provođenje anketa o zadovoljstvu
Nekonkurentnost sličnim sadržajima	niska	srednji	Praćenje sličnih aktivnosti i projekata u Gradu, županijama i državi, proučavanje europskih trendova i primjera dobre prakse kako bi se održavala inovativnost i konkurentnost projekta

Tablica 13. Unutarnji rizici

Rizik	Procjena vjerojatnosti rizika (niska, srednja, visoka)	Procjena i opis utjecaja rizika na projekt (nizak, srednji, visoki)	Popis mjera izbjegavanja ili ublažavanja rizika
Neprihvatanje i nesudjelovanje sudionika	niska	visoki: utječe na kvalitetu programa, međusobno usklađivanje sudionika	Ispitivanje ciljanih skupina o njihovim interesima i željenim aktivnostima, informiranje o organiziranim aktivnostima, javni pozivi na sudjelovanje
Neiskustvo u planiranju	srednja	visoki: utječe na organizaciju i funkcioniranje projekta od početka te može dovesti do dekonstrukcije cijelog koncepta projekta	Neformalna edukacija praćenjem europskih i svjetskih trendova, sudjelovanje na tematskim konferencijama, zapošljavanje osoba stručnih za pojedine aktivnosti
Prekoračenje proračuna	niska	srednji: financijska neodrživost	Redovito praćenje troškova i dobiti projekta, održavanje kontakta sa sponzorima i donatorima, praćenjem mogućih natječaja za za dodatno financiranje iz različitih fondova
Neplaniranje promjene opsega projekta	niska	srednji: pojava nepredvidljivih promjena u organizaciji aktivnosti npr. broj sudionika, izostanak sponozora, last-minute odustajanje ključnih suradnika	Korištenje metode scenarija prilikom organiziranje aktivnosti kako bi se predvidjele nagle promjene
Izostanak sustava praćenja	niska	visoki: nepoznavanje mišljenja i stavova sudionika o završenim aktivnostima dovodi do smanjenja kvalitete usluga i organizacije događanja, kao posljedica može imati opadanje broja sudionika i opću nezainteresiranost za projekt	Unaprijed uspostaviti pravila za redovito dostavljanje informacija o aktivnostima u projektu i sudionicima, provođenje periodičnih anketa i analiza u strogo zacrtanim terminima
Građevinski radovi	niska	srednji: loše izvedena energetska obnova	Prije početka radova, usporediti različite izvođače temeljem prijašnjih radova i preporuka, informirati se o predviđenim radovima na lokaciji i njihovoj učinkovitosti

7. POSLOVNI PLAN

7.1. Definiranje modela poslovanja

Kako bi Urbanom laboratoriju bilo omogućena što veća neovisnost, posebice u vidu financiranja, nužno je da isti ima pravnu osobnost⁴². Urbani laboratorij će se osnovati kao udruga sukladno Zakonu o udrugama⁴³ na temelju slobodnog udruživanja i demokratskog ustroja. Najviše tijelo Urbanog laboratorija bit će Skupština, koja se sastoji od svih članova udruge te će jedna osoba biti njezin zakonski predstavnik. Urbani laboratorij donijet će statut. Osim skupštine i zakonskog predstavnika urbani laboratorij sastoji se od koordinatora projekata te istraživačkog tima kao temeljnih operativnih funkcija. Koordinator projekata bit će stalno zaposlena osoba koja će koordinirati projekte, voditi financije, marketing i administraciju. Istraživački tim će provoditi istraživanja i projekte. Istraživački tim s koordinatorom predlaže strateški plan razvoja Urbanog laboratorija, kao i operativni plan na godišnjoj razini o kojima odlučuje skupština. Sukladno Zakonu Urbani laboratorij će biti neprofitna organizacija, posebice u prvoj godini djelovanja kada se predviđa da će više od 50% sredstava dobivati kroz europske i domaće natječeaje te donacije. Kako bi se osigurala njegova održivosti, nužno je da Urbani laboratorij bude u mogućnosti ostvarivati prihode. U istu se svrhu planira da Urbani laboratorij osnuje i društvo s ograničenom odgovornošću kada se za to kroz razvoj projekta steknu preduvjeti. Važan razlog osnivanja Urbanog laboratorija kao udruge jest i mogućnost da njegovi članovi mogu postati i pravne osobe poput različitih udruga, zadruga i institucija te mjesnih odbora ili gradskih četvrti.

Kao udruga Urbani laboratorij će i izrađivati godišnji program rada i financijski plan sukladno nadležnom Pravilniku⁴⁴ za što će biti odgovoran zastupnik. Urbani laboratorij će vršiti javnu nabavu sukladno odredbama *Zakona o javnoj nabavi*⁴⁵ te po potrebi sukladno zakonu izrađivati godišnji plan nabave.

Uz ovaj temeljni okvir poslovanja određen zakonskim odredbama bit poslovanja Urbanog laboratorija je njegova inovativnost, tj. što veća moguća otvorenost prema idejama, dionicima i procesima u Gradu Zagrebu i šire. Sama koncepcija i poslovni model Urbanog laboratorija temelje se na suvremenim teorijama o održivoj tranziciji urbanog prostora, ali i iskustvima sličnih primjera dobre prakse diljem Europe i svijeta. Postoji više modela i metodologija za razvoj urbanih laboratorija⁴⁶, no sve sadrže ključni element primjene znanja i modela na lokalni urbani kontekst te stvaranja sinergije s lokalnim dionicima, znanjima i iskustvima. Upravo iz tog razloga, svaki primjer urbanog laboratorija

---

⁴² Istraživanja marketinga grada spominju da potencijalni dionici češće blagonaklonije gledaju na organizacije koje su neovisne ili polu-neovisne od lokalne uprave. (M. Boisen, *The role of city marketing in contemporary urban governance* dostupno na <http://bit.ly/2k81wy4> pristup: 7.2.2017.)

⁴³ *Zakon o udrugama* Narodne novine br 74/2014

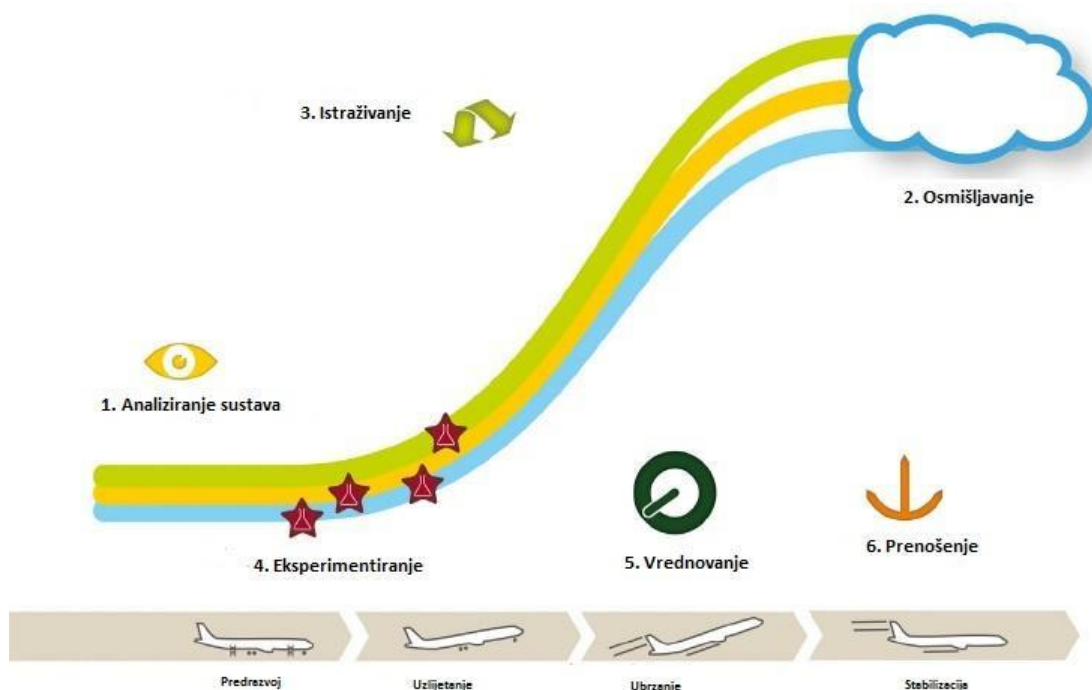
⁴⁴ *Pravilniku o sustavu financijskog upravljanja i kontrola te izradi i izvršavanju financijskih planova neprofitnih organizacija*, Narodne novine br. 119/2015

⁴⁵ *Zakon o javnoj nabavi*, Narodne novine br. 120/2016

⁴⁶ Osim na model koji su radu *Urban Transition Labs: Co-creating transformative action for sustainable cities* razvili Frank Nevens i suradnici iz Nizozemske upućujemo i na rad H. Bulkeley i suradnika *Theoretical Framework Working Paper on Urban Living Labs and Urban Sustainability Transition*, Governance of Urban Sustainability Transitions (GUST) Lund, 2015., koji je nastao kao rezultat suradnje tri europska sveučilišta iz Švedske, Ujedinjenog Kraljevstva i Nizozemske te istraživačkog instuta iz Austrije, a temelji se na istraživanju 16 primjera urbanih laboratorija u tim zemljama, više o spomenutom projektu dostupno na: <http://bit.ly/2kXBuL5> pristup: 6.2.2017

ima vlastite specifičnosti i razvojni put, iako dijele krajnji cilj tranzicije ka energetski učinkovitijem, društveno kohezivnijem i kvalitetnijem urbanom prostoru. Urbani kontekst Zagreba i poteza Ilice s postojećim fizičkim i društvenim potencijalom, koji se ogleda prvenstveno kroz razvoj kreativnih i kulturne industrija, nalazi se u središtu razvojnog puta našeg Urbanog laboratorija kao elementa tranzicije ka održivom razvoju Zagreba.

Ključne operacije vlastitog poslovnog razvoja, koje će provoditi Urbani laboratorij kroz djelovanje istraživačkog tima, koordinatora i suradnika su: 1. analiziranje sustava; 2. istraživanje; 3. eksperimentiranje; 4. vrednovanje; 5. prenošenje.

Slika 52. Model razvoja Urbanog laboratorij (tranzicija prema održivom razvoju: logička kombinacija međusobno podržavajućih koraka i povezanih aktivnosti)⁴⁷

⁴⁷ Nevens i suradnici u svome radu upravo primjenjuju ovaj model tranzicije kao model razvoja urbanih laboratorija.

7.2. Prijedlog troškovnika za početne faze provedbe projekta

Prilikom razvijanja hodograma s fazama provedbe projekta prenamjene za lokaciju Ilica, uzeli smo u obzir ne samo logičan i praktično izvediv slijed provedbe pojedinačnih koraka, već i specifično pravno-vlasničko stanje napuštenih prostora na potezu Ilice predviđenih za prijedlog prenamjene. U skladu s time razvili smo prijedlog troškovnika koji uključuje troškove uspostave i pokretanja prve mikrolokacije - urbanog laboratorija, a čime se predviđa financiranje provedbe prve dvije faze provedbe projekta predstavljene u spomenutom hodogramu.

Tablica 14. Prijedlog toškovnika za početne faze provedbe projekta

Br.	Stavke	Količina	Cijena (u HRK)	Napomene
1.	Troškovi najma i režija <ul style="list-style-type: none"> - struja - plin - voda - komunalna naknada - telefon - Internet 	12 mjeseci	3.000,00	Predviđeni troškovi uključuju režije, dok se očekuje oslobađanje od plaćanja troškova najma od strane Grada Zagreba kao pokrovitelja projekta.
Ukupno:			36.000,00	
2.	Honorar koordinatora urbanog laboratorija	3 mjeseca	9.200,00	Bruto iznos uključujući sve potrebne izdatke.
Ukupno:			27.600,00	
3.	Multimedijaska oprema: <ul style="list-style-type: none"> - računalo x2 - projektor x1 - zaslon za projekcije x1 - zvučni sustav x1 - mikrofoni x2 - printer/scanner/fax x1 - TV x2 - telefon x2 	11	14.000,00 2.500,00 700,00 4.000,00 1.000,00 2.000,00 8.000,00 500,00	Cijene mogu varirati ovisno o dobavljaču.
Ukupno:			32.700,00	
4.	Uredski namještaj: <ul style="list-style-type: none"> - stolovi x10 - stolci x40 - ormari - veliki x5 - ormari - mali x5 - police x5 - izložbene ploče x10 - kuhinja x1 - mini frižider x1 - kuhalo za vodu x1 - električni štednjak x1 	80	3.000,00 8.000,00 5.000,00 2.500,00 1.000,00 10.000,00 2.000,00 1.000,00 200,00 500,00	Cijene mogu varirati ovisno o dobavljaču.
Ukupno:			32.700,00	

	- mikrovalna pećnica x1		300,00	
Ukupno:			33.500,00	
5.	Sanitarna oprema: - ormarić x1 - papirnati ručnici x10 - WC papir x10 - sapun x10	31	2.500,00	
6.	Uredski pribor:	50	2.000,00	
Ukupna cijena svih stavki:			134.300,00	

8. STRATEGIJA FINANCIRANJA I MAREKTINGA

8.1. Prijedlozi modela financiranja

(a) Prijavljivanje na EU fondove u programima kulture/kulturne baštine:

1. Europski fond za regionalni razvoj (ERDF) for 2014-2020, Interreg Europe monitoring committee, SME Competitiveness;
2. EuSEF Social Entrepreneurship Funds;
3. European Social Fund, Operational Programme Human Resources Development 2016-2020 "Art and culture for Youth"- participation in cultural and art events;

(b) Prijavljivanje na različite projekte i fondove u RH:

4. HAMAG-BICRO, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i investicije - Poduzetnički impuls - fond za jačanje konkurentnosti i razvoj poduzetništva i obrta;
5. HBOR, Hrvatska banka za obnovu i razvoj - prijava na bankovne kredite;
6. "3F: Friends, Fools and Family" - primanje donacija od osoba i organizacija koje su upoznate s projektom i vjeruju u njegov uspjeh;
7. Ministarstvo kulture RH, financiranje umjetnosti i kulture (funding for innovative art and cultural practices);
8. Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost, financiranje energetske obnove zgrada

(c) Drugi načini financiranja:

1. Organiziranje grupnih financiranja (crowd funding) i sličnih kampanja;
2. Financiranje kroz sponzorstva velikih tvrtaka, banki i sl.

EU projekti i fondovi pokrili bi:

- troškove obnove i adaptacije prostora;
- troškove uspostave urbanog laboratorija (trošak iznajmljivanja prostora od grada i režije);
- plaću koordinatora urbanog laboratorija;
- opremanje ureda i prostora (multimedijska oprema, namještaj, sanitarne i uredske potreštine).

U odnosu na procijenjenu projekciju prihoda od satelitskog programa i prodaje tijekom određenog vremena, očekivani profit od prodaje ići će izravno na sudionike te će se uvesti iz prihoda postotak iznajmljivanja štandova i prostora. Očekujemo da se projekt financira od podnošenja zahtjeva za sufinanciranje, donacija i sponzorstva koje nude različite firme, banke i sl.

Isto tako, ukoliko bi korisnici mikrolokacija uz svoj individualni rad uveli i prodaju svojih radova na licu mjesta, utoliko bi plaćali određeni postotak participacije za troškove režija i održavanje prostora u kojemu djeluju.

Za pronalažanje načina financiranja i vođenja projekata urbanog laboratorija bio bi zadužen interdisciplinarni tim stručnjaka koji rade na uspostavljanju urbanog laboratorija kao udruge te njihovi volonteri.

Prema predloženom hodogramu (poglavlje 2.5.) određeni su i načini financiranja pojedinih faza:

- uspostava i pokretanje urbanog laboratorija (adaptacija, uređenje i opremanje) financiralo bi se iz HR i EU fondova te donacija, kao i uspostava ostalih mikrolokacija na potezu;
- faze 1 do 6 predstavljene u hodogramu na početku financirale bi se prvenstveno iz HR i EU fondova, donacija, sponzorstava. Faza 7, osim spomenutih načina financiranja, financirala bi se od strane korisnika prostora (plaćanje korištenja prostora odnosno štandova).

8.2. Postizanje financijske održivosti

Za postizanje financijske održivosti nužna je kvalitetna razrada financijskog planiranja, a u tu svrhu jedan od ključnih početnih ulaganja osim u samu prenamjenu prostora je i ulaganje u ljudske resurse Urbanog laboratorija u vidu koordinatora i istraživačkog tima. Iste je potrebno dodatno osnažiti u njihovim upravljačkim kapacitetima i kapacitetima za kontinuiranu pripremu i apliciranje na natječaje. Također je važan jasno definirani odnos s Gradom Zagrebom, koji bi posebice u prvim fazama projekta trebao omogućiti sigurnost u vidu financijske održivog načina na kojim bi Urbani laboratorij upravljao mikrolokacijama u vlasništvu Grada.

Urbani laboratorij kao udruga osniva se kao neprofitna organizacija, što podrazumijeva prije svega početnu ovisnost o vanjskim sredstvima za financiranje. Iste će se temeljiti na nekima od gore spomenutih izvora, prvenstveno na projektima koje Urbani laboratorij planira aplicirati na lokalne nacionalne i Europske natječaje. Posebice u prvoj fazi razvoja Urbani laboratorij oslanjao bi se i na podršku samih suradnika te na razne izvore donacija. Upravo razvoj kreativnih i kulturnih industrija omogućit će pozicioniranje Urbanog laboratorija kao prepoznatog dionika. Urbani laboratorij također bi mogao kroz diseminaciju vlastitog *know-how-a*, temeljenog na primjeru dobre prakse u druge sredine u Hrvatskoj i šire, mogao dodatno osnažiti financijsku održivost.

Ključni element financijske održivosti u daljnjim fazama razvoja je i osnivanje društva s ograničenom odgovornošću, koje bi Urbanom laboratoriju omogućilo ostvarivanje prihoda od vlastitog djelovanja. Također se planira daljnji razvoj istog kao društvenog poduzeća, koje bi dio svoje financijske održivosti temeljilo na vlastitim prihodima. Upravo iz same prirode projekta koji u središtu ima participaciju, održivost i javni interes model društvenog poduzeća kao mogući daljnji vid razvoja, taj model je prepoznat u Hrvatskoj kroz donošenje Strategije razvoja društvenog poduzetništva⁴⁸, kao i na Europskoj razini, gdje za isti postoje i dalje se razvijaju izvori financiranja⁴⁹ omogućio bi Urbanom laboratoriju dugoročnu financijsku održivost.

8.3. Strategija i provedba marketinga

Najvažniji način marketinga udruge u početku bio bi preko kvartovskih novina, čime bi se informiralo i potaknulo lokalno stanovništvo, posebice starije životne dobi, da se uključe u sam početak projekta revitalizacije poteza. Dijeljenje novina, strateški, bi bilo orijentirano na stanovnike predmetnog poteza te svih ciljnih skupina dionika u budućoj revitalizaciji poteza. Ostale marketing strategije, poput društvenih mreža, ciljale bi mlađu populaciju, za što bi bio zadužen netko u interdisciplinarnom timu udruge.

---

⁴⁸ Odluka o donošenju Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine i Akcijskog plana za provedbu Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine, Narodne Novine 77/2014

⁴⁹ Uz Europsko socijalni fond i Europski fond za regionalni razvoj valja spomenuti i uskoro uspostavljanje Europskog fonda za društveno poduzetništvo http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2481_en.htm

Urbani laboratorij marketinški bi djelovao na sljedeće načine:

- U fazi pokretanja urbanog laboratorija, kvartalno bi se izdavale kvartovske novine koje bi sadržavale osnovne informacije o pokretanju projekta revitalizacije poteza Ilice;
- Uspostavom urbanog laboratorija, izrađivali bi se promotivni materijali (info letci, reklamni plakati) koji bi služili najavama aktivnosti i događaja, a ista stvar bila bi moguća i zakupom reklamnog prostora u lokalnim novinama, časopisima i sl.;
- Izrada i administriranje web stranice (hrvatski i engleski) krenula bi uspostavom urbanog laboratorija s kojom bi se ciljalo prema međunarodnoj komunikaciji i promociji revitalizacije područja;
- Sudjelovanje na raznim smotrama i sajmovima udruga, manifestacijama u organizaciji npr. Turističke zajednice grada Zagreba i sl. (štandovi na kojima bi se dijelili informativni letci i promotivni materijali);
- Kontakt s medijima - radio stanice i TV kuće - snimanje reportaža, intervjui na tv emisijama. Oglašavanje na radio stanicama privuklo bi ljude iz bližih mjesta i gradova te bi se tako projekt urbanog laboratorija mogao uvrstiti i kao dio turizma;
- Prezentiranje urbanog laboratorija i njegovih projekata u obrazovnim institucijama (srednje škole, fakulteti), društvenim i kulturnim centrima, domovima za starije;
- Zakup reklamnog prostora - jumbo plakati - ako je financijski moguće reklamni prostori zakupljivali bi se ovisno o značajnosti događaja unutar urbanog laboratorija (reklamirali bi se veći događaji poput festivala, tematskog tjedna, donatorskih večeri i sl.).

POPIS SLIKA I IZVORA

Slika 1. Dio karte Namjena prostora, Generalni urbanistički plana Zagreba 2016. godine

Izvor: GUP Zagreb (9/16), geoportal.zagreb.hr

Slika 2. Stopa promjene u % stanovništva u Gradu Zagrebu i gradskim četvrtima Gornji grad Medveščak i Donji Grad u razdoblju 2001. i 2011. godina

Izvor: dzs.hr

Slika 3. Mjesni odbori s gustoćom naseljenosti (crveno >150 stan./ha, žuto 20-50 stan./ha) i lokacijama poslovnih objekata kartiranih sredinom prosinca 2016. godine

Izvor: Baza podataka autora

Slika 4. Udjeli stanovništva Grada Zagreba, MO Gornji Grad Medveščak, GO Donji Grad prema dobi prema Popisu stanovništva 2011. godine

Izvor: dzs.hr

Slika 5. Vrste djelatnosti u Ilici prema kategorijama usluga, stanje: Prosinac, 2016.

Izvor: Baza podataka autora

Slika 6. Lokacije napuštenih i poslovnih objekata u Ilici

Izvor: Baza podataka autora

Slika 7. Odnos napuštenih i lokala u korištenju za vrijeme kartiranja u prosincu 2016. godine.

Izvor: Baza podataka autora

Slika 8. Mišljenja 13 zakupaca/vlasnika prostora na prostoru Ilice od Britanskog trga do Svetog Duha, o lokaciji njihovih prostora u odnosu na centar

Izvor: Jakovčić, 2006.

Slika 9. Mišljenja vlasnika/zakupaca poslovnih prostora o suradnji na razini ulice među poslovnim subjektima

Izvor: Jakovčić, 2006.

Slika 10. Mišljenja vlasnika/zakupaca poslovnih prostora o izgledu susjedstva i njegovom utjecaju na posao

Izvor: Jakovčić, 2006.

Slika 11. Pogled na Britanski trg sa sjevera

Izvor: Web stranice projekta DAZ-a "Zagreb za mene", <<http://bit.ly/2kqCfQw>>, pristup: 1.2.2017.

Slika 12. Sajam antikviteta na Britancu

Izvor: Web stranice vodiča po Zagrebu "Zagreb in your pocket" <<http://bit.ly/2kSMDnZ>>, pristup: 1.2.2017.

Slika 13. Akademija likovnih umjetnosti na adresi Ilica 85

Izvor: Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: Akademija likovnih umjetnosti <<http://bit.ly/2lofZep>> pristup: 1.2.2017.

Slika 14. Crkva sv. Blaža

Izvor: Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: Crkva sv. Blaža <<http://bit.ly/2kqDe3l>> pristup: 1.2.2017.

Slika 15. Prva faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 16. Duga faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 17. Treća faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 18. Četvrta faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 19. Peta faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 20. Šesta faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 21. Sedma faza provedbe

Izvor: grafički materijali autora

Slika 22. Susret čvrstog tkiva donjogradskog bloka i zelenih prstiju s Medvednice

Izvor: grafički materijali autora

Slika 23. Scenariji korištenja satelitskih lokacija manjih površina

Izvor: grafički materijali autora

Slika 24. Scenariji korištenja multifunkcionalnog prostora

Izvor: grafički materijali autora

Slika 25 . Prikazi zatečenog stanja Ilice

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 26. Prikazi I. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 27. Prikazi I. mikrolokacije namjena iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 28. Prikazi II. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 29. Prikazi II. mikrolokacije namjena iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 30. Prikazi III. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 31. Prikazi III. mikrolokacije namjena iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 32. Prikazi IV. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 33. Prikazi IV. mikrolokacije namjena iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 34. Prikazi V. mikrolokacije k.č. i k.o. iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 35. Prikazi IV. mikrolokacije namjena iz GUP-a

Izvor: Geoportal Zagreb <<https://geoportal.zagreb.hr/karta>>

Slika 36. Pročelje II. mikrolokacije

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 37. Unutrašnji prostor II. mikrolokacije

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 38. Pročelje III. mikrolokacija

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 39. Unutrašnji prostor III. mikrolokacije

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 40. Unutrašnji prostor IV. mikrolokacije

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 41. Južno pročelje V. mikrolokacija

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 42. V. mikrolokacija - Pristupni prostor u prizemlju i stubište prema I. katu

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 43. V. mikrolokacija - Unutrašnjost prostora na I. katu

Izvor: Osobna arhiva autora

Slika 44. Solarni paneli kao nadstrešnice

Izvor: Solarna tehnologija, Larix d.o.o. <<http://bit.ly/2lohYj4>>

Slika 45. Primjer zelene strukture unutar okvira određenog formata

Izvor: Web stranica tvrtke *Ambius* <<http://bit.ly/2mhNKef>> pristup 7.3.2017.

Slika 46. Zeleni zid sastavljen od panela koji prekrivaju čitavu zidnu plohu

Izvor: Web stranica tvrtke *Ambius* <<http://bit.ly/2nvlTHH>> pristup: 7.3.2017.

Slika 47. Obnovljena zgrada 'Crusaders Mill', ulaz i jedan od ateljea

Izvori: Flux magazine <<http://bit.ly/2kXBvWu>> pristup: 5.2.2017.

FB profil Rogue artists Studios <<https://www.facebook.com/RogueArtistsStudios/>>, pristup: 5.2.2017.

Slika 48. Dio pročelja i unutrašnjost obnovljenih školskih zgrada iz Viktorijanskog doba - prostori u kojima djeluju svi korisnici Sum Studios

Izvori: Web stranica Sum Studios <<http://www.sumstudios.co.uk/>> pristup: 5.2.2017.

FB profil Sum Studios <<https://www.facebook.com/Sum-Studios>> pristup: 5.2.2017.

Slika 49. Karta grada Boråsa

Izvor: Open street map <<http://bit.ly/2lsEljb>> pristup: 5.2.2017.

Slika 50. Vizualizacija-simulacija četvrti

Izvor: University of Boråsa <<http://bit.ly/2kMoNru>> pristup: 5.2.2017.

Slika 51. Prostori u kojem djeluju aktivnosti platforme Quartier Zukunft - Labor Stadt

Izvor: webstranica Quartier Zukunft - Labor Stadt <<http://bit.ly/2l5SOVb>> pristup: 5.2.2017.

Slika 52. Model razvoja Urbanog laboratorija (tranzicija prema održivom razvoju: logička kombinacija međusobno podržavajućih koraka i povezanih aktivnosti)

Izvor: F. Nevens et. all. Urban Transition Labs: Co-creating transformative action for sustainable cities, *Journal of Cleaner Production* 50:111-122, 2013.

POPIS TABLICA I IZVORA

Tablica 1. Kartirani obrti u Illici između Britanskog trga i trga Franje Tuđmana

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 2. Tehnički podaci za I. mikrolokaciju

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 3. Tehnički podaci za II. mikrolokaciju

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 4. Tehnički podaci za III. mikrolokaciju

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 5. Tehnički podaci za IV. mikrolokaciju

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 6. Tehnički podaci za V. mikrolokaciju

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 7. Troškovnik planiranih tehničkih zahvata za mikrolokacije I. – IV.

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 8. Popis biljaka za zelene strukture u interijerima mikrolokacija

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 9. Potrošnja električne energije prema instaliranoj rasvjeti

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 10. Procjena potrošnje električne energije na mikrolokacijama I. - IV.

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 11. Godišnja emisija CO₂

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 12. Vanjski rizici

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 13. Unutarnji rizici

Izvor: Baza podataka autora

Tablica 14. Prijedlog toškovnika za početne faze provedbe projekta

Izvor: Baza podataka autora

POPIS LITERATURE

BULKELEY, H. i sur. (2015) *Theoretical Framework Working Paper on Urban Living Labs and Urban Sustainability Transition*, Governance of Urban Sustainability Transitions (GUST)

CALAFATI, A. G. (2012), *European Cities' Development Trajectories: A Methodological Framework*, European Commission (Directorate General for Regional Policy)

JAKOVČIĆ, M. (2006), Business Functions and Problems of Closure of Commercial Premises in Ilica Street in Zagreb, *Hrvatski geografski Glasnik* 68/1,27-50

MUCKO B. (2012), *Ispražnjeno u povratu prilog etnografiji praznine*, Heinrich Böll Stiftung i Udruga za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja, Zagreb

Nevens F. et al. (2013) Urban Transition Labs: Co-creating transformative action for sustainable cities, *Journal of Cleaner Production* 50:111-122

SIĆ, M. (2007), Spatial and Functional Changes in Recent Urban Development of Zagreb. *Dela* 27:5-15

SVIRČIĆ GOTOVAC, A. (2010), Aktualni revitalizacijski i gentifikacijski procesi na primjeru Zagreba, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, Vol.48 No.2 (187)

ŠARIĆ, D. (2012), *Urban Renewal, Entrepreneurialism and the Right to the City: a Research of the Social Actors and their Contestation of Gentrification in Post-socialist Zagreb*, Central European University, Budapest

ZLATAR, J. (2013), *Urbane Transformacije Zagreba: sociološka analiza*, Plejada i Institut za društvena istraživanja, Zagreb

Zakoni i pravilnici

Izvod iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske br. 1/2011. - Lista zaštićenih kulturnih dobara, NN 92/11

Pravilnik o sustavu financijskog upravljanja i kontrola te izradi i izvršavanju financijskih planova neprofitnih organizacija, Narodne novine br. 119/2015

Zakon o udrugama, Narodne novine br 74/2014

Zakon o javnoj nabavi, Narodne novine br. 120/2016

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15

Online izvori:

M. Boisen, "The role of city marketing in contemporary urban governance", dostupno na <<http://bit.ly/2k81wy4>> pristup: 7.2.2017.

Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: "Akademija likovnih umjetnosti", dostupno na <<http://bit.ly/2lofZep>> pristup: 28.12.2016.

Galerija nepokretnih kulturnih dobara grada Zagreba: "Crkva sv. Blaža", dostupno na <<http://bit.ly/2kqDe3l>> pristup: 28.12.2016.

Generalni urbanistički plan grada Zagreba, tekst dostupan na web stranicama, dostupno na <<http://bit.ly/2lsEGm4>> pristup: 27.1.2017.

Valentina Gulin Zrnčić, Puno i prazno u Zagrebu, dostupno na: <https://resurbanae.files.wordpress.com/2012/07/val.pdf> pristup: 8.2.2017.

Web stranice Grada Zagreba, "Civilno društvo", dostupno na <<http://bit.ly/2k80eTS>> pristup: 4.1.2017.

Web stranice Grada Zagreba, "Razvitak mjesne samouprave u Gradu Zagrebu", dostupno na <<http://bit.ly/2lojzFx>> pristup: 4.1.2017.

Web stranice Grada Zagreba, "Zagreb Plan: Razvojna strategija Grada Zagreba", dostupno na <<http://bit.ly/1r3eajx>> pristup: 4.1.2017

Web stranice Grada Zagreba, "Zaključak o osnivanju i imenovanju Partnerskog vijeća Grada Zagreba", dostupno na <<http://bit.ly/2kwdMvC>> pristup: 4.2.2017.

Web stranice glumačke družine Histrioni, dostupno na <<http://www.histrion.hr/?p=tekst&m=p&f=index&i=80&>> pristup: 23.1.2017.

Snješka Knežević, "Ugledna povjesničarka umjetnosti: 'Britanac je alternativa, zato ga treba sačuvati!", Jutarnji list, 5.7.2016. <<http://bit.ly/2kXlqzP>> pristup: 28.12.2016.

Snješka Knežević, "Vodeća povjesničarka umjetnosti recenzira spomenik domovini koji će biti postavljen u Zagrebu", Telegram, 20. travnja 2016. <<http://bit.ly/2lv69Eh>> pristup: 28.12.2016.

Snješka Knežević, "Zašto ne znamo iskoristiti vrijednu vojnu baštinu iz Austro Ugarske", Telegram, 8. kolovoza 2015. <<http://bit.ly/1JeGymr>> pristup: 28.12.2016.

Web stranice Muzeja iluzija, dostupno na <<http://muzejiluzija.com/o-nama/>> pristup: 23.1.2017.

Web stanice ELARD, dostupno na <http://www.elard.eu/en_GB/the-bottom-up-approach> pristup: 10.2.2017.

"Odluka o zakupu i kupoprodaji poslovnoga prostora", dostupno na: <<http://bit.ly/2lowmb5>> pristup: 8.2.2017.

"Rudolfova vojarna", portal Zagrebački info, dostupno na <<http://bit.ly/2k7mlcx>> pristup: 28.12.2016.

Sanja Simić, “Pričali smo s uvažanim arhitektom Fabijanićem o Bandićevoj najavi podizanja spomenika Tuđmanu”, Telegram, 31. svibnja 2015., dostupno na <<http://bit.ly/2kqCMLu>> pristup: 28.12.2016.

Web stranice tvrtke Uvez, “Uvez - o nama”, dostupno na <<http://bit.ly/2kqLYGy>> pristup: 5.2.2017.

Web stranica Rogue artists’ studios, dostupno na <<http://rastudios.co.uk/home/>> pristup: 5.2.2017.

Web stranica GUST - Governance of urban sustainability and transitions, dostupno na <<http://www.urbanlivinglabs.net/p/snap-shots.html>>, pristup 5.2.2017.

Web stranica tvrtke Ambius, dostupno na <<http://www.ambius.com/index.html>>, pristup 7.3.2017.

Web stranica Sustainable gardening Australia - SGA, dostupno na <<http://www.sgaonline.org.au/the-benefits-of-indoor-plants/>>, pristup 7.3.2017.